

**SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSET HENGELLESTÄ VÄKIVAL-
LASTA LASTEN JA PERHEIDEN KANSSA TEHTÄVÄSSÄ SOSIAALITYÖSSÄ**

Henriikka Kontu
Pro gradu -tutkielma
Kevät 2024
Sosiaalityö
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sosiaalityöntekijöiden kokemukset hengellisestä väkivallasta lasten ja perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä

Tekijä/-t: Henriikka Kontu

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö Lapin yliopisto

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma _x_ Licensiaatin tutkimus __

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 83 sivua, 1 liite

Vuosi: 2024

Tiivistelmä:

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena oli selvittää lasten ja perheiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hengellisen väkivallan ilmentymisestä asiakastyössä sekä hengellisen väkivallan puheeksi ottamisesta ja puheeksi otossa hyödynnettävistä menetelmistä ja työkaluista. Tutkimus oli laadullinen tutkimus ja noudatti fenomenologisen tutkimuksen periaatteita. Tutkimusaineisto kerättiin pääasiassa Barnahus -hankkeen järjestämän hengellisen väkivallan webinaariin sekä sosiaalityön uraverkosto -Facebook-ryhmään lähetetyllä Google Forms -kyselylomakkeella. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisälönanalyysin mukaisesti.

Tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät työskentelivät erilaisissa sosiaalityön tehtävissä, kuten lastensuojelussa, oppilashuollossa ja terveystieteiden sosiaalityössä. Tutkimuksen tulosten mukaan sosiaalityöntekijät olivat kohdanneet erilaisia hengellisen väkivallan tapauksia asiakastyössään. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset voitiin jakaa fyysiseen väkivaltaan, henkiseen väkivaltaan, seksuaalisuuteen ja sukupuoli-identiteettiin liittyviin pelotteisiin ja rajoitteisiin sekä taloudelliseen väkivaltaan. Sosiaalityöntekijöillä oli eniten kokemuksia hengellisen väkivallan ilmentymisestä henkisenä väkivaltana. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset hengellisen väkivallan puheeksi otosta jakaantuivat erilaisiin puheeksi oton lähestymistapoihin sekä puheeksi ottoa haastaviin ja tukeviin tekijöihin. Sosiaalityöntekijät olivat pääosin ottaneet havaitsemansa hengellisen väkivallan puheeksi työssään. Puheeksi otto ei kuvautunut sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa kuitenkaan helppona tehtävänä. Sosiaalityöntekijät eivät olleet hyödyntäneet hengellisen väkivallan puheeksi otossa siihen kehitettyjä menetelmiä tai työkaluja. Sosiaalityöntekijät olivat kysyneet asiasta suoraan tai hyödynsivät muita menetelmiä tai työkaluja puheeksi otossa. Enemmistö vastanneista sosiaalityöntekijöistä koki tarvetta menetelmän tai työkalun kehittämiseksi hengellisen väkivallan puheeksi ottamisen tueksi. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset ja tutkimuksen tulokset painottavat hengelliseen väkivaltaan sekä yleisesti uskonnollisuuteen ja hengellisyyteen liittyvän tutkitun tiedon, osaamisen ja koulutuksen lisäämistä ja kehittämistä sosiaalityössä. Tulosten perusteella voisi olla perusteltua kehittää hengellisen väkivallan puheeksi ottamisen tueksi jokin menetelmä tai työkalu huomioiden hengellisen väkivallan erityispiirteet ja niistä kumpuavat kysymykset ja haasteet.

Avainsanat: kokemus, sosiaalityö, lapset, perheet, hengellinen väkivalta, puheeksi otto, menetelmät, työkalut

x Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	4
2 Tutkimuksen teoreettinen ja käsitteellinen taustoititus.....	8
2.1 Hengellinen väkivalta väkivallan muotona	8
2.2 Hengellinen väkivalta perhesuhteissa.....	14
2.3 Väkivallan kohtaaminen ja puheeksi ottaminen sosiaalityössä.....	21
3 Tutkimuksen toteutus.....	26
3.1 Tutkimustehtävä	26
3.2 Aineiston kerääminen	29
3.3 Aineisto ja aineiston analysointi	31
3.4 Tutkimuseettiset lähtökohdat.....	33
4 Tutkimustulokset	35
4.1 Sosiaalityöntekijöiden kokemukset hengellisestä väkivallasta	35
4.2 Kokemukset hengellisen väkivallan puheeksi ottamisesta sekä menetelmien ja työkalujen käytöstä.....	50
5 Johtopäätökset ja pohdinta.....	68
Lähteet	75
Liite 1. Kyselylomake	81

1 Johdanto

Kesällä 2023 mediassa kirjoitettiin paljon eräissä uskonyhteisöissä tapahtuvista sateenkaari-ihmisten eheytyshoidoista. Utisoinnin mukaan jotkut uskonyhteisöt järjestävät esimerkiksi ”eheytyisleirejä” tai eheytyä voidaan harjoittaa esimerkiksi hengellisissä tilaisuuksissa tai jopa psykoterapiassa. Eheyttämistä voi tapahtua myös sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ammattilaisen toimesta. Eheytyshoitoja vastaan laadittiin Rikkomaton -kansalaisaloite, jonka tarkoituksena on kriminalisoida eheytyshoidot. Kansalaisaloite sai nopeasti tarvittavan määrän allekirjoituksia ja se on edennyt eduskuntaan. (UUT ry, 2023.) Eheyttämällä tarkoitetaan siis seksuaalisen suuntautumisen ”korjaamista” (Linjakumpu 2015, 117). Hengellinen väkivalta on sen ajankohtaisuuden lisäksi yhteiskunnallisesti merkittävä aihe, sillä se on väkivallan muodoista yksi varsin tuntemattomaksi ja vuosia uskonyhteisöjen sisälle jäänyt ilmiö (Linjakumpu 2015, 10). Yhteiskunnan on voitu nähdä osaltaan antaneen näin tapahtua, sillä se on säädöksillään luonut uskonyhteisöille tunnustetun aseman ja oikeudet eikä tämän takia yhteisöjen toimintaan olla aiemmin puututtu riittävästi (Rova 2022, 10–11).

Tutkielman aiheena on hengellinen väkivalta sosiaalityössä. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hengellisen väkivallan kohtaamisesta työssään. Tutkimuksessa ollaan tarkemmin kiinnostuneita sosiaalityöntekijöiden kokemuksista hengellisen väkivallan puheeksi ottamisesta asiakastyössä. Tutkimuksessa halutaan myös selvittää minkälaisia menetelmiä sosiaalityöntekijät mahdollisesti hyödyntävät hengellisen väkivallan puheeksi ottamisessa. Hengellisellä väkivallalla tarkoitetaan henkistä tai fyysistä väkivaltaa, jonka kohteena ovat uskonyhteisön jäsenet. Väkivalta oikeutetaan hengellisillä syillä tai yksilön kuulumisella yhteisöön. Yksilön toimijuuteen, hengellisyyteen ja tulevaisuuteen vaikutetaan vahingollisesti. (Linjakumpu 2015, 66.) Hengellisillä syillä voidaan oikeuttaa esimerkiksi kuritus- tai lähisuhdeväkivalta (Hurtig & Linjakumpu 2020, 7). Hengellinen väkivalta on ollut kiinnostusta herättävä aihe 2010-luvulla (Linjakumpu 2015, 11), joka näkyy hengellisen väkivallan tutkimusten määrässä. Tutkielmalla haluan tuoda uutta näkökulmaa keskusteluun erityisesti sosiaalityön näkökulmasta. Lapsiin kohdistuva väkivalta uskonyhteisöjen sisällä on ollut myös esillä mediassa (Hurtig 2013, 12). Kiinnostus hengellisen väkivallan ilmiöön on alun perin lähtenyt katolisen kirkon papiston lasten seksuaalisen hyväksikäyttötapausten tultua ilmi.

Hengellinen väkivalta on suhteellisen uusi tutkimusaihe. (Demasure 2022, 1.) Ennen hengellisen väkivallan tutkimusta tutkittiin uskonnollisia kultteja ja niiden toimintatapoja. Tutkimukset ovat aiemmin käsitelleet erilaisten kulttien ongelmallisuuksia, kuten niiden harjoittamaa ihmisten mielen hallintaa ja kulteista eronneiden henkilöiden kohtaamia vaikeuksia (Ward 2011, 899).

Sosiaalityössä hengellinen väkivalta on myös herättänyt kiinnostusta. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia on julkaissut verkkosivuillaan Markku Tasalan (2018) kirjoittaman hengellistä väkivaltaa käsittelevän artikkelin. Artikkelissa tuodaan hengellisen väkivallan ilmiötä esille esimerkiksi lastensuojelutyön näkökulmasta. Artikkelissa Helsingin kaupungin vs. lastensuojelun sosiaalityön päällikkö Sanna Teiro kertoo, että hengelliseen väkivaltaan on haastavaa puuttua, sillä uskonyhteisöt ovat usein hyvin suljettuja. Lastensuojelussa hengelliseen väkivaltaan voidaan puuttua, jos asiasta tulee lastensuojeluilmoitus tai muu yhteydenotto. Helsingin alueella on esiintynyt erityisesti uskonnolla perusteltua kuritusväkivaltaa ja näissä tilanteissa poliisille on tehty rikosilmoitus. Sosiaalityössä asiakkaita on ohjattu väkivaltaisen käyttäytymisen hoitoihin, tarjottu perhekuntoutusta tai tarvittaessa harkittu lapsen sijoittamista. Lastensuojelutyössä hengellinen väkivalta voi jäädä piiloon, sillä lapset eivät itse tuo usein näitä asioita esille esimerkiksi koulussa. Lapset ovat kasvaneet uskonnolliseen yhteisöön ja pitävät yhteisössä ja perheessä tapahtuvia asioita ymmärrettävästi tavallisina.

Suomessa keskustelu hengellisestä väkivallasta on painottunut vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä esiintyvään hengelliseen väkivaltaan. Jehovan todistajia sekä muita pieniä kirkon sisäisiä ja ulkopuolisia uskonyhteisöjä on myös tarkasteltu hengellisen väkivallan osalta. (Linjakumpu 2015, 35.) Lisääntyneen maahanmuuton myötä myös eri uskontojen tuntemuksen merkitys on kasvanut yhteiskunnallisten toimijoiden osaamisessa. Maailmanuskontojen ohella on oleellista tuntea myös kristillisen kirkon yhteisöt. Uskontoja, uskonnollisuutta tai hengellisyyttä ei voida pitää viranomaistoiminnasta erillisinä asioina, sillä ihmisten arvot ja elämäntavat liittyvät usein uskontoon. Erityisesti uskonnolliset pari- ja perhesuhdenäkemykset voivat vaikuttaa lasten, nuorten ja naisten elämään. (Linjakumpu ym. 2023, 104–105, 110.)

Hengellisen väkivallan kohtaamisessa ja puheeksi ottamisessa voidaan nähdä yhdistyvän kaksi erityisen haastavaa ja sensitiivistä asiaa. Hengellisessä väkivallassa oleva vakaumuksellinen ulottuvuus voi tehdä siitä erityisen haastavan aiheen ottaa puheeksi.

Vakaumukselliset asiat ovat hyvin henkilökohtainen osa-alue ihmisen elämässä. Janne Villa (2013, 13) rinnastaa hengellisyyden yhdessä seksuaalisuuden kanssa ihmiselämän yhdeksi sensitiivisimmistä osa-alueista. Se on yksilön elämässä herkkä ja haavoittuva alue, joka edellyttää toisilta ihmisiltä kunnioitusta ja hienovaraisuutta. Väkivalta on myös itsessään sensitiivinen ilmiö, joka vakavuudellaan ja vahingollisuudellaan voi tehdä siitä vaikean aiheen käsitellä ja keskustella. Väkivallan käsitteeseen liittyy esimerkiksi kielteinen, paheksuttava, väärin tai loukkaavasti toimimisen sävy, joka tekee käsitteestä arvolutautuneen. Asian tai ilmiön nimeäminen väkivallaksi on arvottavaa eli asiaan otetaan moraalisesti kantaa. (Ronkainen 2017, 19.) Hengellisen väkivallan luonne ja sen erityispiirteet voivat vaikuttaa sen tunnistamiseen, kohtaamiseen ja puheeksi ottamiseen. Jotta hengellinen väkivalta voidaan ottaa puheeksi, tulee se kyetä tunnistamaan ja tunnustamaan.

Kun hengellisen väkivallan ilmiötä tuodaan esille ja siitä keskustellaan, voi myös muutos yhteisöjen käytäntöihin toteutua (Kilpeläinen ym. 2019, 519). Muutokset kulttuurisissa rakenteissa tapahtuvat kuitenkin yleensä hitaasti. Täten myös muutoksen mahdollisuus rakenteiden sisältämiin tabuaiheisiin tapahtuu hitaasti ja vaatii kärsivällisyyttä. Muutos tabujen sisältöihin ja tulkintoihin on kuitenkin mahdollista ajan kanssa. Tabuille ominaista salaperäisyyttä, vaiettua tai kiellettyä luonnetta muutos ei kuitenkaan poista. Tabut vaikuttavat myös siihen, miten kohtaamme aidosti toisen ihmisen. Sensitiivisiin aiheisiin saadaan ymmärrystä, kun tehdään esimerkiksi tutkimusta sekä tabuja esiin nostavasti että niitä vapauttavasti. (Pohjola 2009, 247, 252–253.) Uskontoihin ja uskonyhteisöihin liittyvien haitallisten piirteiden tabua on alettu murtaa niin mediassa, hengellisen väkivallan uhrien kuin tutkijoiden toimesta. Tällä pro gradu -tutkielmalla halutaan osallistua tähän muutostyöhön.

Tutkimuksessa käytetään käsitteitä hengellisyys ja uskonnollisuus. Nämä käsitteet tarkoittavat hieman eri asioita. Uskonnollisuuden on katsottu olevan muodollista, järjestäytyntä ja yhteisöllisesti jaettua hengellisyyttä, kuten kirkon tapahtumiin osallistumista. Hengellisyyden on ajateltu tarkoittavan henkilökohtaisempaa ja muuttuvaisempaa kokemusta uskonnosta. (Vetvik ym. 2018, 106.) Käsitteillä on hyvin samankaltainen sisältö eroavaisuudesta huolimatta (Loue 2017, 6). Tutkimuksessa käsitteitä käytetään rinnakkain tai erikseen, esimerkiksi kontekstista ja lähteestä riippuen. Koska puhutaan hengellisestä väkivallasta, on hengellisyys tutkimuksessa enemmän kuitenkin keskiössä. Tässä tutkimuksessa käsitteillä viitataan henkilön vakaumukseen ja sen näkymiseen henkilön

elämässä. Käsitteiden eroavaisuuden esiin tuomisella huomioidaan kuitenkin uskon luonteen eroavaisuudet eri ihmisille.

Jokaiselle Suomen kansalaiselle on turvattu perustuslain (1999/731) 11 §:ssä uskonnon vapaus sekä vapaus olla uskomatta mihinkään. Tämä perustuslaillinen oikeus on useiden uskonyhteisöjen olemassaolon taustalla (Linjakumpu 2015, 277). Uskonyhteisöjä turvaa liikkeiden ja niihin kuuluvien ihmisten oikeus harjoittaa uskontoa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita esimerkiksi oikeudellista vapautta. Uskonnollisia yhteisöjä ja niiden toimintaa tulee tarkastella myös oikeudellisten välineiden kautta, kuten muitakin ihmiselämän asioita. Hengellisessä väkivallassa on kyse uskonyhteisöjen ja niiden toiminnan avoimesta tarkastelusta. (Hurtig & Linjakumpu 2020, 14.) Uskonyhteisöissä voi esiintyä väkivaltaa niin kuin missä tahansa muussakin yhteisössä (Villa 2013, 17). Hengellisyys ja uskonnollisuus on usein tärkeä osa ihmisen elämää. Se on tai pitäisi olla jokaisen henkilökohtaisesti määriteltävissä oleva asia. Hengellisyys ja uskonyhteisö voivat olla yksilön elämässä suuri voimavara ja onnellisuutta tuottava asia. Uskonto vaikuttaa esimerkiksi ihmisten sosiaalisen identiteettiin ja merkitysmaailmaan. Maapallon väestöstä suurin osa tuntee olevansa tavalla tai toisella hengellinen tai uskonnollinen. (Ellis ym. 2022, 213.) Uskonnoissa, uskonyhteisöissä, hengellisyydessä ja uskonnollisuudessa on paljon hyvää, jota tämä tutkimus ei poissulje.

Tutkielma rakentuu siten, että ensimmäiseksi käsittelen tutkimusaiheeseen liittyvää aiempaa tutkimus- ja teorian tietoa, kuten hengellisen väkivallan kuvailuja, hengellisen väkivallan muotoja perhesuhteissa sekä väkivallan kohtaamiseen ja puheeksi ottamiseen liittyviä kysymyksiä ja tekijöitä sosiaalityössä. Seuraavaksi siirrytään kuvaamaan tutkimuksen tutkimusasetelmaa eli esimerkiksi sitä, minkälaisia tutkimusmetodologisia valintoja tehtiin, miten tutkimus toteutettiin, miten aineisto analysoitiin ja minkälaisia eettisiä lähtökohtia tutkimukselle oli. Tämän jälkeen siirrytään aineiston analyysin pohjalta muodostuneiden tutkimustulosten esittämiseen ja tarkasteluun. Lopuksi pohditaan tutkimuksen tuloksia ja johtopäätöksiä.

2 Tutkimuksen teoreettinen ja käsitteellinen taustoitus

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen aiheeseen ja käsitteisiin liittyvää aiempaa tutkimus- ja teorian tietoa. Aloitan luvun käsittelemällä esimerkiksi hengellisen väkivallan määrittä ja sen suhdetta muihin väkivallan muotoihin. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan, minkälaista hengellinen väkivalta voi olla perhesuhteissa, jota lasten ja perheiden kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät mahdollisesti erityisesti kohtaavat. Luvun lopussa tarkastelen väkivallan kohtaamiseen ja puheeksi ottamiseen liittyvää tutkimus- ja teorian tietoa sosiaalityön näkökulmasta.

2.1 Hengellinen väkivalta väkivallan muotona

WHO:n määritelmän mukaan väkivalta on kontrollin, vallan tai fyysisen voiman käyttöä tai niillä uhkaamista tahallisesti. Väkivalta kohdistuu toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään. Väkivallan seurauksena yksilölle aiheutuu usein fyysisiä tai psyykkisiä vammoja, kehityshäiriöitä tai perustarpeiden laiminlyöntiä. Väkivalta voi johtaa myös yksilön kuolemaan. (Bildjuschkin ym. 2020, 5.) Tilastokeskuksen rikos- ja pakkokeinotilaston mukaan viranomaisten tietoon tulleita pari- ja lähisuhdeväkivaltarikosten uhreja oli 11 800 vuonna 2022 (Tilastokeskus 2023). Väkivallan on huomattu näkyvän kuitenkin heikosti rikostilastoissa. Väkivallan teoista ja tekijöistä vain osa päättyy rikostilastoihin, sillä esimerkiksi ihmisten käsitys rikokseksi katsottavista teoista vaihtelee, joka vaikuttaa myös rikosten ilmoituskynnykseen. Väkivallan todellisuutta kuvaavat parhaiten uhritutkimukset, joissa väkivaltaa kokeneet kertovat itse kokemuksistaan. (Sirén ym. 2010, 1.) Hengelliseen väkivaltaan liittyviä uhritutkimuksia on tehty niin kansainvälisesti kuin kansallisesti.

Hengellinen väkivalta on yksi väkivaltailmiön monista muodoista. Aila Ruohon (2017, 49) mukaan hengellinen väkivalta voi olla esimerkiksi henkistä väkivaltaa, mutta siihen liittyy vahvasti hengellinen ulottuvuus. Aini Linjakumpu (2015, 10) ajattelee, että hengellinen väkivalta erottuu muusta väkivallasta, kun väkivalta perustellaan hengellisillä syillä tai hengelliseen yhteisöön kuulumisella. Hengellisellä väkivallalla pyritään vaikuttamaan yksilön ajatteluun ja toimintaan uskonnollista asemaa hyödyntämällä. Henkilöllä ei ole usein tilanteessa mahdollista tuoda esille omia näkemyksiään tai niiden esiin

tuominen voi aiheuttaa hänelle hankaluuksia. Hengellisen väkivallan avulla voidaan yrittää turvata uskonyhteisön opilliset tavat ja toiminta tai yrittää ehkäistä uskonyhteisölle vieraaksi tai sopimattomaksi koettua toimintaa. (Hurtig & Linjakumpu 2020, 8.) Opillisesti vastoin ajatteleva yksilö on uhka yhteisölle, jonka takia tähän halutaan vaikuttaa ja saamaan hänet toimimaan odotetulla tavalla (Hurtig 2013, 154). Hengellisen väkivallan voidaan katsoa olevan ikään kuin prosessi ja tapahtuma, joilla on vaikutuksia ihmisen sisäiseen ja ulkoiseen maailmaan. Se voi vaikuttaa ihmiselämän biologisiin, psykologisiin, sosiaalisiin ja hengellisiin osa-alueisiin. (Ward 2011, 913.)

Katriina Bildjuschkinin ja kumppaneiden (2020, 10) tekemän väkivaltakäsitteiden sanaston mukaan hengellisen väkivallan käsitteen sijaan tulisi käyttää uskontoon liittyvä väkivalta -käsitettä. Uskontoon liittyvällä väkivallalla tarkoitetaan tilannetta, jossa yksilön tai ryhmän itsemääräämisoikeutta ja koskemattomuutta loukataan tai rajoitetaan tahallisesti uskontoon liittyvillä vahingollisilla toimintatavoilla. Tässä tutkielmassa käytetään kuitenkin pääasiassa hengellisen väkivallan käsitettä sen yleisyyteen ja tunnistettavuuteen niin tutkimukselliseen kenttään kuin julkiseen keskusteluun viitaten. Hengellisyyden ja uskonnollisuuden käsitteiden eroavaisuus myös huomioon ottaen hengellisen väkivallan käsitteen voi nähdä alleviivaavan väkivallan vakavuutta ja syvyyttä.

Kansainvälisessä keskustelussa ja kirjallisuudessa ei useinkaan käytetä hengellisen väkivallan (*spiritual violence*) käsitettä, vaan muilla tavoin ajateltuja ja rakennettuja käsitteitä, kuten aivopesu (*brainwashing*) tai psykologinen orjuuttaminen (*psychological enslavement*). Näitä käsitteitä alettiin käyttämään 1970-luvulla, kun uusia uskonnollisia liikkeitä syntyi. Hengellisen hyväksikäytön (*spiritual abuse*) käsite on kansainvälisessä keskustelussa suosittu termi. Hengellisen hyväksikäytön käsite syntyi 1900-luvun loppupuolella ja sillä tarkoitettiin erityisesti kirkon johtohenkilöiden harjoittamaa vallan väärin- ja hyväksikäyttöä. Kansainvälisessä keskustelussa käytettävät käsitteet voidaan nähdä rajallimpina ja pelkistetyimpinä verrattuna hengellisen väkivallan käsitteeseen. Hengellisen väkivallan käsite kattaa ilmiön monimuotoisuuden. (Linjakumpu 2015, 63, 65.) Kansainvälisessä lähdekirjallisuudessa suosituin käsite vaikuttaa edelleen olevan hengellisen hyväksikäytön käsite. Tämän takia tutkielmassa voidaan käyttää myös ajoittain hengellisen hyväksikäytön käsitettä.

Hengellisen väkivallan määrittely on ollut haastavaa. Erityisen haastavaa on ollut rajata hengelliseen väkivaltaan luettavia tekoja ja toimintaa. Keskustelua hengellisestä

väkivallasta haastaa ääripäiden erilaiset näkemykset hengellisen väkivallan määritteestä sekä vallan ja hallinnan kysymyksistä. On esimerkiksi esitetty, että väitteet hengelliseen väkivaltaan luettavasta toiminnasta on itsessään väkivaltaa väitteiden kohteena oleviin. (Linjakumpu 2015, 37.) Hengellisen väkivallan määrittelemistä haastaa myös se, että jollekin uskonyhteisön kulttuuriset ja uskonnolliset perinteet voivat näyttää manipulatiiviselta ja hyväksikäyttävältä toiminnalta, kun taas jollekin ne näyttävät hyväksyttävältä uskonnon harjoittamisen toiminnalta (Segura-April 2016, 171–184). Raja yhteisön sääntöjen ja niiden valvomisen ja väkivallan välillä on nähty häilyvänä (Villa 2013, 16).

On ollut myös keskustelua siitä, onko hengellinen väkivalta itsenäinen väkivallan tai pahoinpitelyn muoto vai sittenkin esimerkiksi emotionaaliseen tai psykologiseen pahoinpitelyyn lukeutuvaa toimintaa. Hengellisen väkivallan määritteeseen kaivattaisiin vielä selkeyttä. Määritelmä tulisi olla myös yhteisesti hyväksytty esimerkiksi poliittisten päättäjien, tutkijoiden, teologien ja hengellisen väkivallan uhrien keskuudessa. Tällaiseen yhteisymmärrykseen ei olla vielä kansainvälisellä tasolla päästy. Selkeämpi määritelmä auttaisi esimerkiksi ilmiön tietoisuuden, tutkimuksen ja käytännön toiminnan eteenpäin viemisessä. Käsitteen selkeämpi määrite auttaisi ennen kaikkea hengellisen väkivallan uhreja. (Oakley ym. 2018, 13, 1, 4.) Heidi Ellisin ja kumppaneiden (2022, 226) tutkimuksen mukaan kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa on nähtävissä yhteneväinen näkemys kuitenkin siitä, että hengellisen hyväksikäytön määrite sisältää ainakin vallan väärinkäytön sekä henkisen ja hengellisen vahingollisuuden elementit.

1900-luvulla Suomessa fyysinen ja hengellinen väkivalta kietoutuivat vielä vahvasti yhteen ääriuskonlahkojen toimesta. Eräiden ääriuskonlahkojen toimintaa tuohon aikaan sävytti esimerkiksi fyysinen väkivalta ja rikollisuus. (Rova 2022, 160.) Historiassa eri uskontokunnissa ja niiden välillä on esiintynyt väkivaltaa, kuten uskonsotia ja pakkokäännytystä (Villa 2013, 14). Nykypäivänä ääriuskonyhteisöiksi mielletävissäkään uskonyhteisöissä ei esiinny suoranaista fyysistä väkivaltaa. Kyse on enemmänkin hengellisestä väkivallasta ja yksittäisistä fyysisen väkivallan teoista, kuten yhteisöstä eronneiden karttamis- ja eristämiskäytänteet, seksuaalinen väkivalta tai verensiirron kieltäminen. (Rova 2022, 163.) Hengellisessä väkivallassa keskeisessä roolissa ovat uskonnollisen yhteisön valta ja hallinta. Se on laaja-alainen ihmisen elämää ja oikeuksia rajoittava ilmiö. Kyse ei ole esimerkiksi hetkellisestä tunnereaktiosta. (Linjakumpu 2015, 66.) Yhteisön kontrolli voi vaikuttaa yksilön kaikkiin elämän osa-alueisiin ja ihmissuhteisiin, kuten

pukeutumiseen, seurustelusuhteeseen ja asuinpaikkaan. Yksilön syyllistäminen erityisesti ”Pyhän Hengen pilkasta” on tunnettua useammassa uskonyhteisössä. Se on usein painava syyllistys, koska sillä voidaan tarkoittaa seurakunnan tai pelastuksen ulkopuolelle jäämistä. (Villa 2013, 15–16.)

Hengellistä väkivaltaa harjoittavalla katsotaan usein olevan uskonnollisiin syihin perustuva valta-asema. Valta-asema voi pohjautua esimerkiksi ajatukseen, että tämä henkilö edustaa Jumalan sanaa ja täten myös totuutta. Hengellisessä väkivallassa yksilön näkemykset tuomitaan opillisesti vääriksi ja yksilön toiminta halutaan korjata. (Hurtig 2013, 152–153.) David Wardin (2011, 903) tutkimukseen osallistuneet kontrolloiviin uskonyhteisöihin aiemmin kuuluneet henkilöt kertoivat, että yhteisössä ajateltiin Jumalan valinneen henkilöt johtaviin asemiin yhteisössä, johon heidän arvovaltainen asema perustui. Koska johtavassa asemassa olevat henkilöt edustivat Jumalaa, johtajien totteleminen tarkoitti Jumalan tottelemista. Jos johtajia kyseenalaisti, kyseenalaisti Jumalaa. Johtavassa asemassa olevien ajateltiin olevan myös hengellisesti kehittyneempiä kuin muut yhteisöön kuuluvat henkilöt. Vain johtajat tiesivät ja osasivat hengelliset ja uskonnolliset asiat, sillä he edustivat Jumalaa. Jumalallisen aseman kautta tapahtuva haitallinen toiminta, kuten kontrolloiminen ja manipuloiminen, antaa henkilölle auktoriteetin, jota on vaikea vastustaa (Oakley ym. 2018, 13, 5). On havaittu, että kontrolloivissa uskonyhteisöissä johtaja valta-asemissa toimii usein ihmisiä, joilla on jokin persoonallisuushäiriö (Ruoho 2017, 82). Uusien uskonyhteisön johtohenkilöiden on todettu olevan myös hyvin karismaattisia. Karisman avulla henkilö saa vakuutettua muut ihmiset liittymään yhteisöön ja pysymään siellä. (Demasure 2022, 7.)

Wardin (2011, 904) tutkimuksessa tuli esiin, että kontrolloivissa uskonyhteisöissä voi valita hyvin ääripäinen ajattelumaailma ja ”me vastaan muut” -asetelma. Yhteisön johtavassa asemassa olevat henkilöt voivat olla esimerkiksi epäluottavaisia yhteisön ulkopuolisia ihmisiä ja asioita kohtaan. Yhteisön jäsenten voi tarvita pyytää johtohenkilöiltä jopa lupa erilaisiin toimintoihin ja liikkumiseen. Eristäytyneissä ja kontrolloivissa yhteisöissä yhteisön ulkopuolista maailmaa voidaan vältellä, koska sen ajatellaan olevan jollakin tavalla paha. Tällaisissa yhteisöissä johtavassa asemassa olevat henkilöt voivat myös esimerkiksi kontrolloida, miten ja minkälaista tietoa ulkomaailmasta yhteisön jäsenet saavat. Jäsenet voivat elää johtajien suuren kontrollin alla. (Demasure 2022, 5–6.) Tällainen toiminta on hyvin äärimmäinen esimerkki uskonyhteisön kontrollista ja hengellisestä

väkivallasta. On tärkeää myös huomioida, että hengellistä väkivaltaa voi kokea yhteisössä kuka tahansa, vaikka usein hengellisestä väkivallasta puhutaan siitä asetelmasta, että sitä harjoittavat uskonyhteisön johtohenkilöt (Oakley ym. 2018, 10). Uskonyhteisön jäsenten ulkopuolisten suhteiden rajoittaminen voi näkyä myös lievemmin, esimerkiksi vanhoillislestadiolaisuudessa suhteet yhteisön ulkopuolisiin ihmisiin usein rajoittuvat välttämättömiin kontakteihin, kuten työhön ja opiskeluun liittyviin suhteisiin (Lindman 2020, 58).

Uskonyhteisöjen hengellinen väkivalta erityisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan on tunnettua. Suomessa useissa niin pienemissä kuin suuremmissa uskontokunnissa suhtautuminen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin on hyvin kriittistä. Suomessa islamyhteisöihin ja kristillisiin yhteisön kuuluneet sateenkaari-ihmiset ovat kertoneet kokemuksia muun muassa tuomitsemisesta ja turvattomuuden tunteista. (Lepola 2018, 21, 65–66.) Monissa uskontokunnissa ajatellaan seksuaalisuuden olevan heteronormatiivista eli esimerkiksi homoseksuaalisuutta ei hyväksytä ja se nähdään syntinä. Uskonyhteisö voi siis määrittää ihmisen seksuaalisuuden toteuttamista ja sen mahdollisuuksia. Joissakin yhteisöissä homoseksuaalisuuden toteuttaminen katsotaan olevan syntiä, ei homoseksuaalisuus varsinaisesti itsessään. (Linjakumpu 2015, 117–118, 120–121.) Uskonyhteisöjen näkemys seksuaalisuuden kuulumisesta vain miehen ja naisen välille voi perustua esimerkiksi uskonnollisiin kirjoituksiin, kuten kristillisissä yhteisöissä Raamattuun (Ilvanainen 2021, 20–21).

Joissakin yhteisöissä voidaan suhtautua seksuaalivähemmistöihin sinänsä hyväksyvästi, mutta odotuksena on, että suhdetta ei tuoda julkisesti esille. Yhteisön tilaisuuksissa voidaan myös samaan aikaan opettaa, että ei-heteronormatiivinen seksuaalisuus on väärin. (Lepola 2018, 67.) Kun yksilö pakotetaan salaamaan oma identiteettinsä ja sen toteuttaminen, pakotetaan ihminen myös häpeään. Esimerkiksi homoseksuaalisten tekojen ohella myös ajatukset voivat olla kiellettyjä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvät kiellot voivat vaikuttaa ihmisten hengelliseen elämään. Vähemmistöön kuuluva voi ajatella elävänsä väärin tai kokea kelpaamattomuutta. Koettua häpeää voidaan yrittää lievittää oikeuttamalla oma olemassaolo esimerkiksi aktiivisella osallistumisella yhteisön töihin. (Kettunen 2011, 241–242.) ”Vääränlaiseen” seksuaaliseen suuntautumiseen voidaan yhteisössä tarjota hoito-ohjelmia, henkilön seksuaalisuuden puolesta voidaan rukoilla tai henkilö voidaan erottaa yhteisöstä seksuaalisen suuntautumisen perusteella (Began & Hattie 2015, 101). Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten hyväksymättömyys

uskonyhteisöjen piirissä on usein vielä seksuaalivähemmistöjä tiukempaa (Lepola 2018, 67). Paavo Kettusen (2011, 238) tutkimuksessa tuli kuitenkin esiin, että sukupuolen kielämiseen ei välttämättä liity uskonnolliset tai hengelliset syyt. Kielteisellä suhtautumisella voidaan kuitenkin kokea olevan hengellinen merkitys. Jos torjunta ja hyväksymättömyys tapahtuu uskonnollisessa yhteisössä, voi siitä myös väistämättä tulla hengellisyyteen liittyvä asia. On huomioitavaa, että eri uskontojen ja uskonyhteisöjen suhtautuminen seksuaalisuuteen ja sukupuoli-identiteettiin liittyviin kysymyksiin vaihtelee.

Hengellisen väkivallan seuraukset ihmisen elämään ja persoonallisuuteen ovat verrattavissa fyysisestä väkivallasta aiheutuviin seurauksiin. Hengellinen väkivalta ja sen vahingollisuus ajoittuu kuitenkin usein pidemmälle aikavälille ja tapahtuu esimerkiksi fyysistä väkivaltaa huomaamattomammin. (Rova 2022, 160.) Hengellisen väkivallan, jossa ei esiinny fyysistä väkivaltaa, seuraukset eivät ole usein kovin näkyviä, joka tekee väkivallan todentamisesta haastavaa (Segura-April 2016, 171–184). Johanna Hurtig (2013) on tutkinut lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa vanhoillislestadiolaisessa uskonyhteisössä. Tutkimuksen mukaan väkivaltakokemukset aiheuttivat lapsille esimerkiksi psyykkisiä ongelmia, haasteita ihmissuhteisiin ja seksuaalisuuteen, kokemuksia erilaisuudesta sekä kamppailua oman minäkuvan ja identiteetin kanssa (mt., 193–194). Lisa Oakley ja kumppanit (2018, 2, 5) tutkivat kristilliseen kirkkoon ja yhdistyksiin kuuluvien henkilöiden kokemuksia. Henkilöt kertoivat kirkon johtohenkilöiden harjoittamasta manipuloinnista, valvonnasta ja pakottamisesta sekä pyhien kirjoitusten ja vallan väärinkäytöstä. Tutkimukseen osallistuneet henkilöt kertoivat henkisen väkivallan ja sen psyykkisten seurausten olleen erittäin vahingollisia ja haitallisia. Hengellisen väkivallan seuraukset osuvat syvälle yksilöön, jonka takia vaikutukset ulottuvat usein myös pitkälle elämään (Villa 2013, 13). Ruohon (2017, 47) tutkimuksessa uskonyhteisössä koettujen väkivaltakokemusten käsitteleminen oli vienyt useammalla henkilöllä vuosia tai jopa vuosikymmeniä erilaisista avun ja tuen muodoista huolimatta.

Hengellinen väkivalta vahingoittaa myös uskonyhteisöä itseään. Kun yhteisössä esiintyy hengellistä väkivaltaa ja sen olemassaolo hyväksytään, ei avointa keskustelua esimerkiksi yhteisön epäkohdista ja niihin puuttumisesta voida käydä vahvan hallinnan ja vallankäytön takia. (Hurtig & Linjakumpu 2020, 8.) Uskonyhteisössä esiintyvä hengellinen väkivalta voi ajaa jäsenet pois uskosta ja yhteisöstä (Villa 2013, 13). Uskonyhteisö ja sen sosiaaliset vuorovaikutussuhteet mahdollistavat hengellisen väkivallan omalla

toiminnallaan. Hengelliselle väkivallalle on ollut tyypillistä, että se jää uskonyhteisön sisälle eli sen jäsenten tietoon ja käsiteltäväksi. On kuitenkin tärkeää huomioida, että uskonyhteisön jäsenet ovat myös yhteiskunnan jäseniä ja heillä on juridisia oikeuksia ja mahdollisuuksia. Uskonyhteisöjä myös rajoittaa, velvoittaa ja ohjaa Suomen lainsäädäntö. Tämän takia uskonyhteisöjen sisällä tapahtuva väkivalta ei ole yhteisön sisäinen asia. Hengellisellä väkivallalla on oikeudellisia ja yhteiskunnallisia seurauksia. (Linjakumpu 2015, 67, 240.)

Suomen lainsäädäntö ei kuitenkaan tunne hengellisen väkivallan käsitettä. Rikoslaisissa (1889/39) ei esimerkiksi ole säädöksiä hengellisen väkivallan rikosoikeudellisista seurauksista. Hengellinen väkivalta voi kuitenkin täyttää rikoslaista esimerkiksi eriateisten pahoinpitelyjen, seksuaalirikoksen, laittoman uhkauksen tai pakottamisen kriteerit (Liimatainen & Rantaeskola 2022, 17). Oikeuskäytännöt esimerkiksi hengelliseen väkivallaan liittyvistä pahoinpitelyrikoksista kuitenkin puuttuvat. Hengellisen väkivallan erityispiirteet tekevät siitä haastavan ilmiön rikosoikeudellisissa prosesseissa. Hengellisen väkivallan tapauksissa ensinnäkin rikoksen näytön arviointi voi olla haastavaa, koska hengellisen väkivallan seuraukset ovat hyvin usein psyykkisiä. Hengellisen väkivallan fyysiset seuraukset eivät ole myöskään välttämättä rikosoikeudellisesti selkeitä, kuten verensiirtokieltotapaukset. Hengellisen väkivallan todentamista voi haastaa todisteiden puutteen lisäksi sen pitkäaikainen luonne. Toiseksi hengellisessä väkivallassa ei usein ole selkeää syyllistä, joka rikosoikeudelliseen prosessiin tarvittaisiin. Hengellinen väkivalta rakentuu yhteisöissä, nojaa uskon opetukseen ja on yhteisön sisällä hyväksyttyä. (Linjakumpu 2015, 279, 281, 276.) Väkivallan kokemisen subjektiivisuus myös haastaa esimerkiksi väkivallan määrän ja laadun arvioimista (Villa 2013, 16).

2.2 Hengellinen väkivalta perhesuhteissa

Uskonyhteisön oppeja ja toimintatapoja omaksutaan eri tavoin riippuen yhteisöstä. Yhteisön lapsille voidaan esimerkiksi opettaa uskon oppeja päivittäin lapsesta saakka. Kristillisissä yhteisöissä oppeja omaksutaan usein Raamatun tekstien, yhteisön määrittämien elämäntapojen tai vanhempien puheiden kautta. (Tervonen 2021, 168.) Lapsuudessa luodaan perusta aikuisuudelle (Ruoho 2017, 47). Hengellisissä yhteisöissä lasten oikeudet voivat vaarantua tai olla toteutumatta yhteisön kontrolloivien käytäntöjen takia

(Linjakumpu 2015, 261). Lasten ei voida katsoa olevan tai tarvitsevan olevan kykeneviä tekemään itseään koskevia päätöksiä tai puolustamaan oikeuksiaan. Vaikka lapsi olisikin käytännössä kykenevä esimerkiksi tekemään itseään koskevia päätöksiä, se ei kuitenkaan poista hänen oikeuttaan suojeluun (Segura-April 2016, 171–184). Uskonyhteisöissä lapset ovat usein tottuneet luottamaan yhteisön aikuisiin, jolloin auktoriteetin aseman omaava aikuista voi olla haastavaa alkaa kyseenalaistamaan (Kilpeläinen ym. 2019, 522) eikä kyseenalaistaminen ole välttämättä hyväksyttävää. Lasten asema uskonyhteisöissä on eriytyinen. Uskonyhteisöihin kuuluvien lasten asemaan on tärkeä kiinnittää huomiota ja heidän normaali kasvu ja kehitys tulee turvata.

Uskonyhteisön maailmankatsomus ja aatteet välittyvät ja vaikuttavat huoltajien kautta lapsiin. Yksi konkreettinen esimerkki lasten terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavasta uskonyhteisön toimintatavasta on Jehovan todistajien verensiirtokielto. Aikuinen voi tästä oikeutetusti kieltäytyä, mutta lasten kohdalla tilanne on toisenlainen. Lapsi ei osaa arvioida verensiirtokiellon merkitystä terveydelleen. (Linjakumpu 2015, 260.) Joissakin kontrolloivissa yhteisöissä voi esiintyä myös näkemys, että esimerkiksi psyykkiset ja fyysiset häiriöt ovat seurausta yksilön hengellisyyden horjumisesta. Tällöin yhteyttä terveydenhuoltoon ei usein yhteisön toimesta oteta. Hengellisyyden horjumiseksi voidaan myös katsoa se, että yksilö hakee yhteisön ulkopuolelta apua haasteisiinsa. (Ward 2011, 907.) Uskonnolliset syyt voivat vaikuttaa huoltajien päätöksentekoon ja pahimmassa tapauksessa vaarantaa lapsen terveyden ja hyvinvoinnin. Lasten uskonnollisiin syihin perustuvan hoidon ja lääketieteellisen laiminlyönnin esiintyvyydelle on löydetty vahvaa tutkimusnäyttöä (Loue 2017, 244). Uskonyhteisöissä ja siihen kuuluvissa perheissä vallitseva kontrolli voi näkyä rajallisena yhteistyönä palvelujärjestelmän kanssa, yksilön autetuksi tulemisen haasteina ja palveluiden oikea-aikaisena saamisena (Tervonen 2021, 171–172).

Hengellinen väkivalta voi näkyä perheessä vääristyneinä valtasuhteina. Perheessä esimerkiksi aikuiset päättävät, mikä on oikein tai totta ja vain heillä on oikeus armoon ja anteeksiantoon. Lasten tehtäväksi jää ymmärtää vanhemman toiminta, antaa anteeksi ja olla puhumatta perheen asioista ulkopuolisille. (Kilpeläinen ym. 2019, 520–521.) Lapsia saataan pelotella tai uhkailla hengellisillä seurauksilla. Lapsia voidaan myös kiristää vedoten Jumalan rakkauteen ja hyväksyntään. Lapset voivat kokea myös ikätasoonsa ja kehityksensä nähden haitallista syyllistämistä tai pelottelua uskontoon liittyen, esimerkiksi huonon käytöksen johtaminen kadotukseen tai helvettiin joutumiseen. (Ruoho 2017, 49.)

Helvetti voi määrittyä lapsille ahdistavana ja pelottavana paikkana. Helvettiin liittyvä ikuisuuden epämääräinen käsite voi myös hämmentää. Taivaaseen pääsyyn on usein uskonyhteisön määrittelemät kriteerit, joista lapsi voi ottaa vastuuta omien tekojen ja ajatusten kautta. Lapsia voidaan pelotella myös kaiken näkevistä Jumalasta tai demoneista, joka voi luoda turvattomuutta ja pelkoa. Pelottelun takia lapsi haluaa toimia sääntöjen mukaan. Pelko voi kärjistyä niin, että lapsi pelkää Jumalan ja demonien näkevän myös esimerkiksi väärät ajatukset. Kokemus väärin ajattelemisesta voi aiheuttaa syyllisyyttä ja häpeää. (Tervonen 2021, 169–170.)

Uskonyhteisön tiukka linja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin voi näkyä vanhempien suhtautumisessa lapsensa seksuaali- ja sukupuoli-identiteetin kysymyksiin. Jos vanhempi osoittaa, että ei hyväksy lapsensa sukupuoli-identiteettiä, on lapsen halu usein tulla vanhemman taholta hyväksytyksi sukupuoli-identiteettiä tärkeämpää, jonka takia lapsi voi kieltää koetun sukupuoli-identiteettinsä. Lapselle pettyneet vanhemmat voivat aiheuttaa suurta häpeää. Lapsi voi alkaa pelätä hylätyksi tulemista, jonka takia tämä voi alkaa tarkoituksellisesti muuttamaan sukupuoli-identiteettiään odotetun kaltaiseksi. Sukupuoli on oleellinen osa ihmisen identiteettiä, jolloin sukupuolen kieltämisellä kielletään myös yksilön identiteetti. (Kettunen 2011, 237–238.) Jos lapsella tai nuorella on uskonnon kieltämiä seksuaalisia ajatuksia, voi oma seksuaalisuus aiheuttaa ahdistusta. Uskonyhteisön kielteinen suhtautuminen seksuaalisuuteen voi hämmentää ja vaikuttaa esimerkiksi nuoren seksuaalisuuteen suhtautumiseen ja toteuttamiseen. Seksuaalisuus ja sen herääminen voi olla myös nuorelle häpeällistä. (Beagan & Hattie 2015, 99.)

Kontrolloivissa uskonyhteisöissä rakkaus ja hyväksyntä voi perustua henkilöiden toimintaan eli käytännössä siihen, kuinka hyvin ja toivotunlaisesti he toimivat. Yhteisön jäsenen toiminnan taustalla voi vaikuttaa pelko esimerkiksi hylätyksi tulemisesta. Yhteisöstä eroamista harkitsevia voidaan uhkailla tai tuomita yhteisön toimesta. (Ward 2011, 906.) Uskonnolliset uhkaukset ovat voineet aiheuttaa lapsille ja aikuisille pelon lisäksi esimerkiksi ahdistusta, masennusoireilua, painajaisia ja univaikeuksista. Pelottelulla tavoitellaan yksilön käyttäytymisen tai päätösten ohjautuminen toivottuun suuntaan, esimerkiksi estää yksilön yhteisöstä irtautuminen. (Villa 2013, 15.) Näitä pelotteita ja uhkauksia voidaan käyttää myös perheen sisällä. Wardin (2011, 905) tutkimuksessa tuli esiin, että uhkailu ja pelottelu lasten kohtalolla on tyypillistä perheissä, joissa esiintyy väkivaltaa. Eräs tutkimukseen osallistunut kertoi, että tätä peloteltiin lapsilleen tapahtuvan jotain pahaa,

mikäli hän ei toimi Jumalan tahdon mukaisesti. Uskonyhteisöstä tulevat pelotteet voivat vaikuttaa huoltajien vanhemmuuteen ja kasvatustapoihin.

Harriet Tervonen (2021, 160, 167–168) on tutkinut turvallisuuden rakentumista lapsuuden tunnekokemuksissa uskonnollisissa perheissä tunteiden merkityksen kautta. Tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden kertomuksista nousi esiin esimerkiksi häpeän tuottaminen vanhemmille ja siitä aiheutuva oman arvon tunteen laskeminen. Häpeän aiheuttaminen syntyi tilanteista, kun lapsi ei kyennyt täyttämään uskontoon liittyviä vaatimuksia ja kriteerejä. Tämän myötä lapsi oli ”huono” niin vanhempien kuin Jumalan silmissä, joka näkyi vanhempien toiminnassa. Vanhempien rakkaus välittyi lapselle ehdollisena, ansaittavana asiana. Tämä aiheutti henkilöille arvottomuuden tunnetta ja henkilöt hakivat vielä aikuisuudessa hyväksyntää itselleen. Tutkimuksessa kävi ilmi, että haastateltavien kertomuksissa nousi erityisesti esiin perhesuhteet ja suhde vanhempaan. Kokemus uskovan ihmisen kriteerien täyttämättömydestä syntyi perheen sisäisissä suhteissa. Turvattomuutta synnyttävät tunnekokemukset muodostuivat erilaisista äänellisistä ja äänettömistä sanoista, eleistä ja teoista. Yhteisöissä rakkaus ja yksilön heikkouksien salliminen koski kaikkia ja kaikkea, mutta perheen sisällä se muuttui uskonnon mukaisia kriteerejä valvovaksi ja kontrolloivaksi toiminnaksi. Hurtigin (2013, 194–195) tutkimuksessa osa lapsuudessa uskonyhteisöissä väkivaltaa kokeneista henkilöistä kertoi, että he yrittivät tulla kohdatuiksi, nähdyiksi ja autetuiksi tapahtumien jälkeen. Tutkimuksessa tuli esiin, että esimerkiksi läheisen voi olla vaikea yhdistää lapsen tai nuoren oirehdintaa väkivaltakokemukseksi. Aikuisen reagoimattomuus taas vahvistaa lapsen kokemusta yksinäisyydestä ja luottamus läheisiin ihmissuhteisiin voi heikentyä. Tutkimuksessa väkivaltakokemus näyttäytyi lapsissa myös korostuneena suorituskeskeisyytenä, riskien ja haasteiden ottamisena sekä omien rajojen kokeilemisena.

Kontrolloivaan yhteisöön kuuluvassa perheessä valtasuhde aikuisten välillä voi olla myös vääristynyt. On tutkittu, että hengellistä hyväksikäyttöä ja perheväkivaltaa voi esiintyä samanaikaisesti. Esimerkiksi toinen vanhemmista voi perustella puolisonsa pahoinpitelyä tai manipulointia hengellisillä syillä. Yhteisössä esimerkiksi johtajat voivat hengellisiin syihin perustuen rohkaista väkivaltaisessa suhteessa elävää pysymään suhteessa. Yksilö ei välttämättä saa tukea tilanteeseen yhteisöstä, sillä yhteisö usein asettuu tukemaan väkivallan tekijää. Yhteisössä väkivaltaa kokenutta voidaan myös syyllistää tai eristää tilanteen takia. On huomioitava, että yhteisö harjoittaa näin myös yhtä lailla hengellistä

väkivaltaa. Tämä havainnollistaa, miten hengellinen väkivalta liittyy usein koko yhteisöön. (Ellis ym. 2022, 226.) Wardin (2011, 904–905) tutkimuksessa tuli myös esiin, että uskonyhteisössä naisen asema voi olla hyvin alisteinen suhteessa mieheen, jolloin riski lähisuhdeväkivallalle on olemassa. Kontrollivoivassa yhteisössä voidaan ajatella miehen olevan perheen johtohahmo ja naisen tulee alistua tämän kohtelulle.

Uskonyhteisössä havaituista ongelmista puhuminen voi olla haastavaa. Uskonyhteisö on usein jäsenilleen tärkeä yhteisö, mikä voi haastaa ongelmien havaitsemista ja niihin puuttumista. Yhteisön jäseniä, kuten lapsia ja nuoria, voidaan mitätöidä, uhkailla tai vaientaa, jos he kertovat kokemistaan asioista ulkopuolisille. Yhteisön antamat merkitykset väkivallalle voivat myös vaikeuttaa väkivallasta puhumista. (Kilpeläinen ym. 2019, 521–522.) Väkivallan kokemukseen voi liittyä hyvin vahvoja ja ikäviä tunteita, jotka osaltaan haastavat kokemuksista puhumista (Hurtig 2013, 190). Uskonyhteisöissä perhe-elämälle voi olla asetettuna myös tietynlaisia sääntöjä ja odotuksia, jolloin perheessä esiintyvistä ongelmista puhuminen voi olla vaikeaa (Kilpeläinen ym. 2019, 524). Yhteisöön kuuluva henkilö ei välttämättä myöskään ymmärrä tai osaa kuvailla kokemuksiaan (Oakley ym. 2018, 12). Väkivallasta on voinut tulla niin tavanomainen osa yhteisön kulttuuria, että siihen ei huomata tai viitsitä puuttua (Villa 2013, 19). Kontrollivoivaan uskonyhteisöön kuuluvat ihmiset voivat myös ajatella, että hengellisyys tarkoittaa ainoastaan hyvää. Voidaan ajatella, että kun ihminen on hengellinen, hän ei voi olla muuta kuin hyvä. (Canda 2008, 30.) Yhteisöstä eroaminen on taas yksilölle suuri elämänmuutos. Yhteisöstä irtautunut henkilö voidaan sulkea täysin ulkopuolelle myös perheen ja läheisten toimesta ja irtautuminen voi tarkoittaa koko sosiaalisen tukiverkon menettämistä. (Villa 2013, 16.) Henkilö voi olla ennen yhteisöön liittymistä myös hyvin haavoittuvassa asemassa eikä yhteisön haitalliset puolet tule välttämättä heti esille (Ellis 2022, 226).

Connie Kvarfordt (2010, 153, 155) on tutkinut lasten ja nuorten kanssa työskentelevien amerikkalaisten sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hengellisestä hyväksikäytöstä ja laiminlyönnistä. Sosiaalityöntekijöistä useampi koki, että ovat joskus tai usein kohdanneet työssään hengellistä hyväksikäyttöä ja laiminlyöntiä. Eniten sosiaalityöntekijät raportoivat kohdanneensa joskus tai usein nykykulttuurin, kuten teknologian tai median, haitallisen vaikutuksen lasten ja nuorten hengelliselle kehitykselle. Toiseksi eniten vastaajat olivat kohdanneet uskonnollisten opetusten väärinkäyttöä esimerkiksi pelottelutarkoitukseen tai epärealististen odotusten luomiseksi lapsille. Muita usein tai joskus työssä

kohdattuja tilanteita olivat esimerkiksi lasten hyvinvoinnin järkkäminen väkivallan kokemisen tai todistamisen myötä sekä hengellisen hyväksikäytön esiintyminen samassa yhteydessä esimerkiksi fyysisen väkivallan tai seksuaalisen hyväksikäytön kanssa. Lisa Oakley ja kumppanit (2019, 31, 35) ovat myös tutkineet muun muassa sosiaalityöntekijöiden ymmärrystä ja tietämystä lapsiin kohdistuvien hengellisen hyväksikäytön tapauksista. Tutkimuksessa sosiaalityöntekijöistä enemmistö koki kuulleensa termin aiemmin ja vastanneista moni myös tiesi, miten ilmiön kanssa tulee työskennellä. Sosiaalityöntekijöistä harvempi koki tunnistavansa ilmiön merkit työssään tai koki tarvitsevansa tukea ilmiön kanssa työskentelyyn. Sosiaalityöntekijöistä vähemmistö koki tuntevansa ilmiön kansalliset ohjeistukset. Tutkimukseen osallistuivat myös esimerkiksi opettajat ja poliisit. Tutkimuksessa havaittiin, että tutkimukseen osallistuneet ammattilaiset olivat hyvin tietämättömiä kansallisista toimintamalleista lapsiin kohdistuvien hengellisen hyväksikäytön tapauksissa.

Kvarfordtin (2010, 155) tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden avoimet vastaukset hengellisen hyväksikäytön ilmentymisestä jaettiin kahteen kategoriaan. Vastaukset voitiin jaotella ensinnäkin liiallisen tiukkaan tai todella tiukkaan suhtautumiseen hengellisiin ja uskonnollisiin uskomuksiin. Tällaisia asioita olivat esimerkiksi lasten pakottaminen uskonnon noudattamiseen, lasten riistäminen terveydenhuollon perustarpeista uskonnollisiin syihin perustuen, uskonnollisten ja hengellisten vakaumusten kyseenalaistamisen kieltäminen sekä lasten pakottaminen pukeutumaan uskonnollista vakaumusta edustaviin vaatteisiin ja asusteisiin. Toinen kategoria nimettiin huomion puutteeseen tai herkkyyteen asiaa kohtaan lasten elämän näkökulmasta. Tähän luettiin vastaukset esimerkiksi lapsen uskonnollisen tai hengellisen ohjauksen puutteesta, huoltajien tietämättömyys lastensa hengellisyydestä heidän elämässään, perheen hengellisen tai uskonnollisen taustan tai uskomusten puute. Jälkimmäiset sosiaalityöntekijöiden kokemukset hengellisestä hyväksikäytöstä ovat mielenkiintoisia, sillä kotimaisessa lähdekirjallisuudessa näitä asioita ei nosteta esille hengellisestä väkivallasta puhuttaessa. Tutkimuksessa sosiaalityöntekijät raportoivat hengellistä hyväksikäyttöä ja laiminlyöntiä esiintyvän esimerkiksi tilanteissa, kun uskonnollista vakaumusta käytetään opettamaan ja oikeuttamaan ennakkoluuloja ja vihaa, kun Jumalaa syytetään traagisista tapahtumista tai homoseksuaalisuuden esiintymisestä ja sen prosessi leimataan häpeälliseksi (mt., 157). Oakleyn ja kumppaneiden (2019, 33) tutkimuksessa jotkut ammattilaiset kokivat, että eivät ole kohdanneet lapsiin kohdistuvaa hengellistä hyväksikäyttöä työssään ollenkaan tai hyvin harvoin. Eräs

osallistujista toi esille, että ilmiön vähäinen näkyvyys voi tarkoittaa, että palvelualueella on epäonnistuttu havaitsemaan ja tunnistamaan ilmiö.

Uskonnon ja väkivallan yhteyksiä lasten kokemana sivutaan myös muissa tutkimuksissa. Päivi Honkatukia ja Martta Myllylä (2018, 187, 194, 200, 202) ovat tutkineet poliisin rikosilmoituksia 15–20-vuotiaiden nuorten kokemasta perheväkivallasta rodun ja sukupuolen näkökulmasta. Tarkastelussa olivat vuoden 2013 rikosilmoitukset, joissa oli epäily perheenjäsenen tai sukulaisen tekemästä nuoren pahoinpitelystä. Joissakin ilmoituksissa esiintyi väkivallan perustelu uskonnolla tai kulttuurilla. Rikosilmoitusten teksteissä esimerkiksi kulttuurin ja uskonnon käsitteet tulivat pääosin esiin asianomistajien puheesta kirjattuina lainauksina eikä poliisien itse kirjoittamana. Uskonto saatettiin mainita myös taustatietona, kuten mihin uskonyhteisöön nuori kuuluu. Tutkimusartikkelissa esiteltiin ilmoitus, jonka mukaan rodullistetun vähemmistötytön isän kuvattiin yrittäneen estää tai lopettaa uhkailemalla tai väkivallalla tyttären seurustelusuhde. Syyksi isän toiminnalle mainittiin esimerkiksi pelko länsimaisista vaikutteista sekä tyttären seurustelusuhde väärään uskonyhteisöön kuuluvan pojan kanssa. Ilmoituksissa yleisimmin uskonnolla perusteltiin väkivaltaa tilanteissa, kun rodullistetun vähemmistötytön seurustelua rajoitettiin. Johanna Hiitolan (2015, 129) väitöskirjatutkimuksessa esitellään huostaanottoasiakirjoihin perustuen tapaus, jossa perheen äiti perusteli lasten kuritusväkivaltaa uskontoonsa ja kulttuuriinsa kuuluvilla kasvatustavoilla. Huostaanottoasiakirjat kertovat, että äiti kuritti lapsiaan fyysisesti riitatilanteissa sekä esimerkiksi mitätöi, eristi ja vähätteli lapsia. Asiakirjojen mukaan lapset kokivat äidin islamilaisuuteen perustuvan kasvatustyylin olevan hyvin tiukka.

Lapsiin kohdistuvasta väkivallasta puhuttaessa on tärkeää huomioida, että lastensuojelulaki (2007/417) turvaa lasten oikeuden turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Muut viranomaiset ja yhteiskunnalliset toimijat, kuten seurakunnat ja uskonyhteisöt, ovat velvoitettuja lastensuojelulain (2007/417) 25 §:n mukaisesti ilmoittamaan hyvinvointialueelle lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai lapsen oma käytös vaativat lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Kun epäillään lapsen kohdistunutta väkivalta- tai seksuaalirikosta, tulee lastensuojeluilmoituksen lisäksi tehdä rikosilmoitus poliisille tai vähintään konsultoida ilmoituksen teosta poliisia (Ellonen & Rantaeskola 2016, 25).

2.3 Väkivallan kohtaaminen ja puheeksi ottaminen sosiaalityössä

Väkivalta on ilmiö, jota edellytetään käsiteltävän niin perheissä, erilaisissa yhteisöissä, yhteiskunnassa kuin eri ammattilaisten toimesta. Sosiaalityön näkökulmasta väkivalta on ilmiö, jonka vaikutusten laaja-alaista tunnistamista, yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatasolla, tarvitaan. Väkivallan kohtaamisessa yhdistyy ammattilaisen ja asiakkaan vuorovaikutustilanteet ja monet yhteisölliset, yhteiskunnalliset, oikeudelliset, kulttuuriset ja poliittiset tekijät. Sosiaalityön tarkoituksena ja tavoitteena on tehdä työtä oikeudenmukaisuuden eteen, joten väkivalta ilmiönä voidaan nähdä olevan sosiaalityön ydintä. (Hurtig ym. 2014, 250–251, 254–255.) Sosiaalityöntekijät työskentelevät heikommassa asemassa olevien ihmisten ja ihmisryhmien kanssa, kuten lasten. Sosiaalityöntekijät ovat näin avainasemassa esimerkiksi perheväkivallan ehkäisemisessä ja siihen puuttumisessa (McClenen ym. 2016, 3).

Puheeksi otto on yksi dialogisista menetelmistä. Puheeksi otton taustalla on ammattilaisen havaitsema tilanne, joka aiheuttaa huolta. Ammattilaisen käsitys muodostuu opituista asioista, kokemuksista ja tiedoista. Huoli syntyy asiakassuhteessa ja kohdistuu suhteeseen, kuten lapsen ja muiden merkityksellisten ihmisten suhteeseen. Huoli on henkilökohtainen ja se ennakoii suhteiden kehittymistä sekä työntekijän edellytyksiä toimia. Ammattilainen muodostaa tilanteesta kokonaiskuvan ja tämä määrittää huolen vakavuuden. Dialogi on vuoropuhelua, jossa ihmiset vaihtavat ajatuksia ja tavoitteena on ymmärtää vastapuolen ajattelua. Dialogi on puheen lisäksi erilaisia eleitä, ilmeitä ja tunteita. Kun ammattilainen ottaa huolensa puheeksi, on tavoitteena avata yhteinen ajatteluprosessi. Dialogin ja yhteistyön toteutuminen edellyttävät aitoa kiinnostusta oman, toisen osapuolen sekä dialogin aikana syntyville näkemyksille. Onnistuneella puheeksi otolla voidaan päästä pulmatilanteesta kohti myönteistä suuntaa. Puheeksi otto ei kuitenkaan aina suju toivotulla tavalla, jolloin puheeksi otton tilannetta on hyvä jälkikäteen tarkastella. Puheeksi otton tilanteessa voi tulla myös uutta tietoa ja se voi kasvattaa huolta ja tehdä tilanteesta yhä vakavamman. Joka tapauksessa työntekijällä on puheeksi otton jälkeen mahdollisesti selkeämpi kuva tilanteesta, joka auttaa jatkotoimien arvioimisessa. (Eriksson & Arnkil 2012, 21, 37–38.) Sosiaalityössä huolen puheeksi ottaminen ja sen käsittely asiakkaan kanssa sekä asiakkaan kannustaminen puhumaan, ovat aktiivisia väkivaltaan puuttumisen toimia (Lindqvist 2009, 147).

Väkivallan kohtaamista ja puheeksi ottamista määrittää työntekijän suhtautuminen asiaan. Väkivallan uhrin ja väkivallan sosiaalisten diskurssien kohtaaminen edellyttää yksilön yksilökohtaisuuden sijaan ilmiön laajempaa tarkastelua. Tämä määrittää sosiaalityöntekijän taitoa hahmottaa ja kohdata väkivaltaa. Sosiaalityöntekijän tekemään työhön vaikuttavat työyhteisöön ja organisaatioon liittyvät tekijät, kuten aiemmat kokemukset, erilaiset työn rajaukset sekä erilaiset sitoumukset ja kiinnostuneisuus tiettyihin työmenetelmiin. (Hurtig ym. 2014, 256.) Nämä eri tekijät voivat vaikuttaa väkivallan kohtaamiseen ja puheeksi ottamiseen. Väkivallan merkkien tunnistamattomuus tai niiltä silmien sulkeminen sosiaalityössä voi olla seurausta myös työtehtävien runsaudesta ja kiireestä. Väkivallan merkit voidaan sivuuttaa varsinkin silloin, jos asiakkaan tilanne ei ole akuutti ja asiakas ei ole tullut pyytämään apua väkivaltaan. Työntekijä on voinut myös tarjota asiakkaalle apua, mutta asiakas ei ole ottanut apua vastaan tai avusta ei välttämättä ole havaittavaa hyötyä. Tilanne voi turhauttaa ja asian käsittely voi jäädä. Toisaalta sosiaalityöntekijät ovat kokeneet heidän velvollisuuksiinsa kuuluvan havaitun väkivallan puheeksi ottaminen ja sen käsittely. Sosiaalityöntekijöillä tulee olla osaamista ja rohkeutta kysyä väkivallasta, jotta ilmiö tunnistetaan ja väkivaltaa kokeneita voidaan auttaa. (Lindqvist 2009, 145–147.)

Väkivallan kohtaamisen esteenä voi olla myös ajatus neutraalista ja tasa-arvoisesta ammatillisesta otteesta. Myös sukulaisuus- ja ystävyysuhteiden sekoittuminen asiakastyöhön sekä esimerkiksi väkivaltaa kokeneen epätyypillinen käyttäytyminen voivat johtaa väkivallan tunnistamattomuuteen ja kohtaamattomuuteen. (Hurtig ym. 2014, 256.) Moraali ja ammattieettiset tekijät vaikuttavat myös työntekijän toiminnan taustalla (Erikson & Arnkil 2008, 21). Joissakin tapauksissa työntekijällä itsellään voi olla myös väkivallan kokemuksia, joka voi vaikuttaa tapauksen kanssa työskentelyyn (Lindqvist 2009, 143). Sosiaalityöntekijät voivat myös ajatella, että väkivaltaan puuttumisella voi olla seurauksia, joihin ei voi varautua (Piippo 2022, 54), mikä vaikuttaa väkivaltatapauksen kanssa työskentelyyn. Väkivallan kohtaamiseen liittyy vahvasti ammattilaisen halukkuus ja haluttomuus kuulla väkivallasta. On inhimillistä, että väkivalta voi herättää haluttomuuden kuulla ja tietää asiasta. Väkivaltailmiön hahmottaminen kuitenkin edellyttää halukkuutta tietää, kuulla ja oppia. (Laitinen & Nikupeteri 2013, 432.)

Sosiaalityöntekijät voivat kysyä väkivallasta suoraan tai aloittaa keskustelun johdattelemalla aiheeseen. Näkyvistä vammoista on työntekijän helppo kysyä suoraan. Jos epäily

perhe- tai parisuhdeväkivallasta herää, tulee sosiaalityöntekijän myös selvittää, ovatko lapset kokeneet tai todistaneet väkivaltaa kotona. Väkivallan puheeksi ottaminen edellyttää työntekijältä hienovaraisuutta ja varovaisuutta. Asiakkaalle väkivaltatilanne voi olla hyvin vaikea asia ja se voi tuntua häpeälliseltä. Sosiaalityöntekijät ovat kokeneet asiasta kysymisen avoimesti, suoraan ja sensitiivisesti parhaana tapana ottaa asia puheeksi. On huomioitava, että uhrin mahdollinen häpeä asiasta voi kasvaa, jos työntekijä ei uskalla nähdä tai kysyä asiasta. Puuttumattomuus johtaa myös siihen, että väkivallan tekijä voi jatkaa toimintaansa. (Lindqvist 2009, 147–148.) Väkivalta ei välttämättä tule esiin ensimmäisissä asiakkaan kohtaamisissa. Tilanne voi hahmottua vähitellen työskentelyn aikana. Esimerkiksi parisuhteessa esiintyvän väkivallan merkkien esiin tulemisen kannalta on todettu tärkeäksi tavata pariskunnan osapuolet erikseen. Väkivaltaa kokenut voi pelkää työntekijän reaktiota tai asian esiin tuominen voi johtaa uusiin väkivaltatekoihin. (Keskinen 2005, 174–175.)

Väkivallan puheeksi ottaminen on sidoksissa väkivallan havaitsemiseen ja tunnistamiseen ja täten myös asiakkaan avun saantiin (Piippo 2022, 26). Väkivallan puheeksi ottamiseen ovat velvoitettuja kaikki hyvinvointialueilla työskentelevät sosiaali- ja terveysalan sekä kuntien varhaiskasvatuksen ja oppilaitosten ammattilaiset. Väkivallan puheeksi otto on osa näiden ammattilaisten perustehtävää. Väkivallan tunnistamisen ja puheeksi otton jälkeen ammattilaisten tulisi osata ohjata asiakas oikeisiin avun ja tuen palveluihin. (October & Laitinen 2022, 13.) Väkivallan tunnistamiseen ja sen esiin tulon tilanteisiin tulisi ammattilaisilla olla myös selkeät yhteistyökäytänteet, jotka olisivat myös valtakunnallisesti yhtenäisiä yhdenvertaisen avun ja tuen saamiseksi (Korpilahti ym. 2019, 43). Useat väkivaltaa kokeneet eivät puhu oma-aloitteisesti väkivaltakokemuksistaan, vaikka henkilö esimerkiksi hakeutuisi terveydenhuoltoon väkivallasta johtuvien vammojen tai muiden seurausten takia. Puheeksi ottamisen kynnyks on usein hyvin korkea ja tästä syystä aloitetta ei voi jättää asiakkaan omaksi asiaksi. Viranomaisten ja muiden toimijoiden tulee olla hyvin aktiivisia asian suhteen ja tietoisia väkivallan kohtaamisen mahdollisuudesta työssään. (Siukola 2014, 18.) Perheessä tai parisuhteessa esiintyvä väkivalta on luonteeltaan hyvin piiloutuvaa, jonka takia sosiaalityöntekijöiden voi olla myös käytännössä mahdollista tunnistaa väkivaltaa. Eriyksen haastavaa on tunnistaa väkivaltaa, josta ei jää selkeitä, kuten fyysisiä, merkkejä. (Lindqvist 2009, 144.)

Maija Lindqvistin (2009, 216) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät kokivat väkivalta ilmiön kanssa työskentelyn työtehtävistään yhdeksi haastavimmista. Väkivaltatapaus tuo työntekijälle painetta ja vaatimuksia toimia ja ratkaista tilanne. Tilanteessa voi olla kuitenkin vaikea tunnistaa ja päättää tarvittavat toimenpiteet. Työntekijä voi myös pohtia omia ammatillisia valmiuksia toimia tilanteessa. (Piippo 2022, 100–101.) Nämä korostuvat uudessa ja haastavassa tilanteessa. Hengellinen väkivalta väkivallan muotona on ilmiö, joka erityisyydellään ja ominaisuuksillaan voi haastaa sosiaalityöntekijän työtä ja väkivallan tunnistamista. Väkivallan merkkien tunnistamiseksi työntekijän tulee olla erityisen herkkä asiakkaan puheelle, käyttäytymiselle ja olemukselle (Lindqvist 2009, 14). On tutkittu, että sosiaalityöntekijät tunnistavat tarpeen kehittää työskentelyään asiakkaiden kanssa erityisesti heidän uskonnollisiin ja hengellisiin näkemyksiin ja toimintatapoihin liittyen sekä siihen, miten nämä vaikuttavat asiakkaiden elämään (Loue 2017, 23).

Hengellisen väkivallan kokemusasiantuntijat ovat tuoneet esille, että ammattilaiset eivät aina kohtaa uskonyhteisöön kuuluvia henkilöitä yksilöinä ja ammattilaisten kohtaamisessa on näkynyt asenteellisuus uskonnollisiin asioihin liittyen (Kilpeläinen ym. 2019, 525). Oakleyn ja kumppaneiden (2019, 33) tutkimuksessa tuli esiin myös ammattilaisten kokemuksia, että yhteistyökumppani tai kollega on suhtautunut negatiivisesti uskonnollisiin ihmisiin. Kollega tai yhteistyökumppani saattoi esimerkiksi ajatella, että uskonnollisuus tai hengellisyys on merkki tyhmyydestä. Jotkut tutkimukseen osallistuneista toivat esille, että kulttuurisella taustalla ja henkilökohtaisilla näkemyksillä esimerkiksi hengellisistä asioista on vaikutusta siihen, miten ilmiö ja ihmiset kohdataan työssä. Tervosen (2021, 171) tutkimukseen osallistuneet hengellistä väkivaltaa kokeneet henkilöt toivat myös esille tunnistetuksi ja autetuksi tulemisen haasteellisuuden. Tutkimuksessa nousi esiin erityisesti palvelujärjestelmässä havaitut puheeksi oton haasteet. Erityisiä haasteita kuvautui lapsen tilan puheeksi ottamisessa, kun tilanteessa oli mukana uskontoon liittyviä käsitteitä ja merkityksiä.

Kinmondin ja kumppaneiden (2019, 663) tutkimuksessa terapeutteina työskentelevät henkilöt kuvasivat ymmärryksen puutteen erilaisista kulttuureista ja uskomusjärjestelmistä olevan haaste työskentelylle asiakkaiden kanssa. Uskonnosta tai uskonyhteisöstä ulkopuolisen voi olla haastavaa ymmärtää uskonnollisia käsitteitä ja merkityksiä, sillä ne ovat usein myös niitä tekijöitä, joilla yhteisöön kuuluvat ja kuulumattomat erotetaan toisistaan. Yhteinen ymmärrys ja kieli vaikuttavat puheeksi ottamiseen. Kun

yhteisymmärrys työntekijän ja asiakkaan välillä puuttuu, voi asiakkaan luottamus kuuluksi ja ymmärretyksi tulemisesta heikentyä. Uskova auttaja voi olla merkittävä tekijä luottamuksen rakentumisessa sekä kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen kokemisessa. (Tervonen 2021, 171.)

Hengellisen väkivallan kohtaamiseen ja puheeksi ottamiseen kohdennettuja menetelmiä tai työkaluja ei ole tällä hetkellä avoimesti saatavilla. Lähisuhdeväkivallan kohtaamiseen, puheeksi ottoon ja puuttumiseen löytyy esimerkiksi Siukolan (2014, 40) esittelemä menetelmä, joka on kehitetty erityisesti päihde- ja mielenterveystyöhön. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on kehittänyt asiakastyötä varten myös erilaisia lomakkeita lähisuhdeväkivallan kartoittamista ja puheeksi ottoa varten, kuten lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomakkeen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on suositellut, että kyseiset lomakkeet olisivat ammattilaisilla aktiivisesti käytössä jo työhön perehtymisvaiheessa. (October & Laitinen 2022, 13.) Esimerkiksi lasten uskontoon perustuvaan hyväksikäyttöön liittyen on tehty vähän tutkimusta, jonka takia ohjeita käytännön työhön on myös niukasti. Yleisemmällä tasolla lasten kaltoinkohteluun liittyen on taas paljon tutkimustietoa ja ohjeita ammattilaisille. (Kinmond ym. 2019, 659.)

3 Tutkimuksen toteutus

Seuraavaksi esittelen tutkimukseni tutkimusasetelman. Ensimmäisenä esittelen tutkimustehtäväni, tutkimusongelmaa ratkaisevat tutkimuskysymykset sekä tutkimukseen valitun tutkimuksellisen lähestymistavan. Seuraavaksi siirryn kuvaamaan, miten tutkimusaineisto kerättiin. Sitten esittelen aineistoni analyysiin liittyviä valintoja ja aineiston analyysin konkreettisia vaiheita. Viimeisessä luvussa käsittelen tutkimukseeni liittyviä tutkimuseettisiä lähtökohtia.

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänä on selvittää lasten ja perheiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hengellisestä väkivallasta heidän asiakastyössään. Tutkimuksessa halutaan selvittää lasten ja perheiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hengellisen väkivallan ilmentymisestä asiakastyössä, hengellisen väkivallan puheeksi ottamisesta sekä menetelmien tai työkalujen käytöstä puheeksi oton tukena. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita erilaisissa uskonyhteisöissä esiintyvistä hengellisestä väkivallasta ja niiden vaikutuspiirissä elävistä ihmisistä ja perheistä, joiden kanssa sosiaalityöntekijät työskentelevät. Uskonyhteisöistä, joissa hengellistä väkivaltaa esiintyy, käytetään tutkimuksessa pääasiallisesti kontrolloivan uskonyhteisön käsitettä. Tutkimuskysymykset ovat:

- Minkälaisia kokemuksia sosiaalityöntekijöillä on hengellisen väkivallan esiintymisestä asiakastyössä?
- Minkälaisia kokemuksia sosiaalityöntekijöillä on hengellisen väkivallan puheeksi ottamisesta?
- Minkälaisia kokemuksia sosiaalityöntekijöillä on hengellisen väkivallan puheeksi otossa hyödynnettävistä menetelmistä tai työkaluista?

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Aineisto päätettiin kerätä verkossa välitettävällä kyselylomakkeella. Kyselylomake ei ole laadullisen tutkimuksen suosituin aineiston keruumenetelmä, mutta se on käyttökelpoinen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87). Jotta kyselylomakkeen avulla voidaan saada laadullinen aineisto, tulee kysymysten olla avoimia. Kyselyyn voi tällöin vastata vapaamuotoisesti ilman valmiiksi annettuja

vastausvaihtoehtoja. Kyselytutkimuksissa käytetään avoimia osioita eli avoimia kysymyksiä silloin, kun vastausvaihtoehtoja ei voida tai haluta antaa. (Vehkalahti 2014, 24–25.) Tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena olevan aiheen ja tutkimuskysymysten kannalta oli oleellista muodostaa lomakkeen kysymykset avoimiksi. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita sosiaalityöntekijöiden kokemuksista eikä kokemuksia haluta määritellä etukäteen. Vapaamuotoisesti esitettävät kokemukset ovat tutkimuksen näkökulman kannalta mielekkäämpiä kuin valmiiden vastausvaihtoehtojen antama tieto ja niistä tehdyt tulkinnat.

Tutkimuksessa sovelletaan fenomenologista tutkimusperinnettä. Fenomenologisessa lähestymistavassa tarkastellaan tutkimuksen kohteena olevien kokemusmaailmaa ja tämän kokemusmaailman kautta tutkittavana olevaa ilmiötä. Ilmiö ymmärretään niin kuin se on henkilöiden kokemusmaailmasta ymmärrettävissä. Fenomenologisessa tutkimuksessa ajatellaan, että tieto kehittyy vastavuoroisessa suhteessa muun maailman kanssa. Kokemus muodostuu tiedosta ja ymmärryksestä. (Huhtinen & Tuominen 2020, 297–298, 302.) Fenomenologisen lähestymistavan avulla yksittäisistä havainnoista ilmiöstä voidaan lopulta hahmottaa ilmiötä syvällisemmin (Eskola & Suoranta 1998, 147). Kokemus on elämäntilanteeseen kiinnittyvä asia, esimerkiksi elämys, tunne tai olotila. Kokemus syntyy, kun henkilö kuvaa ja käsitteellistää kokemustaan eli esimerkiksi tunnettaan niin, että sekä hän itse että muut voivat ymmärtää ja jakaa sen. Kuvatuilla kokemuksilla rakennetaan esimerkiksi mielipiteitä, asenteita tai uskomuksia jostakin asiasta. (Tökkäri 2018, 67.) Tämä kuvaa prosessia, jonka mukaan vastaajien kokemukset muodostuvat sekä sitä, miten kokemus ymmärretään tässä tutkimuksessa.

Kokemuksia tutkittaessa tutkija on kiinnostunut tutkimukseen osallistuneen henkilön kokemuksesta. Tutkijan omat, esimerkiksi ennako-oletukset, eivät voi vaikuttaa tutkimukseen. Tutkimuksen tuloksia ei rakenneta omista kokemuksista käsin, ellei se ole tutkimuksen tarkoituksena. (Tökkäri 2018, 65.) Tässä tutkimuksessa kiinnostus kohdentuu tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden kokemuksiin. Minulla ei ole syvällisiä enakkokäsityksiä tai -oletuksia aiheesta. Työskenneltyäni sosiaalityöntekijänä lasten ja perheiden kanssa voin kuitenkin tehdä jonkinlaisia oletuksia sosiaalityöntekijöiden kokemuksista. Olen ollut myös paljon tekemisissä niin työ- kuin yksityiselämässä uskonyhteisöihin kuuluvien ihmisten kanssa. Fenomenologisen tutkimusperiaatteen mukaisesti omat kokemukseni eivät ole kuitenkaan tutkimuksessa mukana. On kuitenkin selvää, että

tutkijan ei ole mahdollista täysin sivuuttaa esimerkiksi aikaisempaa tietoaan tai kokemuk-
siaan (Salo 2015, 172). Tutkimuksessa tutkijan henkilökohtainen kosketus aiheeseen liit-
tyen tiedostetaan ja sen vaikutusta pyritään välttämään.

Tutkimus rajautuu lasten ja perheiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden ko-
kemusten tutkimiseen. Tutkimuksen kannalta ei ole merkitystä, työskenteleekö sosiaali-
työntekijä esimerkiksi lastensuojelussa tai perheneuvolassa. Tutkimuksen tarkoituksena
on tuoda esiin hengellisen väkivallan ilmiötä sosiaalityön näkökulmasta. Hengellisten yhe-
teisöjen vaikutuksen piirissä elää arviolta yli 100 000 lasta Suomessa (Hurtig 2013, 19).
Useiden perheiden elämässä vaikuttavat siis uskonnolliset ja uskonyhteisöistä tulevat toi-
mintamallit, perinteet ja näkemykset. Sosiaalityössä lasten ja perheiden parissa väistä-
mättä kohdataan perheen vakaumukseen liittyviä asioita ja mahdollisesti hengellistä vä-
kivaltaa. Tutkimuksessa ollaan erityisesti kiinnostuneita hengellisestä väkivallasta lasten
ja perheiden kanssa tehtävän sosiaalityön näkökulmasta.

Tutkimuksessa ei tarkastella tiettyä uskonyhteisöä tai uskontoa. Tutkimuksessa ei ole tar-
koituksena tutkia tietyssä uskonyhteisössä tai uskonnossa esiintyvän hengellisen väkival-
lan puheeksi ottamista. Tutkimuksessa hengellisen väkivallan käsittely painottuu kuiten-
kin kristilliseen kirkkoon ja sen yhteisöihin, koska esimerkiksi kotimainen hengellisen
väkivallan tutkimus on painottunut vahvasti tietyissä kristillisissä herätysliikkeissä esiin-
tyvään hengellisen väkivallan tarkasteluun. Kristillinen kirkko on valtauskonto Suo-
messä, jonka takia sosiaalityöntekijöiden kokemukset voivat liittyä pääasiassa kristillisiin
yhteisöihin. Ilmiön tarkastelussa pyritään kuitenkin säilyttämään laajempi tarkastelu-
kulma. Vaikka tutkielmassa voidaan mainita jonkin uskonnon tai uskonyhteisön toimin-
tapa tai näkemys, tulee muistaa, että uskontojen ja uskonyhteisöjen sisällä on ristiriitai-
suuksia ja monimuotoisuutta (Linjakumpu ym. 2023, 134). Tarkoituksena ei ole yleistää
hengellisen väkivallan muotoja tarpeettomasti tiettyihin uskonyhteisöihin. Rajaus on pe-
rusteltu myös sillä, että hengellisen väkivallan tutkimusta sosiaalityön näkökulmasta on
tehty vähäisesti ja tällöin laajempi tarkastelukulma antaa sosiaalityöntekijöille mahdolli-
suuden tuoda kokemuksiaan esille laajemmin ilmiöstä. On myös huomioitavaa, että hen-
gellistä väkivaltaa esiintyy tietyissä uskonyhteisöissä ja se näyttäytyy niissä eri tavoin.
Tämä huomioidaan tutkimuksessa niin, että tutkimuksessa käytetään pääasiassa kontrol-
loivan uskonyhteisön käsitettä.

3.2 Aineiston kerääminen

Aineisto kerättiin kyselylomakkeella, jota mainostettiin ja välitettiin eri yhteyksissä. Barnahus -hanke järjesti webinaarin hengellisestä väkivallasta lapsen näkökulmasta joulukuussa 2023. Barnahus -hankkeen tavoitteena on parantaa esimerkiksi lapsiin ja nuoriin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvitysprosesseja (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023). Aineistoa kerättiin webinaariin osallistuvilta sosiaalityöntekijöiltä avoimella kyselylomakkeella (liite 1). Webinaarin aikana pro gradu -tutkimukseen osallistumisen mahdollisuudesta mainostettiin ja kyselylomake laitettiin webinaarin chat -kenttään saatetekstillä. Kyselylomake lähetettiin myös webinaarin palautekyselyn ohessa webinaarin jälkeen. Vastausaikaa ilmoitettiin olevan joulukuun 2023 loppuun. Webinaari oli avoin ja osallistujat osallistuivat webinaariin vapaaehtoisesti. Webinaari oli suunnattu erityisesti lasten ja perheiden kanssa työskenteleville sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. Webinaariin osallistuvien sosiaalityöntekijöiden määrää ei ennakolta tiedetty eikä osallistujalista ollut nähtävillä. Webinaaria mainostettiin sosiaalityöntekijöille ja sosiaalityön opiskelijoille valtakunnallisesti. Webinaaria hyödynnettiin tässä tutkimuksessa mainoslustana tutkimusaineiston keräämiselle.

Sama kyselylomake lähetettiin myös *Sosiaalityön uraverkosto* -Facebook-ryhmään. Ryhmä on suljettu ja tarkoitettu laillistetuille sosiaalityöntekijöille sekä sosiaalityön tutkinto-opiskelijoille. Ryhmässä oli tarkasteluajankohtana yli 5000 jäsentä. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja sitä painotettiin ryhmään tehdyssä postauksessa. Kyselylomake julkaistiin ryhmässä viikolla 49 ja vastausaikaa annettiin aluksi joulukuun 2023 loppuun. Myöhemmin vastausaikaa jatkettiin vielä tammikuun 2024 loppuun. Kyselystä muistutettiin ryhmässä ja kyselylinkin jakamiseen annettiin lupa. Kyselylomakkeen lähettämällä myös sosiaalityöntekijöiden Facebook -ryhmään varmistettiin aineiston riittävyys. Tämä myös mahdollisti tutkimukseen osallistumisen, vaikka ei olisi ilmoittautunut tai osallistunut webinaariin. Odotuksena oli, että aiheen erikoisuus ja vähäinen esiintyvyys julkisessa ja tutkimuksellisessa keskustelussa innostaisi sosiaalityöntekijöitä vastaamaan kyselyyn. Tärkein vastaajan motivaatiotekijä on se, että aihe kiinnostaa jo etukäteen. Kiinnostavasti tehdyllä saatekirjeellä ja kyselylomakkeella voi kasvattaa vastaajan motivaatiota ja se voi näin vaikuttaa vastausten luotettavuuteen. (Vehkalahti 2014, 48.)

Kysely tehtiin Google Forms -työkalulla. Kyselyssä ei kerätty henkilötietoja. Kyselyn alussa oli osallistumiseen ja vastaamiseen liittyviä ohjeita. Ennen varsinaisia kysymyksiä oli hengellisen väkivallan lyhyt määrite. Jokaisella kyselyyn osallistuneella sosiaalityöntekijällä oli todennäköisesti tieto tai ajatus siitä, mitä hengellinen väkivalta tarkoittaa tai ainakin oletus käsitteen määritteestä. Käsitteen avaamisella varmistettiin, että jokaisella on ennen vastaamista tiedossa, miten hengellinen väkivalta on määritelty tutkitun tiedon valossa ja mitä hengellisellä väkivallalla tutkielmassa tarkoitetaan. Kysymyksiä oli lomakkeessa viisi. Lomakkeessa kysyttiin ensin vastaajan työskentelytehtävää sosiaalityössä. Tämän jälkeen tulivat varsinaiset kysymykset. Kysymykset rakentuivat pääkysymyksestä, jonka alla oli apukysymyksiä. Apukysymyksillä tarkennettiin, mitä vastaajan odotetaan pohdittavan kysymyksen vastauksessa. Laadullisessa tutkimuksessa valittua ilmiötä pyritään mittaamaan. Laadullisessa tutkimuksessa mittaaminen tarkoittaa tutkittavan asian muuttamista, yleensä pelkistämällä tai tyypistämällä, kielelliseen muotoon. Tutkimuksessa ilmiö tulee operationalisoida eli muuttaa se mitattavaksi. Kyselytutkimuksessa operationalisointi tapahtuu, kun kyselylomakkeen kysymykset muotoillaan tutkittavasta ilmiöstä. Kysymykset tulee muotoilla niin, että tutkimukseen osallistuneet henkilöt ymmärtäisivät kysymykset yhdenmukaisesti. (Räsänen 2006, 167–168.) Pääkysymysten alla olevien apukysymysten toivottiin selventävän, minkälaisen kokemuksen avaamista vastaajalta odotetaan. Apukysymysten toivottiin lisäksi ohjaavan vastaajaa pohtimaan aihetta kysymystä laajemmin.

Avoin kyselylomake valikoitui aineiston keräämisen tavaksi ajankäyttöön ja toteutukseen liittyvistä syistä. Kyselylomakkeen avulla aineiston kerääminen on melko vaivatonta ja nopeaa, sillä aineistoa ei tarvitse esimerkiksi litteroida. Kyselylomakkeen riskinä kuitenkin on, että se ei tuota riittävää määrää vastauksia. Kyselylomaketutkimuksissa kannattaa kiinnittää huomiota lomakkeen kokoon ja vastaamisen helppouteen (Vehkalahti 2014, 48). Tutkimuksessa lomakkeesta tehtiin tiivis ja vastaaminen oli käytännössä suhteellisen vaivatonta. Kyselylomake voi sopia hyvin erityisen arkaluontoisen aiheen tutkimiseen, sillä vastaaja voi täysin nimettömästi kertoa näkemyksistään ja kokemuksistaan. On huomioitava, että kyselylomake on hyvin strukturoitu. Tutkija on valinnut mihin kysymyksiin haluaa vastaajilta vastaukset eli muodostanut tutkimuksen kannalta oleelliset kysymykset, jotka mahdollisesti rajaavat vastaajien vastauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87.) Kyselyn loppuun laitettiin kysymys: ”Mitä muuta haluaisit kertoa aiheeseen liittyen?”

Kysymyksellä haluttiin antaa vastaajalle mahdollisuus kertoa kokemuksiaan aiheesta kysymysten ulkopuolelta.

3.3 Aineisto ja aineiston analysointi

Laadullisessa tutkimusaineistossa kiinnostuksen kohteena ovat tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden kertomukset. Tutkimukseen osallistuvat henkilöt saavat kertoa ilmiöstä omin sanoin heille sopivalla tavalla. (Kiviniemi & Jussila 2022.) Laadullisia tutkimusaineistoja voivat olla esimerkiksi haastattelut, päiväkirjat, muu kirjallinen materiaali, lehtikirjoitukset tai elokuvat (Eskola & Suoranta 1998, 15). Tässä tutkimuksessa aineisto muodostui kyselylomakkeen avulla kerätyistä tekstivastauksista. Aineistoa kertyi yhteen koottuun tekstidokumenttiin noin 9 sivua, kun fonttikoko oli 12 ja riviväli 1,5. Kyselylomakkeen vastauksista koostettu tutkimusaineisto muodostui 17 vastaajan vastauksesta. Eniten vastaajat työskentelivät lastensuojelun tehtävissä (6 vastaajaa). Toiseksi eniten vastaajia työskenteli terveystieteissä (3 vastaajaa) ja perhesosiaalityössä (3 vastaajaa). Loput vastaajista jakaantuivat oppilashuollon, perheneuvolan, aikuissosiaalityön ja gerontologisen sosiaalityön tehtävien välille. Vastaajat saattoivat myös mainita, missä ovat aiemmin työskennelleet, mutta osallistujien työtehtävien jaottelussa huomioitiin heidän mainitsema nykyinen työtehtävä.

Tutkimusaineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin periaatteiden mukaisesti. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä ollaan kiinnostuneita minkälaisista asioista, aiheista ja ilmiöistä aineisto kertoo. Sisällönanalyysiä hyödynnetään esimerkiksi tekstien ja haastattelujen analyysissä. Sisällönanalyysissä aineistoa koodataan eli aineistosta kerätään ja siitä nimetään sen sisältämiä asioita. Aineistolähtöisyydellä viitataan koodaustapaan. Aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä tarkoitetaan, että tutkija lähtee tutkimaan aineistosta kiinnostavia kohtia, jotka vastaavat tutkittavaan aiheeseen. (Vuori, n.d.) Sisällönanalyysissä aineistoa tiivistetään eli pelkistetään, jotta aineistosta tulee selkä ja hallittava kokonaisuus käsitellä. Sisällönanalyysillä järjestetään aineisto tulkintaa varten. (Puusa 2020, 149.) Laadullisen aineiston analyysi alkaa koodaamisella eli aineistosta yhdistellään ja erotellaan jonkin ominaisuuden mukaan (Juhila, n.d.). Tässä tutkimuksessa aineistoa lähdettiin tarkastelemaan koodauksella. Aluksi aineisto käytiin läpi useaan kertaan. Tämän jälkeen esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hengellisen

väkivallan ilmentymisestä lähdettiin koodaamaan niin, että samantyyppiset hengellisen väkivallan kuvaukset korostettiin samalla värillä ja niille tehtiin oma yläotsikko, kuten henkinen väkivalta. Joitakin otsikon alle luettuja katkelmia sosiaalityöntekijöiden kuvauksista voitiin vielä yhdistellä ja erotella toisistaan niiden tarkemman sisällön mukaan, kuten lapsen kohdistuva henkinen väkivalta. Aineistosta lähdettiin löytämään tutkimuskysymyksiin vastauksia ja yhteneväisiä kokemuksia koottiin yhteen jonkin teeman mukaisesti. Teemoja ei muodostunut montaa aineiston suppean koon takia.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä analyysin alla olevia asioita ei voi etukäteen päätää. Koska analyysi on aineistolähtöistä, aiemmalla tutkimuksella ja teoriolla tutkimuksen kohteena olevasta asiasta ei ole myöskään merkitystä analyysin kannalta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108.) Tutkimuksessa aineiston analyysin tuloksia liitetään aiempaan tutkimus- ja teorian tietoon. Aineiston analyysitavaksi valikoitui aineistolähtöisen sisällönanalyysi, sillä sen ajateltiin sopivan hyvin varsin tutkimattoman aiheen tutkimiseen sekä valittuun aineiston keruumenetelmään. Aihetta ja aineistoa ei ole myöskään tarkoituksena tarkastella esimerkiksi tietyn teorian valossa.

On huomioitava, että sosiaalista todellisuutta ja sen ilmiötä tutkivan tutkimuksen tulokset ovat ajassa muuttuvia ja paikallisia. Laadullisessa tutkimuksessa yritetään kuvata tai ymmärtää jotakin tapahtumaa tai toimintaa tai tulkita jotakin ilmiötä teoreettisesti. (Eskola & Suoranta 1998, 61.) Tutkimuksen aineisto on pieni, joten tutkimuksen tulokset eivät ole yleistettäviä. Tulosten tulkinnan voidaan katsoa kuitenkin valottavan tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä ja sitä pyritään hahmottamaan valitusta näkökulmasta. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus syntyy tutkittavana olevan ilmiön havaitsemisesta, tulkittamisesta ja tulkintojen muuttamisesta ymmärrettävään muotoon. Tutkimuksen luotettavuutta mitataan silloin, kun lukija yrittää ymmärtää tutkijan tekemiä tulkintoja. (Huhtinen & Tuominen 2020, 298.) Yksittäistapauksista tehdyn tutkimuksen luotettavuutta parantaa myös se, että tutkimukseen osallistuneita yhdistää sama elämäntilanne, joka voi viitata esimerkiksi ammattiin (Tökkäri 2018, 66). Tässä tutkimuksessa vastaajia yhdistää sosiaalityöntekijän ammatti lasten ja perheiden kanssa.

3.4 Tutkimuseettiset lähtökohdat

Sosiaalityön tutkimuksen aiheet ovat usein erityisen sensitiivisiä. Tutkija valitsee aiheen itse tiedostaen aiheen erityisyyden. Tutkimusaiheen valintaa sosiaalityön tieteenalalla voi ohjata esimerkiksi halu puolustaa heikompiosaisia ihmisiä. Tutkimusaiheen valinnassa voi olla myös henkilökohtainen ja ammatillinen tarkoitusperä. Tutkimusaiheen valinnalla voidaan haluta esimerkiksi helpottaa käytännöntyötä lisäämällä tietoa jostakin asiasta. (Enroos & Mäntysaari 2017, 23.) Tämän tutkimuksen tutkimusaiheen valinnan taustalla on ensisijaisesti jälkimmäinen tarkoitus. Aiheen valinnalla halutaan tuoda näkyväksi sosiaalityössä kohdattavaa arkaluontoista aihetta, selvittää sosiaalityöntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä aiheesta sekä selvittää sosiaalityöntekijöiden tarpeita avulle ja tuelle aiheen käsittelyyn asiakastyössä. Tutkielma tuo esille ilmiötä myös uudesta näkökulmasta, jonka ajattelen palvelevan myös hengellistä väkivaltaa kokeneita ja uskonyhteisöihin kuuluvia henkilöitä.

Tutkimuksen tietojen käsittelyssä on kaksi periaatetta: luottamuksellisuus ja anonymiteetti (Eskola & Suoranta 1998, 57). Valitulla aineistonkeruutavalla pyrittiin varmistamaan vastaajien kokemus turvallisesta ja luottamuksellisesta vastaamisesta. Kyselyyn osallistuneilta ei kysytty henkilötietoja, osallistuminen oli vapaaehtoista ja osallistumisen peruuttamisen mahdollisuudesta myös ilmoitettiin kyselylomakkeen esittelytekstissä. Kyselylomakkeen esittelytekstissä pyydettiin myös huomioimaan Google Forms -lomakkeeseen liittyvät erityisyydet, jotta osallistujat voivat olla varmoja vastaamisen anonymiteetistä (Kts. Liite 1). Koko tutkimusprosessin ajan sitouduttiin noudattamaan tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023) laatimia hyvän tieteellisen käytännön ohjeita ja toimimaan niiden ohjeiden mukaisesti. Hyvän tieteellisen käytännön periaatteisiin kuuluvat luotettavuus, rehellisyys, arvostus sekä vastuunkanto (mt., 12).

Lähtökohta tutkimukselle on, että aihetta taustoitetaan aiempaa tutkimustietoa hyödyntäen, mutta tutkimuksessa ollaan lopulta kiinnostuneita aineistosta ja siellä esiin nousevista asioista. Kuten jo aiemmin todettu, tutkimuksen ei ole tarkoituksena kohdentua tiettyyn uskonyhteisöön tai uskontoon, mutta on mahdollista, että sosiaalityöntekijöiden kokemukset voivat liittyä johonkin tai joihinkin tiettyihin uskontoihin ja uskonyhteisöihin. Esimerkiksi paikallisesti sosiaalityöntekijöiden työssä ja näin myös vastauksissa voi korostua kokemukset tiettyihin uskontoihin ja uskonyhteisöihin kuuluvien ihmisten kanssa työskentelystä. Aineiston koko vaikuttaa paljon siihen, miten ilmiö näyttäytyy. Tässä

tutkimuksessa aineisto on pieni, joka tarkoittaa, että se valottaa ilmiötä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta lopulta pienen osan eikä tuloksia voida yleistää.

Vaikka aiheen rajaus sosiaalityöntekijöiden kokemuksiin on perusteltu, jää ajatus hengellisiin yhteisöihin kuuluvien ihmisten äänen kuulumattomuudesta väistämättä myös mieleen. Keskustelu aiheesta jää tutkimuksessa yksipuoliseksi. Tervosen (2021, 174) mukaan tutkimustiedon ja yleisen keskustelun ohella tulisi käydä keskustelua uskonyhteisöjen kanssa. Keskustelua tulisi käydä esimerkiksi uskonyhteisöjen myönteisistä tekijöistä lasten kasvussa ja kehityksessä sekä kontrolloivien uskonyhteisöjen vallankäytöstä. Hengellisen väkivallan tutkimus ja keskustelu on tähän saakka painottunut hengellisen väkivallan uhrien kokemusten tutkimiseen ja niiden esiin tuomiseen. Koen tärkeäksi tuottaa ilmiöstä tietoa uudesta, hengellisen väkivallan kanssa työskentelevien sosiaalityön ammattilaisten, näkökulmasta. On kuitenkin huomioitava, että tutkimuksessa käydään keskustelua ilman niitä ihmisiä, joita asia tavalla tai toisella koskee hyvin sensitiivisellä tavalla.

4 Tutkimustulokset

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen tuloksia. Tutkimustuloksilla pyritään vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Ensimmäisessä luvussa esitellään tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hengellisestä väkivallasta asiakastyössään. Toisessa luvussa käsitellään sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hengellisen väkivallan puheeksi ottamisesta sekä sosiaalityöntekijöiden kokemuksia ja ajatuksia menetelmien tai työkalujen käytöstä hengellisen väkivallan puheeksi ottamisen tukena.

4.1 Sosiaalityöntekijöiden kokemukset hengellisestä väkivallasta

Tutkimuksessa selvitettiin lasten ja perheiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hengellisen väkivallan esiintyvyydestä asiakastilanteissa. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin pohtimaan, miten hengellinen väkivalta on näkynyt heidän tekemässään asiakastyössä. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin kuvaamaan, minkälaisissa tilanteissa hengellinen väkivalta oli tullut esille ja miten. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin kertomaan myös kokemuksia hengellisen väkivallan kohtaamattomuudesta ja siihen liittyvistä mahdollisista syistä. Vastauksista oli havaittavissa, että sosiaalityöntekijät olivat kohdanneet työssään monenlaisia hengellisen väkivallan tilanteita. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset hengellisen väkivallan esiintymisestä oli jaoteltavissa fyysiseen väkivaltaan, henkiseen väkivaltaan, seksuaalisuuteen ja sukupuoli-identiteettiin liittyviin rajoituksiin ja pelotteisiin sekä taloudelliseen väkivaltaan. Vaikka vastauksia luokitellaan jonkin väkivallan muodon alle, kuten fyysiseksi väkivallaksi, on kyseessä hengellisen väkivallan ilmenemisen muoto, sillä väkivalta on perusteltu uskonnollisilla syillä. Hengellinen väkivalta erotetaan muista väkivallan muodosta silloin, kun se perustellaan uskonnollisilla syillä tai uskonyhteisöön kuulumisella (Linjakumpu 2015, 10). Sosiaalityöntekijöiden kokemukset liittyivät joko yhteen tai useampaan hengellisen väkivallan ilmenemisen muotoon.

Sosiaalityöntekijät kertoivat kohdanneensa hengellisillä syillä perusteltua fyysistä väkivaltaa. Eräs vastaaja koki, että hengellinen väkivalta on helpoiten havaittavissa erityisesti silloin, kun se esiintyy fyysisenä väkivaltana:

”Hengellinen väkivalta näkyy konkreettisimmin fyysisenä väkivaltana, jota tekijä perustelee uskonnolla.”

Fyysinen väkivalta on väkivallan muodoista usein helpoiten tunnistettavissa, sillä fyysisestä väkivallasta jää usein näkyviä merkkejä tai vammoja. Näkyvillä olevat merkit ja vammat voivat tehdä väkivallasta kohtaamisesta ja kysymisestä helpompaa. Väkivaltaa, josta ei jää selkeitä merkkejä voi olla huomattavasti haastavampaa tunnistaa. (Lindqvist 2009, 147, 144). Hengellisen väkivallan kontekstissa fyysinen väkivalta on kuitenkin nähty vähentyneen yksittäisiin fyysisen väkivallan tekoihin (Rova 2022, 163). Muutama sosiaalityöntekijä kuvasi kohdanneensa uskontoon perustuvaa fyysistä väkivaltaa perheessä, jossa väkivallan tekijä on perheenjäsen ja väkivalta kohdistuu perheenjäseneseen, kuten lapseen:

”Paljon tulee esiin myös sitä, että lapsille on uskonnon varjolla kerrottua, että vanhemmalla on oikeus/velvollisuus fyysisesti rangaista lasta. Fyysisessä satuttamisessa tietenkin rajanveto ja puuttuminen helpompaa. Toki nämä asiat eivät koske vain monikulttuurisia/maahanmuuttaja perheitä vaan myös täysin suomalaisissa perheissä on hengellistä väkivaltaa”

”Mutta aiemmassa työssä lastensuojelussa on ollut paljon kuritusta ja väkivaltaa perheen äitiä sekä tyttäriä kohtaan sekä isän että perheen poikien kädestä. Miltei kaikki tilanteet on koskenut perheitä, joissa on tietty uskonto ja traditioita esim. Lähi-Idästä.”

Hengellisen väkivallan esiintymisestä fyysisenä väkivaltana kertoneet sosiaalityöntekijät mainitsivat tätä tapahtuneen erityisesti monikulttuurisissa perheissä tai maahanmuuttajaperheissä. Kasvatuskäytännöissä on tutkitusti eroja eri etnisten kulttuurien välillä. On tutkittu, että maahanmuuttajaperheiden lapsiin kohdistuu enemmän esimerkiksi pahoinpitelyrikkoksia, kuin kantasuomalaisiin lapsiin. Maahanmuuttajalapsen kokevat kantasuomalaisia lapsia enemmän äidin tai isän taholta väkivaltaa, joka voi selittyä esimerkiksi maahanmuuttajaperheiden selkeästi heikommalla yhteiskunnallisella asemalla tai kulttuurisilla tekijöillä. (Kääriäinen ym. 2010, 161, 170–171.) Tämä voi näkyä ja vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden kokemuksiin hengellisestä väkivallasta ja sen esiintymisestä fyysisenä väkivaltana.

Hengellisiin syihin perustuvaa fyysistä väkivaltaa voi esiintyä myös seksuaalisen hyväksikäytön muodossa (Linjakumpu 2015, 157). Eräs sosiaalityöntekijä kuvaa, että hengellisillä syillä voidaan perustella jopa seksuaalinen väkivalta:

”Hengellisen väkivallan takia ei puhuta ongelmista niiden oikeilla nimillä, uskon varjolla voi käyttää väkivaltaa myös seksuaalista, ja kaikki on annettava anteeksi. Näin kärjistetysti”

Sosiaalityöntekijän kokemuksesta ei tule esiin, minkälaista uskuntoon perustuvaa seksuaalista väkivaltaa on ilmennyt. On havaittu, että seksuaalista väkivaltaa itsessään harvoin perustellaan uskonnollisilla syillä. On tavanomaisempaa, että uskonnollista asemaa on käytetty hyväksi seksuaalisen hyväksikäytön toteuttamisessa tai tapausten selvittelyjen sivuuttaminen on voitu perustella hengellisillä syillä. (Hurtig 2013, 173–177.) Hengellinen elementti esimerkiksi seksuaalisen väkivallan tapauksiin tulee usein esimerkiksi siitä, että yhteisössä väkivaltaa voidaan yrittää peitellä tai se yritetään selvittää yhteisön sisällä asianosaisten kesken (Linjakumpu 2015, 230). Väkivallan tekoja ei siis välttämättä aina perustella hengellisillä syillä, mutta uskonyhteisöllä, uskonnollisuudella tai hengellisyydellä voi olla keskeinen rooli tapauksessa.

Sosiaalityöntekijä mainitsee myös kaiken anteeksi antamisesta. Erityisesti kristillisissä yhteisöissä on havaittu vallitsevan anteeksi antamisen vaatimus. Anteeksi pyytämällä henkilöltä, jota kohtaan on tehnyt syntiä, voidaan asia katsoa selvitettyksi ja hyvitettyksi. Anteeksiantamisen kulttuuri voi ylläpitää toistuvaa väkivaltaa sekä vallan ja hallinnan rakenteita yhteisössä. (Linjakumpu 2015, 233.) Uskonyhteisön tapa käsitellä asia voi aiheuttaa väkivallan uhrille kokemuksen, että tilanteessa asetutaan tekijän puolelle ja tämän tarpeet huomioidaan väkivallan uhrin sijaan. Tätä voidaan kutsua moraaliseksi traumatisoitumiseksi. (Hurtig 2013, 198.) On selvää, että anteeksi pyytämisen ei voida katsoa olevan hyväksytty tapa selvittää esimerkiksi lainvastaisia tekoja, kuten väkivaltaa. Herää myös epäily siitä, tuodaanko väkivallan tekoja viranomaisten tietoon yhteisön toimesta, jos anteeksi antaminen nähdään yhteisössä riittävänä tapana käsitellä asia.

Tutkimukseen osallistuneilla sosiaalityöntekijöillä oli selkeästi eniten kokemuksia hengellisen väkivallan tapauksista, joihin liittyi henkinen väkivalta. Henkiseksi väkivallaksi katsottiin tässä tutkimuksessa kokemukset, joissa esiintyi esimerkiksi hengellisiin syihin perustuvaa kontrolloimista, pelottelua, rajoittamista, päätöksentekoa, alistamista tai eristämistä. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset voitiin jakaa lapsiin kohdistuviin väkivallatekoihin sekä parisuhteessa esiintyviin väkivallatekoihin. Eräs sosiaalityöntekijä kuvasi kokemustaan oppilashuoltotyöstä, jossa oli kohdannut lapsiin kohdistuvaa hengellistä väkivaltaa pelottelun muodossa:

”Teen oppilashuoltotyötä hyvin monikulttuurisessa koulussa. Kohtaan paljon tilanteita, joissa lapsilla on pelkoja ja ahdistuksia, jotka juontavat heidän hengellisestä kasvatuksestaan. Esim. tullut esiin pelkoa siitä, että tiettyjen lasten, erityisesti eriuskoisten seurassa olo automaattisesti tekee lapsesta pahan, että huono käytös tai väärä usko on ikään kuin tarttuva tauti.”

Sosiaalityöntekijän kokemuksessa näkyy mahdollinen uskonyhteisöstä tai yhteisöön kuuluvasta perheestä tuleva asetelma siitä, että on ”me” ja ”muut.” Tällaisessa asetelmassa muita eli yhteisöön kuulumattomia voidaan esimerkiksi vältellä. Joissakin kontrolloivissa uskonyhteisöissä on havaittu olevan ulkopuolisia ihmisiä kohtaan epäluuloinen ja syrjivä asenne (Ward 2011, 904). Lapselle tällainen asetelma voi olla hämmentävä ja haitallinen. Erityisesti silloin, jos tämä vaikuttaa lapsen sosiaalisten suhteiden muodostamiseen sekä terveyteen ja hyvinvointiin.

Hengelliset pelotteet voivat aiheuttaa lapsille turvattomuuden, pelon, häpeän ja syyllisyyden kokemuksia (Tervonen 2021 169–170). Hengellisyyteen liittyvillä pelotteilla voidaan tavoitella lasten toimimista uskonyhteisön sääntöjen ja normien mukaisesti tai vanhemmat voivat käyttää näitä kasvatukseen. Pelko uskoa vastoin tai muutoin väärin toimimisesta sekä niiden seurauksista voi aiheuttaa lapselle ahdistusta. Lapsen maailmassa pelotteet voivat saada myös uudet mittasuhteet, vaikka hengelliset pelotteet olisi tarkoitettu esimerkiksi kasvatukseen tai hengellisyyteen liittyväksi ohjeistukseksi. Voi olla, että vanhempi ei tosiasiallisesti ole pyrkinyt pelottelemaan tai aiheuttamaan lapselle ahdistusta pelotteilla. Lasten voi olla kuitenkin vaikea ymmärtää hengellisiä termejä ja käsitteitä, ja uskonnolliset opetukset ja ohjeet voivat olla lapsille kirjaimellisia, jos niitä ei avata tai opeteta lapsen ikä- ja kehitystaso huomioiden.

Eräs sosiaalityöntekijä kertoi kokemuksestaan lapseen kohdistuvasta hengellisestä väkivallasta sijaishuollon kontekstissa lapseen kohdistuvina uskontoon ja sen harjoittamiseen liittyvinä päätöksinä:

”Esim 1) Sijaishuollossa biologinen vanhempi on halunnut vaihtaa lapsen uskontoa, ja lasta estetään esim. viettämästä joulua tai syntymäpäiviä, mikä johtaa lapsen eriarvoiseen asemaan toisten kanssa. Sijaisperhe ja sostt. ovat tilanteessa keinottomia sillä biologinen vanhempi päättää lapsen uskonnosta. 2) Sijaisperhe haluaisi lukea lapselleen iltarukouksen mutta biologinen vanhempi kieltää, vaikka lapsi

tätä haluaisi. Biologinen vanhempi kieltää rippikouluun osallistumisen.”

Hengellisiin ja uskonnollisiin syihin perustuvat vanhempien päätökset voidaan nähdä ulkopuolisin silmin joissakin tapauksissa hyvin epäedullisina ja -oikeudenmukaisina lapselle. Erityisesti silloin, kun lapsi on ilmaissut eriävän mielipiteen. Sosiaalityöntekijän kokemus kuvaa sosiaalityöntekijän vaikeaa asemaa tilanteissa, kun lapsen uskonnollisiin asioihin liittyvä toimi- ja päätösvalta on vanhemmalla ja tilanne lapsen kannalta välittyä kuitenkin epäreiluna. Lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361) 4 §:ssä määritetään, että vanhemmalla on oikeus päättää lapsen henkilökohtaisista asioista. Uskonnonvapauslain (2003/453) 3 §:ssä taas määritetään, että 12 vuotta täyttäneeltä lapselta tulee saada kirjallinen suostumus esimerkiksi uskonyhteisöön liittymisestä tai eroamisesta. 15-vuotias voi päättää uskonyhteisöön kuulumisesta ja eroamisesta itse, mutta siihen tarvitaan huoltajan suostumus. Lapsiasiavaltuutettu on ottanut kantaa, että uskonnonvapauslain tulisi olla lapsen oikeuksien sopimuksen mukainen esimerkiksi siten, että ikärajojen sijaan lapsen itsenäistä oikeutta käyttää uskonnonvapautta tulisi arvioida lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. (Pekkarinen & Helander 2021.)

Tällä hetkellä vanhemmilla on siis käytännössä melko suuri päätäntävalta ja merkitys lapsen vakaumuksellisiin asioihin liittyen. Lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (HTL) 4 §:n mukaan vanhempien tulisi kuitenkin ottaa huomioon lapsen oma mielipide ikä- ja kehitystaso huomioon lasta koskevissa asioissa. Käytännössä voi kuitenkin olla mahdollista, että joissakin tapauksessa vanhemman näkemykset vaikuttavat lasta koskevien päätösten taustalla, kuten sosiaalityöntekijä oli työssään havainnut. Sosiaalityön näkökulmasta hengellinen väkivalta voi näkyä myös lapsen terveyteen ja hyvinvointiin liittyvinä epäedullisina päätöksinä:

”Hengellinen väkivalta on näkynyt lapsiin kohdistettavina, usein estetty esim. lapsen psyykinen hoitokontakti sekä mahdollisuus (psykye)lääkitykseen. Lapsia on myös uhkailtu seuraamuksilla.”

Sosiaalityöntekijän kokemuksen mukaan vanhemman päätös lapsen psyykkisen hoidon laiminlyönnistä perustui hengellisiin syihin. On tutkittu, että joissakin kontrolloivissa uskonyhteisöissä voidaan suhtautua lääkkeisiin, lääketieteellisiin hoitoihin ja sairauksiin hengellisyyden ja uskonnollisuuden kautta. Yleinen piirre näissä yhteisöissä on

sairauksien ja terveyden hoitamatta jättäminen, esimerkiksi psyykkisten sairauksien hoitamista ei välttämättä suositella. Psyykkisten sairauksien hoitaminen esimerkiksi terapeuttisilla menetelmillä voidaan nähdä hengellisyyteen puuttumisena negatiivisessa mielessä. Sairauden lääketieteellisen hoitamisen sijaan voidaan esimerkiksi tukeutua siihen, että Jumala hoitaa ja pitää huolta. Uskonyhteisöön kuuluvan henkilön uskoa voidaan mitata sillä, parantuuko tämä sairaudestaan. Jos sairauden hoitamattomuudesta seuraa jotakin, se voidaan katsoa Jumalan tahdon toteutumiseksi. Sairaudesta parantuminen ilman hoitoja voidaan ajatella olevan myös hengellinen merkki Jumalan huolenpidosta. Eri uskonyhteisöjen välillä on kuitenkin paljon eroavaisuuksia lääketieteeseen, sairauksiin ja hoitomenetelmiin suhtautumisessa. (Linjakumpu 2015, 150–151.) Hoitamattomilla sairauksilla voi olla hyvin vakavia seurauksia yksilön terveyteen, hyvinvointiin ja elämään. Puhutaan hyvin merkittävästä päätöksestä, jos vanhempi evää lapseltaan sairauden hoidon. Lapsi on aikuisen päätösvallan alla eikä ole välttämättä kykenevä arvioimaan asian merkitystä. Lapsella on kuitenkin oikeus suojeluun (Segura-April 2016, 171–184). Sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan uskonyhteisöön kuuluvan perheen lasten hengellisyyttä, uskonnollisuutta ja käyttäytymistä voidaan pyrkiä kontrolloimaan erityisesti vanhempien taholta:

”Hengellistä väkivaltaa on saattanut ilmetä nuoren kotioloissa, esimerkiksi uskomaan painostamalla ja elämäntapaa tyrkyttämällä”

”Hengellistä väkivaltaa on kuitenkin nähtävissä paitsi aikuisten parisuhteissa, myös aikuisten lasten vanhempien taholta lapsiinsa ja heidän puolisoihinsa kohdistuen. Väkivallan käyttämistä voi olla vaikeaa todentaa, sillä se vaikuttaa ilmenevän arkisissa asioissa; hengellinen väkivalta ilmenee mm. taloudellisena vallankäyttönä, alistamisena sekä moninaisena tahtoon pakottamisena.”

Useammassa eri lasten ja perheiden kanssa tehtävän sosiaalityön tehtävissä selvitetään ja arvioidaan esimerkiksi perheen vuorovaikutussuhteita ja dynamiikkaa sekä kasvatustapoja. Koska sosiaalityössä puolustetaan heikommassa asemassa olevia, huomio tulisi kiinnittää erityisesti perheen lasten näkökulmaan. Tämä tulee esille sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset hengellisen väkivallan ilmentymisestä henkisenä väkivaltana liittyvät erityisesti vanhemmalta lapseen kohdistuen. On kuitenkin muistettava, että vaikka tapauksissa väkivallan tekijäksi on selkeästi havaittavissa vanhempi, tulisi muistaa mahdollisen yhteisön vaikutus taustalla. Hengellisen väkivallan

hengelliset syyt juontuvat usein taustalla olevasta yhteisöstä. Eräs vastaaja oli havainnut tämän erityisyyden hengellisen väkivallan ilmiössä:

”Hengellistä väkivaltaa on paljon ja yllättävän paljon se tulee ääneen puhutuksi aikuisen lapsen vanhemmastaan kertoen -nimenomaan lapsen aikuisvuosiin sijoittuen. Hengellisten yhteisöjen joukkovoima on niin ikään valtava, mutta usein väkivallankäyttäjät(t) henkilöidään.”

Sosiaalityöntekijät olivat havainneet hengellisen väkivallan esiintymistä henkisenä väkivaltana myös vanhempien välillä ja parisuhteissa. Erityisesti vastauksissa nousi esiin parisuhteen toisen osapuolen alisteinen asema parisuhteessa ja perheessä:

”Vanhempien kohdalla ehkäisykielto ja naisten alisteinen asema esimerkiksi eroa pohdittaessa ovat aika yleisiä teemoja. Perheessä voi olla 15 lasta, joukossa muutama kehitysvammainen ja nepsylapsi, isä aina töissä ja äiti masentunut ja voimaton. Muutoksen tekeminen on hankalaa, sillä tuntuu että masennus ja voimattomuus ovat naisten ainoita keinoja saada apua tilanteeseen. Olosuhteet eivät kuitenkaan muutu, joten tilannetta tekoahjeltetaan kotipalvelulla tms vuosia.”

”Olen lastensuojelussa kohdannut myös lasten vanhempien parissa sitä, että toinen vetoaa uhrin uskonnolliseen vakaumukseen, käyttää sitä hyväkseen saadessaan uhrin tekemään kaiken puolestaan, mm. hankkimalla päihkeitä/lääkkeitä. Suhteesta irtaantuminen on erittäin hankalaa sellaiselle, joka kokee henkistä väkivaltaa parisuhteessa, näitä vanhempia on paljon lastensuojelun asiakkailta.”

Sosiaalityöntekijöiden kokemukset viittaavat parisuhteen ja perhe-elämän epätasapainoon ja siellä esiintyvään väkivaltaan. Useat uskonnot ovat hyvin mieskeskeisiä eli naisten asema on uskonnoissa heikompi kuin miesten (Sakaranaho & Karhunen 2018, 3). Tästä syystä joissakin uskonyhteisöissä voi vallita hyvin konservatiiviset näkemykset esimerkiksi eri sukupuolten tehtävistä, velvollisuuksista ja oikeuksista. Esimerkiksi juutalaisuudessa miehillä on enemmän uskonnollisia velvollisuuksia kuin naisilla, sillä naisten ajan ajatellaan käytettävän paremmin hyödyksi esimerkiksi kodin ja lasten hoitoon (Tuori 2011, 8–9).

Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan tilanteesta irtautuminen tai sen muuttaminen on kuvautunut haastavana. Hengelliseen yhteisöön kuuluvien henkilöiden parisuhteesta eroamiseen tai avioeroon voi vaikuttaa hyvin paljon hengellinen yhteisö ja sen normit ja toimintatavat. Avioero ei ole esimerkiksi välttämättä sallittua tai hyväksyttyä, kuten ortodoksisuudessa (Timonen 2011, 19) tai hindulaisuudessa (Aura 2011, 42), jonka takia

parisuhteesta lähteminen voi olla hyvin haastavaa. Joissakin tapauksissa avioeron hakeminen ei välttämättä ole mahdollista, sillä joissakin uskonyhteisöissä avioeroa voi hakea esimerkiksi vain mies, kuten juutalaisuudessa (Tuori 2011, 11), tai miehen voi olla selkeästi helpompi saada avioero, kuten islamissa (Akar & Tiilikainen 2011, 37). Avioerot ovat kuitenkin yleistyneet ja esimerkiksi vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä avioeroista on puhuttu yhä enemmän. Avioliitto nähdään kuitenkin yhä vanhoillislestadiolaisuudessakin usein peruuttamattomana ja Jumalan asettamana liittona. (Lindman 2020, 264.) Uskonyhteisöön kuuluvan henkilön, joka elää väkivaltaisessa suhteessa, voi olla haastava saada tilanteesta tukea ja ymmärrystä läheisiltään:

” 3) Mummon mielestä äidin pitäisi kestää väkivaltaista miestä, sillä mummo luottaa, että mies tekee vielä parannuksen.”

Huonoimmassa tapauksessa perheessä tai parisuhteessa väkivaltaa kokevan henkilön lähipiirissä ei ole ketään, joka näkisi tilanteen vakavuuden ja todellisuuden. Uskonyhteisö, uskonnollisuus ja hengellisyys voivat vaikuttaa yksilön koko lähipiirissä. Tämä korostaa palvelujärjestelmän avun ja tuen tarjoamisen merkitystä hengellistä väkivaltaa kokeville ihmisille. Avun ja tuen onnistuminen edellyttää kuitenkin usein asiakkaalta halua ja rohkeutta tehdä hengellisyyttä ja yhteisöä vastaan asettuvia päätöksiä ja elämänmuutoksia (Lidman 2020, 277). Jos avioero nähdään yhteisön vastaisena toimena, voi se johtaa yhteisöstä eroamiseen tai erottamiseen. Erään sosiaalityöntekijän kokemukset hengellisestä väkivallasta liittyivät erityisesti yhteisöstä eroamiseen ja sen jälkiseuraamuksiin:

”Yleisimmin jälkiseuraamuksina kuulumisesta rajoittavaan yhteisöön. Rajoittavat ajatukset, jotka johtavat epäedullisiin valintoihin tai sulkevat valinnan mahdollisuuksia pois. Myös aiemmat yhteisön ulkopuolelle sulkemiset ovat näyttäytyneet.”

Sosiaalityöntekijän kokemus valottaa hengellisen väkivallan psyykkisen haavoittuvuuden luonnetta ja syvyyttä. Hengellisen väkivallan seuraukset eivät katoa yhteisöstä irtautumisen jälkeen, vaan hengellinen väkivalta voi näkyä ihmisen elämän muotoutumisessa yhteisöstä eroamisen jälkeen. Jos yhteisöstä erkaantumiseen liittyy ajatus siitä, että on toiminut itse väärin tai yhteisön näkemys erkaantumiseen liittyvistä asioista ovat olleet oikeita, on henkilön vaikeampi tehdä erkaantumista psyykkisesti. Erkaantuminen on myös haastavaa, mikäli ihminen on ollut hyvin tiiviisti osa yhteisöä. (Linjakumpu 2015,

216, 222). Yhteisöstä irtaantumisen seurauksena yksilö voi menettää uskonnollisuutensa ja hengellisyytensä, yhteisönsä, ystävänsä ja perheensä (Beagan & Hattie 2015, 111). Yhteisöstä ulos sulkeminen on taas vanha, esimerkiksi kristillisissä yhteisöissä, käytetty kurinpitokeino. Yhteisöstä sulkemisen perusteena on usein jokin teko tai tapahtuma. (Kettunen 2011, 194–195.) Jäsenet ovat kuitenkin yhteisön olemassaolon ehto, jonka takia jäsenistä halutaan pitää kiinni. Jos jäseniä ei ole, ei ole valta-asemia. Yhteisöstä erottaminen ja eroaminen nähdään haastavan yhteisön rajoja ja olemassaoloa. (Linjakumpu 2015, 207–208, 210.) Yksilön eroaminen tai erottaminen ei ole yhteisölle edullinen tapahtuma, mutta ilmeisen käytetty toimintatapa silloin, kun joku tai jokin haastaa yhteisöä ja sen oppeja. Esimerkiksi anteeksi antamisen konseptin voisi nähdä turvaavan sitä, että syntiä tehnyttä ei tarvitse yhteisöstä erottaa, kun ehtona on, että tämä pyytää syntejään anteeksi.

Sosiaalityöntekijöiden kokemukset hengellisestä väkivallasta liittyivät myös seksuaalisuuteen ja sukupuoli-identiteettiin. Sosiaalityöntekijät olivat havainneet työssään seksuaalisuuteen tai sukupuoli-identiteettiin liittyviä pelotteita ja rajoitteita, joiden taustalla oli hengelliset ja uskonnolliset syyt. Sosiaalityöntekijät mainitsivat kohdanneensa esimerkiksi erityisesti lestadiolaiseen yhteisöön kuuluvassa perheessä kielteistä suhtautumista raskauden ehkäisyyn:

”Pohjois-Suomessa toimiessa ei voi välttyä lestadiolaisuuden varjolta. Vanhempien kohdalla ehkäisykielto ja naisten alisteinen asema esimerkiksi eroa pohdittaessa ovat aika yleisiä teemoja.”

”Olen työskennellyt lestadiolaisperheissä, siellä hengellinen väkivalta näkyy säännöissä, normeissa, ei saa käyttää ehkäisyä.”

Monet uskonnolliset kiellot tai määräykset liittyvät naisiin ja heidän ruumiiseensa, kuten ehkäisykielto (Linjakumpu 2015, 140). Oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan kuuluu kuitenkin yksityiselämän suojaan. Suhtautuminen ehkäisyyn voi vaihdella uskonyhteisöjen välillä sekä niiden sisällä. Esimerkiksi vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä jotkut jäsenet ovat kokeneet suhtautumisen ehkäisyyn käyttöön olevan salliva, ja jotkut ovat tuoneet taas esille, että ehkäisykielto on koettu pakolliseksi ja jonka noudattamattomuudesta on seurannut vakavia niin hengellisiä kuin maallisia seurauksia. (Ihmisoikeusliitto 2009, 1.) Uskonnon tai yhteisön antama kanta ehkäisyyn käyttöön ja sen perustelu hengellisillä syillä voi viedä yksilöltä päätöksenteon mahdollisuuden. Ehkäisykiellon ongelmallisuus liittyy siis siihen, että henkilö ei voi tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä itse.

Ehkäisykielto voi johtaa myös toistuviin raskauksiin ja olla terveydelle vaarallinen. Jatkuva raskaana olo kuormittaa terveyttä ja voi olla jopa hengenvaarallista. Toistuvat raskaudet voivat tarkoittaa myös suurta lapsimäärää. Raskaana oleminen ja useampien lasten kasvattaminen voi olla hyvin raskasta. (Linjakumpu 2015, 140–143.) Etenkin, jos henkilö joutuu vastaamaan tästä kaikesta yksin, kuten eräs sosiaalityöntekijä kuvasi. Sosiaalityöntekijän kokemuksen mukaan äitiä ja perhettä voi olla vaikea tukea sosiaalityön keinoin, jos suurempaa muutosta perheen dynamiikkaan ja tapoihin ei saada:

”Perheessä voi olla 15 lasta, joukossa muutama kehitysvammainen ja nepsylapsi, isä aina töissä ja äiti masentunut ja voimaton. Muutoksen tekeminen on hankalaa, sillä tuntuu että masennus ja voimattomuus ovat naisten ainoita keinoja saada apua tilanteeseen. Olosuhteet eivät kuitenkaan muutu, joten tilannetta tekohengitetään kotipalvelulla tms vuosia.”

On huomioitava, että lapsiluvultaan suuret perheet tai henkilön päätös ehkäisystä kieltäytymiseen eivät itsessään ole ongelmallisia. Ne voivat olla yhtä lailla henkilön oman oikeuden käyttämistä. Ehkäisykiellosta ongelmallisen tekee uskonnollinen opetus ja sen jatkaminen ehkäisyn käyttöön liittyen (Ihmisoikeusliitto 2009, 1–2.). Nämä vaikuttavat yksilön päätöksentekoon. Hengelliset ja uskonnolliset opetukset on tarkoitettu ohjaavan yksilöiden elämää ja opetusten noudattamista voidaan kontrolloida hengellisillä pelotteilla ja seurauksilla. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan hengellinen väkivalta oli näyttäytynyt myös lasten ja nuorten kohdalla seksuaalisuuteen ja sukupuoli-identiteettiin liittyvinä rajoitteina ja pelotteina:

”Nuorten kohdalla ahdistusta aiheuttavat erityisesti seksuaali-identiteetin kysymykset, joita uskonto ei hyväksy. On raastavaa, että jo 10-vuotiaat ovat lastenpsykiatrialla asiakkaina itsetuhoisuuden vuoksi. Myöhemmin selviää, että ovat jo silloin ajatelleet olevansa erilaisia ja että heillä on kiellettyjä ajatuksia ”väärään” sukupuoleen. Se, että omat vanhemmat tai siskokset ovat valmiita tuomitsemaan helvettiin sukupuoli-identiteetin vuoksi, ei voi olla vaikuttamatta lapsen kehitykseen.”

”Myös nuoren seksuaalisuuden rajoittamista esiintyy. Esim. opettamalla, että itsetyydytys tai seksuaaliset ajatukset ovat syntiä.”

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa tulee esiin uskonyhteisöjen jyrkkä arvomaailma seksuaalisuuteen ja sukupuoli-identiteettiin liittyviin kysymyksiin. Uskoon perustuvat

näkemykset liittyen seksuaalisuuteen ja sukupuoli-identiteettiin näyttäytyvät äärimmäisen haitallisina lapsen kasvulle ja kehitykselle. Seksuaalisuus voidaan katsoa jopa synniksi voimakkaan uskonnollisissa perheissä. Tällaisissa perheissä seksuaalisuuteen liittyvistä asioista ei välttämättä puhuta, niistä voidaan varoitella ja niihin voidaan suhtautua kielteisesti. Seksuaalisten halujen ja tarpeiden kokeminen voi aiheuttaa häpeää. (Kettunen 2011, 252, 259–260.) Nuoruudessa heräävän seksuaalisuuden ei voida tällöin katsoa tapahtuvan luonnollisesti ja turvallisesti perheessä. Oma seksuaalisuus voi ahdistaa, hämentää ja aiheuttaa häpeää (Beagan & Hattie 2015, 99). Eräs sosiaalityöntekijä tuo esille, että lapsen vanhempaa oli peloteltu yhteisön toimesta hengellisillä seurauksilla lapsensa sukupuoli-identiteetistä:

”Hengellinen väkivalta on näkynyt myös sukupuolivähemmistöihin liittyvissä asioissa, eräs uskonnollinen yhteisö sai asiakkaana pois toltaan pelottelemalla, että hänen muunsukupuolinen lapsensa ei ole Jumalan silmissä hyväksytty.”

Tämä havainnollistaa, kuinka yhteisö voi vaikuttaa huoltajien näkemysten ja toiminnan taustalla. Vanhempi voi saada pelotteista käsityksen, että lapsi ei ole enää tervetullut yhteisöön. Koska yhteisö, uskonnollisuus ja hengellisyys muodostavat usein hyvin merkittävien osien ihmisen elämään, voi pelotteet ja uhkaukset tuntua hyvinkin vakavilta. Vanhempi kokee tällaisessa tilanteessa osaltaan myös hengellistä väkivaltaa. Sukupuoli-identiteettiin liittyvät kysymykset voidaan nähdä yhteisön ja uskon vastaisena tai sitä uhkaavana asiana, jolloin asiaa pyritään kontrolloimaan hengellisillä pelotteilla. Aikuisten negatiivinen suhtautuminen lapsen sukupuoli-identiteetin kokemukseen voi johtaa siihen, että lapsi kieltää oman sukupuoli-identiteetin kokemuksensa ja näin merkittävän osan myös identiteetistään. Lapsi voi myös kokea häpeää siitä, että ei täytyä vaadittuja tai odotettuja kriteerejä esimerkiksi vanhempien silmissä (Tervonen 2021, 167–168). Voimakkaat uskonnolliset ja hengelliset näkemykset ja opetukset voivat olla omiaan vaarantamaan lapsen kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia.

Sosiaalityöntekijät kuvasivat myös uskoon perustuvaa taloudellista väkivaltaa tai hyväksikäyttöä ilmenneen asiakastyössä:

”Alistamista uskonnollisin perustein tapahtuu myös taloudellisen väkivallan muodossa. Olen lastensuojelussa kohdannut myös lasten vanhempien parissa sitä, että toinen vetoaa uhrin uskonnolliseen

vakaumukseen, käyttää sitä hyväkseen saadessaan uhrin tekemään kaiken puolestaan, mm. hankkimalla päihkeitä/lääkkeitä.”

Sosiaalityöntekijä kuvaa vanhempien välillä tapahtuneen toisen vakaumukseen perustuvaa hyväksikäyttöä. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset eivät kuitenkaan tarkemmin avaa, minkälaista havaittu hengellisiin tai uskonnollisiin syihin perustuva taloudellinen väkivalta on ollut. Sosiaalityöntekijät mainitsivat kuitenkin uskoon perustuvaa taloudellista väkivaltaa tai hyväksikäyttöä esiintyneen asiakastyössä. On tutkittu, että kontrolloivissa uskonyhteisöissä voi esiintyä hengellistä väkivaltaa myös taloudellisen hyväksikäytön muodossa. Uskonnolliset yhteisöt tarvitsevat resursseja yhteisön ylläpitämiseen ja nämä resurssit usein kerätään tavalla tai toisella yhteisön jäseniltä. Taloudellisen hyväksikäytön on katsottu olevan taloudellista väkivaltaa todennäköisempää uskonyhteisöissä. (Linjakumpu 2015, 165.) Kontrolloivassa uskonyhteisössä taloudellinen hyväksikäyttö voi näkyä esimerkiksi painostuksena lahjoittamaan yhteisölle rahaa esimerkiksi testamentilla tai tuloista vietävänä osana. ”Ilmaisen” työn teettäminen voi olla myös merkki kontrolloivan uskonyhteisön taloudellisesta hyväksikäytöstä. (Lauerma 2015, 220.)

Taloudellinen hyväksikäyttö kontrolloivissa uskonyhteisöissä tarkoittaa siis esimerkiksi jäsenen ajan ja rahankäytön käyttämistä yhteisön hyväksi. Yksilön ajankäyttöä voidaan hallita tuomalla esiin, että yksilön vapaa-ajan tulisi olla sidoksissa yhteisöön. Yhteisö voi säännöillä yrittää taata, että yksilön aika ja varat tulevat varmasti yhteisön hyväksi. Jotkut yhteisöt voivat kerätä jäseniltään suoraan rahaa, esimerkiksi saamalla yhteisön jäseneltä osan tämän palkkatuloista tai keräämällä esimerkiksi yhteisön tilaisuuksissa rahaa erilaisilla kolehtikeräyksillä, myyjäisillä ja lahjoituksilla. Rahan lahjoittamisen vapaaehtoisuutta yleensä korostetaan. Rahan lahjoittamiseen voidaan kuitenkin kannustaa kyseenalaisesti esimerkiksi tuomalla esille, että lahjoittaminen on Jumalalle hyvää toimintaa ja ystävyysluomista Jumalan kanssa eli lahjoittaminen sidotaan ”hyvään” hengelliseen toimintaan. Rahan lahjoittaminen voi olla yhteisössä myös oletettua toimintaa, jos henkilö haluaa olla yhteisön sitoutunut jäsen. (Linjakumpu 2015, 168, 170, 172–173.) Eräs vastaaja kuvasi kokemustaan taloudellisesta hyväksikäytöstä iäkkään uskonyhteisöön kuuluvan henkilön kohdalla:

”Minulla on myös ymmärtämisen kokemuksia mm. tilanteesta, joka olisi voinut rinnastua taloudelliseen kaltoinkohteluun

vapaaseurakunnan kohdalla. Yksinäisille iäkkäille, joilla ei ole omaisia on niin vähän tarjolla, koska lainsäädäntö olettaa omaisia olevan. Uskonnollinen yhteisö voi tuoda turvaa, vaikka se rajoittaisikin taloudellista itsemääräämisoikeutta.”

Kokemus ei tarkemmin avaa, millaista havaittu mahdollinen taloudellinen kaltoinkohtelu tarkemmin oli. Kokemus tuo kuitenkin esille, että uskonyhteisö voi olla hyvin tärkeä asia ihmisen elämässä, jonka takia mahdollisia epäkohtia ei esimerkiksi osata, kyetä tai haluta nähdä. Ikäihmisten voidaan katsoa olevan myös erityisen haavoittuvassa asemassa oleva ihmisryhmä, jolloin he voivat olla myös alttiimpia esimerkiksi taloudelliselle hyväksikäytölle. Voi olla, että yksilö ei myöskään itse tunnista olevansa taloudellisen hyväksikäytön uhri ja ajattelee tekevänsä esimerkiksi rahalliset lahjoitukset täysin vapaaehtoisesti. Asia voi todella olla näin tai tässäkin voi havaita hengellisen väkivallan hienovaraisen luonteen. Hengellisiin syihin perustuvassa taloudellisessa hyväksikäytössä on kyse siitä, että ihminen saadaan esimerkiksi tukemaan rahallisesti yhteisön toimintaa antamalla ymmärtää, että yksilö on näin uskon nimissä hyvä yhteisön jäsen ja ihminen. Kontrollivoissa uskonyhteisöissä rahan käyttöön ja talouden hoitoon liittyy usein ”oikein toimimisen” elementti. Rahallinen avustaminen ja resurssien antaminen voidaan nähdä merkkinä uskosta. Yhteisössä esiintyvät talouteen liittyvät haitalliset käytänteet ja esimerkiksi oikein toimimisen ajatus luovat yksilölle velvollisuuksia talousasioiden hoitamiseen yhteisön näkemysten ja normien mukaisesti. (Linjakumpu 2015, 175–177.) Esimerkkejä hengellisissä yhteisöissä esiintyvistä taloudellisesta väkivallasta tai hyväksikäytöstä on kuitenkin vähän. Olisi ollut mielenkiintoista, jos tarkempaa tietoa sosiaalityöntekijöiden kokemuksista taloudellisen väkivallan tai hyväksikäytön tapauksista olisi saatu.

Kakki tutkimukseen osallistuneet lasten ja perheiden kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät eivät olleet havainneet asiakastyössään hengellistä väkivaltaa. Muutamat sosiaalityöntekijät kertoivat kohdanneensa työssään harvoin tai eivät ollenkaan hengellistä väkivaltaa:

”Ei ole tullut esille, mutta sitä kuitenkin on. Joskus tällaiset kokemukset tulevat esille ihan vahingossa.”

”Suoranaista hengellistä väkivaltaa en ole mielestäni vielä kohdannut siten, että se olisi noussut silmiinpistävästi esiin asiakkaiden ongelmia pohtiessa ja arvioitaessa.”

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksista on tulkittavissa hengellisen väkivallan ja ylipäättään väkivallan piiloutunut luonne. Molemmat vastaajista toteavat hengellistä väkivaltaa esiintyvän yleisesti ainakin jollakin tavalla. Hengellinen väkivalta on voinut tulla esille yllättäen tai se on voitu havaita esiintyneen työskentelyn taka-alalla. Selkeitä hengellisen väkivallan tilanteita tai yhteydenottoja ei sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan kuitenkaan ollut. Kokemusten taustalla voidaan nähdä monenlaisia tekijöitä. On mahdollista, että hengellisen väkivallan näyttäytyminen voi olla asiakasryhmästä ja työskentelyalueesta riippuvaa. Hengellisen väkivallan on todettu myös olleen jo pitkään hyvin piiloutuvaa, joka voi näyttäytyä myös ilmiön näkymättömyyteenä sosiaalityössä. Hengellistä väkivaltaa, josta ei jää fyysisiä todisteita tai merkkejä, voi olla myös vaikea tunnistaa ja todentaa (Segura-April 2016, 171–184). Sosiaalityöntekijät toivat esille hengellisen väkivallan tunnistamisen ja todentamisen haasteellisuuden:

”Näkemykseni mukaan hengellistä väkivaltaa on huomattavasti vaikeampi tunnistaa kuin esimerkiksi fyysisistä tai henkistä väkivaltaa -joita myös on toisinaan erittäin vaikea tunnistaa.”

”Hengellinen/henkinen väkivalta ei jätä fyysisiä todisteita ja se on vaikea näyttää toteen.”

Hengellisen väkivallan tunnistamattomuuden taustalla voivat vaikuttaa myös työajan rajallisuus liiallisesta työmäärästä ja resurssien puutteesta johtuen:

”Yksikköni ja käsittäkseni myös monen muun perhesosiaalityön yksikön työtilanne on se, että työstä on mahdollista hoitaa vain minimi eikä aikaa ns. ylimääräisille tapaamisille tai edes kasvokkain tapaa- miselle useinkaan ole. Uskon vahvasti, että tällä on vaikutusta siihen, etten ole työssäni tunnistanut perheitä, joissa hengellistä väkivaltaa mahdollisesti olisi = Työ kiireistä, työtä liikaa, joka vaikuttaa tunnistamiseen, kohtaamattomuuteen.”

Liiallinen työmäärä, työn kuormitus ja työntekijöiden puute ovat sosiaalityössä valtakunnallisia ja pitkään jatkuneita ongelmakohtia. Herää kysymys siitä, miten sosiaalityössä ollaan tällä hetkellä valmiita ja kyvykkäitä tunnistamaan, kohtaamaan ja puuttumaan väkivaltaan ja sen erilaisiin muotoihin. On esitetty, että aika tai kouluttautumisen puute eivät saisi kuitenkaan olla esimerkiksi väkivallan puheeksi oton esteinä (October & Laitinen 2022, 13). Sosiaalityön työolosuhteet ja väkivaltatyölle asetetut vaatimukset voivat aiheuttaa suurta eettistä ristiriitaa työntekijälle, eivätkä ne selkeästi välttämättä tällä

hetkellä tue toisiaan. Tarvittavien toimenpiteiden tunnistaminen ja päättäminen väkivaltatapauksissa voi olla myös haastavaa (Piippo 2022, 100). Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa oli havaittavissa muitakin hengellisen väkivallan tunnistamiseen liittyviä haasteita:

”Hengelliset yhteisöt ovat usein hyvin suljettuja ja haasteet usein käsitellään yhteisön sisällä. Tämän vuoksi usein hengellinen väkivalta harvoin näkyy sosiaalitoimen työikäisten palveluissa. Uskon myös, että usein uhri ei tunnista olevansa väkivallan uhri.”

Lisa Oakleyn ja kumppaneiden (2019, 33) tutkimuksessa tuli esiin, että ilmiön näkymättömyys voi kertoa siitä, että viranomaiset ja palveluntuottajat ovat epäonnistuneet tunnistamaan ilmiön. Toisaalta hengellisen väkivallan ilmiön luonne, kuten yhteisöjen sulkeutuvuus, tekee sen tunnistamisesta hyvin haasteellisen tehtävän, johon myös sosiaalityöntekijöiden kokemukset viittaavat. Kontrollivoivissa uskonyhteisöissä hengellinen väkivalta on usein hienovaraista ja uskonnollisuuden tai hengellisyyden alle kätkeytyä, joten väkivallan uhrin voi olla hyvin vaikea tunnistaa itse väkivaltaa. Kontrollivoivaan uskonyhteisöön kuuluvat henkilöt on usein saatu uskomaan, että he ovat hyvällä asialla ja hyvässä seurassa (Lauerma 2015, 240). Hengellisessä väkivallassa lasten ja nuorten osalta haasteeksi osoittautuu se, että he ovat usein varhaislapsuudesta saakka kasvaneet yhteisöön ja heidän on käytännössä mahdotonta ymmärtää tai tunnistaa kokemaansa väkivallaksi. Ei voida myöskään ajatella, että lapsen tarvitsisi tunnistaa itse väkivaltaa. Lasten ja nuorten itsensä kertomana mahdollista hengellistä väkivaltaa voi olla hyvin vaikea saada sosiaalityössä selvitettyä:

”Usein hengelliset aiheet on myös sellaisia, joita lapset/nuoret ei helposti tuo esiin. Oppilashuoltotyössä arvioidun myös, että juuri monet nuoret, jotka kokevat hengellistä väkivaltaa ovat aliedustettuja koulun oppilashuollon asiakkaina. Nämä lapset ovat todennäköisesti niitä, jotka eivät esim aiheuta häiriötä eivätkä siten ohjautu oppilashuoltoon ja toisaalta eivät itse uskaltanut hakeutumaan oppilashuoltoon”

Uskonyhteisöön kuuluvia lapsia voidaan kieltää puhumasta perheen asioista ulkopuolisille tai ulkopuolisiin turvautumisesta voi aiheutua seurauksia, kuten mitätöintiä, uhkailua tai vaientamista (Kilpeläinen ym. 2019, 520–522). Erilaiset hengellisyyteen liittyvät pelotteet voivat näkyä myös lasten puhumattomuutena. Uskonnolliset perheet voivat olla lapsiluvultaan hyvin suuria, esimerkiksi ehkäisykiellon takia. On tutkittu, että

suuremmissa perheissä voi käydä niin, että vanhemmat etäännyvät emotionaalisesti lasten maailmasta. Lapselle muodostuu pitkä henkinen välimatka aikuisiin. Lapsi ei tällöin opi turvautumaan aikuisiin, koska hän ei tule aikuisten taholta kuulluksi. Haavoittuvan kasvun tila on otollinen väkivallan esiintymiselle ja sen piiloutumiselle. Suurien perheiden lapset oppivat usein esimerkiksi odottamaan, tyytymään ja vaikenemaan. (Hurtig 2013, 261–262, 263.) Lasten mielipiteiden ja kokemusten esiin saaminen voi tällaisissa tapauksissa olla haastavaa missä tahansa sosiaalityön tehtävässä.

4.2 Kokemukset hengellisen väkivallan puheeksi ottamisesta sekä menetelmien ja työkalujen käytöstä

Tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiltä selvitettiin heidän kokemuksiaan hengellisen väkivallan puheeksi ottamisesta. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin pohtimaan, mitä ajatuksia hengellisen väkivallan puheeksi ottaminen herättää ja miten sosiaalityöntekijät ovat ottaneet hengellisen väkivallan puheeksi työssään. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin tarkastelemaan myös tekijöitä, jotka haastavat ja auttavat hengellisen väkivallan puheeksi ottoa. Vastaajia pyydettiin myös vaihtoehtoisesti pohtimaan, miksi ei ole mahdollisesti ottanut työssään hengellistä väkivaltaa puheeksi. Kokemukset hengellisen väkivallan puheeksi otosta voitiin jakaa puheeksi otton lähestymistavan sekä puheeksi ottoon liittyvien tekijöiden mukaan. Useampi vastanneista sosiaalityöntekijöistä oli ottanut hengellisen väkivallan puheeksi työssään. Väkivallasta voidaan kysyä suoraan tai aiheeseen voidaan johdella (Lindqvist 2009, 147). Sosiaalityöntekijät olivat ottaneet hengellisen väkivallan puheeksi esimerkiksi avoimesti ja rohkeasti aiheesta kysyen:

”Olen ottanut puheeksi. Suoraan ja kiertelemättä.”

”Yleensä pyrin kysymään aiheesta yksinkertaisesti. Esim. kerroit Jumalasta, millaisia kokemuksia sinulla on hengellisyydestä? kuinka sinua on kohdeltu seurakunnassa? Onko ollut kaltoinkohtelua tai painostusta?”

Sosiaalityöntekijät lähestyivät hengellisestä väkivallasta kysymistä ja selvittämistä hie- man eri näkökulmista. Sosiaalityöntekijät kertoivat ottavansa hengellisen väkivallan puheeksi asiakkaan kanssa esimerkiksi väkivaltateeman kautta:

”Olen ottanut. Ne on usein tilanteita, jolloin pystytään keskustelemaan uhrin kanssa rauhassa. Usein tulee sanoitettua esimerkkejä kaikenlaisista eri väkivallan muodoista, jolloin uhri itse jollain tasolla alkaa pohtimaan, onko hänen kokemansa fyysinen tai henkinen väkivalta hengellistä väkivaltaa. Usein keskusteluja pitää olla useita.”

”Perheneuvolaan ilmoittautumisen yhteydessä jo ensimmäisessä puhelussa asiakkaalta kysytään perheessä tapahtuvasta tai koetusta väkivallasta. Tässä vaiheessa ei useinkaan vielä erottaudu eri väkivallan muodot - tarkoitus on enemmänkin osoittaa asiakkaalle, että myös väkivallasta voidaan keskustella. Toisinaan asiakkaan kertomus sivuaa esim. uskon yhteisössä tapahtuvaa epäasiallista käytöstä, mutta tuolloin koen hankalaksi lähteä nimeämään asiaa väkivallaksi. Asiasta kuitenkin keskustellaan, tapahtumista ja tunteista. Joissain tilanteissa asia on suoraan koskettanut myös lasta ja siitä on puhuttu lapsen ja vanhemman kanssa yhdessä.”

Sosiaalityöntekijät auttoivat asiakasta hahmottamaan tilannetta. Jos hengellisen väkivallan uhrin on itse vaikea tunnistaa väkivaltaa, voi sosiaalityöntekijällä olla ilmiön tunnistamisessa ja sen avaamisessa uhrille tärkeä rooli. Joissakin tapauksissa sosiaalityöntekijä voi olla ainoa taho, joka on tekemisissä hengellistä väkivaltaa kokeneen kanssa (Linjakumpu ym. 2023, 111). Toiminnan nimeäminen väkivallaksi on moraalinen kannanotto tilanteeseen (Ronkainen 2017, 19), jota voidaan haluta epäselvissä ja -varmoissa tilanteissa ymmärrettävästi välttää. Kuten sosiaalityöntekijän kokemus kertoo, ei asiaa ja sen käsittelyä tule kuitenkaan työskentelyssä ohittaa, vaikka ilmiötä ei sanoittaisi asiakkaalle väkivaltana. Uhrin kanssa asian käsittely ja arviointityöskentely on lopulta oikeanlaisia termejä ja käsitteitä tärkeämpää. Viimeistään tilanteen selkeytyessä olisi tärkeää, että hengellinen väkivalta osattaisiin tunnistaa ja sanoittaa asiakkaalle. Hengellisen väkivallan tunnistaminen ja siihen puuttuminen on ilmiön tekemistä näkyväksi.

Sosiaalityöntekijä kertoi ottaneensa väkivallan puheeksi myös lapsen ja tämän vanhemman kanssa, mikäli asia koski myös lasta. Hengellisen väkivallan puheeksi otton haasteeksi palvelujärjestelmässä on yleisesti havaittu lapsen tilan puheeksi ottaminen, kun tilanteessa on mukana uskonnollisia käsitteitä ja merkityksiä (Tervonen 2021, 171). Sosiaalityöntekijöille lapsen näkökulman puheeksi ottaminen ja huomioiminen eri yhteyksissä on kuitenkin usein osa jokapäiväistä työtä. Sosiaalityöntekijät olivat lähestyneet hengellisestä väkivallasta kysymistä ja keskustelemista tuomalla esiin myös lainsäädännön näkökulman:

”Kyllä olen. Olen esim. puhunut asiakkaan kanssa konservatiivisen islamin sukupuolirooleista ja samalla kertonut, mitä suomalainen lainsäädäntö sanoo esim. puolisojen raha-asioista ja itsemääräämisoikeudesta.”

”Olen ottanut puheeksi. Suoraan ja kiertelemättä. Tosiasiat Suomen lain näkökulmasta esille nostaen.”

Lainsäädännön esiin nostaminen väkivaltaan liittyen voi avata uhrille erityisesti tekojen rikosoikeudellista ulottuvuutta. Hengellisen väkivallan luonne huomioiden tapahtumien tai tekojen rikosoikeudellinen vastuu voi tulla asiakkaalle yllätyksenä, mikä korostaa lainsäädännöllisen näkökulman esiin tuomista. Vaikka väkivalta on perusteltu hengellisillä syillä, ne eivät ole millään muotoa hyväksyttäviä tai oikeuttavia syitä väkivaltaisille teoille. Vaikka hengellisen väkivallan rikosoikeudellisia tapauksia on vähäisesti (Linjakumpu 2015, 279) ja oikeuden saaminen tuomioistuimen kautta voi olla haastavaa, tulisi hengellisen väkivallan uhreja kannustaa tekemään myös tarvittaessa rikosilmoitus. Näin voitaisiin saada ilmiö laajemmin viranomaistahoissa tunnetuksi sekä ennakkotapauksia rikosoikeudellisista hengellisen väkivallan prosesseista. Hengellinen väkivalta on kuitenkin joka tapauksessa luonteeltaan hyvin haastava rikosoikeudellisesta näkökulmasta. Hengellisen väkivallan puheeksi ottamisella ja lainsäädännöllisen näkökulman esille tuomisella voitaisiin kuitenkin yrittää parantaa hengellisen väkivallan uhrien oikeusturvaa.

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksista oli havaittavissa myös muita lähestymistapoja hengellisen väkivallan puheeksi ottoon. Eräs sosiaalityöntekijä koki ihmissuhteiden kautta lähtevän keskustelun valottavan asiakkaan tilannetta:

”Yleensä keskustelua käydään ihmissuhteista ja niihin liittyvistä kokemuksista. Ihmiset ei yleensä puhu hengellisyydestään, vaikka uskomukset on tavanomainen sairastamiseen liittyvä teema. Psykiatrialla on tavallista, että aistiharhoihin liittyy hengelliset kokemukset.”

Sosiaalityöntekijän kokemuksen mukaan asiakkaat puhuvat harvoin hengellisyydestään. Tämä voi kertoa aiheen arkaluontoisuudesta. Voidaanhan hengellisyys katsoa yhdeksi ihmiselämän sensitiivisimmäksi osa-alueeksi (Villa 2013, 13). Asiakkaan voi olla hämmentävää avata omaa hengellistä tai uskonnollista elämää vieraalle ihmiselle, etenkin sosiaalityön kohtaamisissa, joissa hengelliset ja uskonnolliset teemat ehkä harvemmin tulevat esiin. Sosiaalityössä on kuitenkin havaittu tarve kehittää sosiaalityöntekijöiden kykyjä

työskennellä kunnioittavasti asiakkaiden uskonnollisten ja hengellisten uskomusten ja niiden vaikutusten kanssa (Loue 2017, 23) eli hengellisten ja uskonnollisten teemojen rooliin ja niihin liittyvään osaamiseen on koettu tarve kiinnittää enemmän huomiota sosiaalityössä. Sosiaalityöntekijöillä oli myös kokemuksia, että asiakas puhuu hengellisyyteen liittyvistä asioista hyvinkin avoimesti tai jopa omasta aloitteestaan:

”Hengellinen väkivalta on tullut esiin asiakkaan aloitteesta - joskus se on pääsyy tulla perheneuvolaan tai se on voinut tulla esiin myös ”sivutuotteena” esim. lasten yksilötutkimusten ohessa.”

”Hengellistä väkivaltaa on paljon ja yllättävän paljon se tulee ääneen puhutuksi aikuisen lapsen vanhemmastaan kertoen -nimenomaan lapsen aikuisvuosiin sijoittuen”

Sosiaalityöntekijöiden kokemukset kertovat, että hengellisyyteen liittyvistä asioista puhuminen on toisille asiakkaille luontevampaa kuin toisille. Hengellinen väkivalta ja hengelliset ja uskonnolliset teemat voivat tulla myös selkeästi esille asiakkaan taholta eli olla toisaalta hyvin näkyvää sosiaalityön asiakastyössä. Tähän voisi nähdä vaikuttavan esimerkiksi viime vuosikymmenellä herännyt kiinnostus hengellisen väkivallan ilmiöön esimerkiksi mediassa sekä hengellisestä väkivallasta tehdyn tutkimuksen ja tiedon määrän lisääntyminen. Ihmisten tietämys ilmiöstä on kasvanut ja hengellisen väkivallan uhrit voivat tunnistaa paremmin myös itse mahdolliset hengellisen väkivallan kokemukset. Kun ilmiötä ja siihen liittyviä asioita tuodaan aktiivisesti esille, luo se myös avoimempaa keskustelukulttuuria.

Puheeksi oton tilannetta on hyvä suunnitella etukäteen, jos se on mahdollista. Ammattilainen voi pohtia esimerkiksi asiansa sanoittamista sekä puheeksi oton mahdollisia seurauksia (Eriksson & Arnkil 2012, 15). Puheeksi oton tilannetta voisi olla hyvä pohtia myös konkreettisesti, kuten ketkä tapaamiselle ovat tulossa ja miten tilanne vaikuttaa asiakkaan halukkuuteen keskustella asiasta. Eräs sosiaalityöntekijä kertoi, että pariskunnan kanssa työskenneltäessä on oleellista tavata kumpikin osapuoli myös erikseen. Väkivaltaa kokenut osapuoli ei yhteisellä tapaamisella välttämättä tuo väkivaltaa esille, sillä tämä voi pelätä tekijän reaktiota tai asian esiin tuominen voi johtaa uusiin väkivaltatekoihin (Keskinen 2005, 175).

”Minusta on oleellista, että vanhempia tavataan myös erikseen. Yhdessä tavattaessa nainen ei yleensä kerro asemastaan tai

ajatuksistaan siitä, miten uskonto vaikuttaa tilanteen muuttamiseen esim parisuhteessa.”

Sosiaalityöntekijät toivat vastauksissaan esille, että hengellisen väkivallan puheeksi ottaminen ei ole aina helppo tehtävä. Uskonnollisuuteen ja hengellisyyteen liittyvien asioiden kanssa työskentely voi aiheuttaa epävarmuutta (Oakley 2019, 33). Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa oli havaittavissa useita hengellisen väkivallan puheeksi ottoa haastavia tekijöitä. Muutama sosiaalityöntekijä pohti uskonnon ja väkivallan rajapinnassa työskentelyä:

”Suoranaista hengellistä väkivaltaa en ole mielestäni vielä kohdannut siten, että se olisi noussut silmiinpistävästi esiin asiakkaiden ongelmia pohtiessa ja arvioitaessa. Tietenkin asiassa haastaa hyvin pienet nyanssit hengellisen väkivallan ”rajamaastossa”, onko niitä syytä ottaa keskusteluun. Esimerkiksi: joutuuko lapsi käymään vasten tahtoaan seuroissa/kokouksissa viikoittain. Yleensä lapsi ei edes osaa kyseenalaistaa asiaa, koska se on opittu tapa. Ja missä kohtaa se alkaa olemaan ”pakottamista””

”Puheeksi ottamista vaikeuttaa: rajanvedon vaikeus siinä, mikä on väkivaltaa ja mikä uskonnonvapautta.”

”Hengellistä väkivaltaa on vaikea havaita, koska ihmiset ovat niin kasvaneet omaan uskontoon, mutta missä menee raja, että hengellisen väkivallan raja ylittyy? Ehkä siinä, jos toinen on niin uupunut, ettei jaksa huolehtia enää lapsista, fyysinen ja psyykkinen terveys mennyt, ja silti pitäisi vain lapsia tehdä.”

Viranomaisten haasteeksi on havaittu asiakkaiden uskonnollisten oikeuksien takaamisen ja asiakkaiden hengelliseltä väkivallalta turvaamisen ristiriitaisuus (Linjakumpu ym. 2023, 124). Sosiaalityössä asiakkaan arvokkaaseen kohtaamiseen liittyy kysymys siitä, minkälainen toiminta tai päätös on missäkin tilanteessa asiakkaiden parhaaksi. Käytännön työssä jostakin näkökulmasta tarkasteltuna tietyt toiminnot ja ratkaisut voivat olla hyviä, kun taas toisesta näkökulmasta eivät. (Laitinen & Kemppainen 2010, 173.) Tämä sosiaalityössä kohdattava haaste liittyy myös uskonnon ja väkivallan rajapinnalla työskentelyyn. Väkivallan ja uskonnon toteuttamisen erottaminen voi olla haastavaa, sillä esimerkiksi yleisesti hyväksyttyä selkeää linjaa hengellisen väkivallan teoista ei olla saatu muodostettua (Linjakumpu 2015, 37). Erityisesti lapsiin kohdistuvan hengellisen hyväksikäytön selkeämmälle määrittelulle on koettu olevan suuri tarve (Oakley 2019, 33). Yhteneväisten näkemysten ja ohjeiden puute hengelliseen väkivaltaan liittyen haastaa

sosiaalityöntekijöiden työtä tunnistaa ja toimia hengellisen väkivallan tapauksissa. Lisäämällä ymmärrystä hengellisen hyväksikäytön tapauksista ja keinoista tukea asiakkaan turvallisuutta ja hyvinvointia, autetaan hengellisen hyväksikäytön uhreiksi joutuneiden avunsaamista (Ellis ym. 2022, 226). Ilmiön epämääräisyys voi näkyä myös hengellisen väkivallan hahmottamisen vaikeutena suhteessa muihin väkivallan muotoihin:

”Hengellisen väkivallan puheeksi ottamista vaikeuttaa usein se, että sen erottaminen ”perinteisestä” väkivallasta on vaikeaa”

Tässä korostuu myös tarve hengellisen väkivallan selkeämmälle määrittellelle sekä koulutuksen tarjoaminen ammattilaisille. Väkivallan ja sen eri muotojen hahmottaminen vaatii halukkuutta tietää, kuulla ja oppia ilmiöistä (Laitinen & Nikupeteri 2013, 432) ja tässä sosiaalityön ammattilaisia tulisi tukea. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset ilmiön kanssa työskentelyn haasteellisuudesta uskonnon vapauden ja väkivallan teemojen kanssa ovat ymmärrettäviä. Etenkin, kun yhteneväiset linjat näiden suhteista jokseenkin puuttuvat tai eivät ole välttämättä selkeitä ja yksinkertaisia. Hengellisen väkivallan tunnistaminen ja puheeksi ottaminen vaatii sosiaalityöntekijöiltä erityisiä ammatillisia kykyjä ja valmiuksia. Väkivallan puheeksi ottaminen vaatii hienovaraisuutta ja varovaisuutta (Lindqvist 2009, 147) eikä hengellisyyden ulottuvuus tee puheeksi otosta ainakaan helpompaa. Jotta hengellisyyttä ja sen monimuotoisuutta voidaan kohdata ja käsitellä tietoisesti ja kunnioittavasti, tulee sosiaalityöntekijän huomioida asiakkaan monet toimintaympäristöt ja ylittää rohkeasti niiden rajoja (Canda 2008, 35). Rajojen ylittäminen vaatii ammatillisia kykyjä ja ammatillista varmuutta. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksista oli havaittavissa puheeksi oton haasteena myös se, että tulee ymmärretyksi väärin tai puheeksi otto ei suju asiakkaan vakaumusta tarpeeksi kunnioittavasti:

”Joissain tilanteissa myös pelko siitä, että pidetään rasistina tai muuten ennakkoluuloisena. Osaamisen ja keinojen puute.”

”Lisäksi aatteellisuus on sosiaalityön näkökulmasta hyvin sensitiivisesti kohdattava asia, joten puheeksi ottamisen on tapahduttava asiakkaan uskonnollista vakaumusta loukkaamatta. Em. ei kuitenkaan pidä sisällään tilanteita, joissa on käytetty graavia väkivaltaa ja perusteltu se suoraan uskonnolla.”

”Kyseinen asia vaatii todella herkkää ja sensitiivistä otetta työntekijältä. On tärkeää, ettei oma (mahdollisesti negatiivinen ja ennakkoletuksinen) asenne tule liikaa esiin asiakastilanteissa.”

Aiheen arkaluontoisuus huomioiden on ymmärrettävää, että aiheen käsittely ja lähestyminen asiakasta kunnioittavasti ja arvostavasti nousee sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa esiin. Monikulttuuristen, uskonnollisten ja hengellisten asiakkaiden kohtaaminen sosiaalityössä on koettu haastavaksi tehtäväksi myös kansainvälisesti, esimerkiksi Norjassa ja Amerikassa (Vetvik ym. 2018, 123). Sosiaalityössä asiakkaan arvokas kohtaaminen edellyttää laajaa arvo-osaamista. Arvo-osaaminen vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten sosiaalityössä kohdataan ja reagoidaan erilaisiin tilanteisiin. Sosiaalityössä arvo-osaaminen on esimerkiksi eroja kunnioittavan sensitiivisen etiikan toteuttamista. Se antaa mahdollisuuden yksilöiden ja yhteisöjen moninaisuuden tunnistamiselle huomioiden yhteiskunnalliset, poliittiset ja organisatoriset tekijät sekä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisen suhteen. Eroja kunnioittava sensitiivinen etiikka on asiakkaiden ja asiakastyössä kohdattavien ilmiöiden tapauskohtaisuuden huomioimista. (Laitinen & Kempainen 2010, 138–139, 174.) Työskentely monien uskontojen, uskonnollisuuden ja hengellisyyden teemojen kanssa vaatii sosiaalityön ammatilliseen etiikkaan kuuluvaa hienovaraisuutta, jotta uskuntoon, uskonnollisuuteen tai hengellisyyteen perustuvaa syrjintää ei esiinny ja asiakkaan itsemääräämisoikeus tulee kunnioitetuksi (Vetvik ym. 2018, 123). Sosiaalityöntekijät joutuvat hengellisen väkivallan tapauksissa tasapainottelemaan asiakkaan uskonnollisuuden ja hengellisyyden kunnioittamisen, väkivallan tunnistamisen ja puheeksi oton sekä tilanteen arvioimisen ja puuttumisen välillä.

Sosiaalityössä työntekijän tulee tuntee ja tiedostaa omat henkilökohtaiset arvot, asenteet ja ennakkoluulot, kun puhutaan arvolatautuneesta aiheesta. Ammattihenkilön omat näkemykset ja asenteet eivät voi olla väkivallan puheeksi oton esteinä (October & Laitinen 2022, 13). Eroja kunnioittavaan sensitiiviseen etiikkaan kuuluu myös se, että sosiaalityöntekijä kiinnittää huomiota omaan toimintaansa ja tarkastelee sitä (Laitinen & Kempainen 2010, 174). On tärkeää, että sosiaalityöntekijät kiinnittävät huomiota aiheen sensitiivisyyteen ja kohtaamisen taitoon, sillä hengellisen väkivallan kokemusasiantuntijat ovat tuoneet esille, että yleisesti ammattilaisten kohtaamisessa uskonnollisten asiakkaiden kanssa on näkynyt esimerkiksi asenteellisuus (Kilpeläinen ym. 2019, 525). Uskonnollisuuteen ja hengellisyyteen liittyvä asenteellisuus ja yleistäminen johtuvat usein tietämättömyydestä. Käsityksiin eri uskonnoista ja uskonyhteisöistä voivat vaikuttaa esimerkiksi median tai tutkijoiden suureen huomioon päässeet ilmiöt ja teemat. On myös haitallista yleistämistä, jos uskontojen ja uskonyhteisöjen myönteisiä asioita korostetaan ja niihin kiinnitytään liikaa. Ihmiset tulisi kohdata uskonnollisesta taustasta huolimatta

yksilöinä, sillä ihmiset uskonyhteisöjen sisällä voivat ajatella hyvin eri tavoin eri asioista. On yleistä, että uskonyhteisöön kuuluvan henkilön vakaumus, käytös ja asenteet ovat uskonnosta riippumattomia. Uskonnon merkitys ihmisen elämässä on myös muuttuvainen. (Linjakumpu ym. 2023, 134, 129, 135.)

Kulttuuri on usein uskonnollisuuden ja hengellisyyden konteksti. Uskonnollisuuden ja hengellisyyden hyväksyminen, esillä olo ja toteutuminen riippuvat ajasta, paikasta sekä kulttuurista. (Loue 2017, 9.) Kulttuuri ja uskonto liittyvät siis merkittävästi toisiinsa. Eräs sosiaalityöntekijä mainitsi hengellisen väkivallan puheeksi ottoa haastavan kulttuuriset tekijät sekä yhteisen kielen puute:

”Mutta toisena haasteena olen kokenut kulttuuriset tekijät. Olen kokenut vaikeana saada yhteyttä joihinkin maahanmuuttajataustaisiin perheisiin, joissa elämäntavat, keskustelukulttuuri ja suhde viranomaisiin poikkeaa totutusta paljon. Myös tulkin käyttäminen tai asiakkaan suomen kielen puutteellinen taito voi haastaa vaikeista asioista kuten hengellisestä väkivallasta puhumista.”

Kulttuuriset eroavaisuudet ja yhteisen kielen puute ovat hyvin konkreettisia puheeksi ottoa haastavia tekijöitä. Nämä voivat luoda sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välille kuilun, joka vaikuttaa työskentelyyn, kuten sosiaalityöntekijä kuvaa. Erot arvomaailmassa ja uskomuksissa voivat vaikuttaa asiakkaan ja ammattilaisen väliseen yhteistyöhön (Kinmond ym. 2019, 664). Kun yhteinen ymmärrys ja kieli puuttuvat, voi se vaikuttaa esimerkiksi asiakkaan kokemukseen kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta (Tervonen 2021, 171). Jaetun ymmärryksen ja kielen puute voi arkaluonteisissa aiheissa johtaa helposti esimerkiksi väärin ymmärretyksiin tai haastaa luottamuksellisen asiakassuhteen syntymistä. Vaikeampien aiheiden käsittely on ymmärrettävästi haastavaa tällaisissa tilanteissa. Sosiaalityöntekijät ovat kokeneet monimutkaisiksi ja vaativiksi asiakastilanteet, joissa työskennellään esimerkiksi islamilaisen uskonnon ja kulttuurin kanssa esimerkiksi kulttuuristen erojen ja tabuaiheiden takia (Yliruka ym. 2018, 24–25). Uskonnot, uskonnollisuus ja hengellisyys voidaan kokea erityisen vaativina aiheina työskennellä myös ilman väkivallan läsnäoloa. Eräs sosiaalityöntekijä myös kuvasi, kuinka väkivallan tekijä oli vedonnut ammattilaisen tietämättömyyteen ja asennoitumiseen väkivallan puheeksi otton tilanteessa:

”Jos väkivalta kohdistuu lapsen vanhemman toimesta, on asia haastava ottaa keskusteluun. Usein asiakkaat vetoavat siihen, että

sosiaalityöntekijällä ole riittävää ymmärrystä tai vääriä uskomuksia/ennakkoluuloja.”

Sosiaalityöntekijän kuvaama asiakkaan kokemus voi toimia keinona piilottaa väkivaltaa tai kertoa asiakkaan kokemuksesta, että tämä ei ole tullut kuulluksi tai ymmärretyksi oikein. Ratkaisevaa on, miten haasteista huolimatta yhteistä ymmärrystä voitaisiin saada luotua ja kehitettyä. Eräs sosiaalityöntekijä mainitsee myös puheeksi oton haasteeksi väkivallan tekijän kanssa asian käsittelyn. Puheeksi ottoa voi haastaa hyvin erilaiset näkemykset hengellisen väkivallan tarkoitusperistä ja vakavuudesta:

”Hengellistä väkivaltaa voi olla hankala ottaa puheeksi tekijän kanssa, koska tekijä monesti ajattelee itse vain tarkoittavansa hyvää.”

Kontrolloivissa uskonyhteisöissä voidaan ajatella, että hengellinen ihminen on aina hyvä ja hengellisyys tarkoittaa vain hyviä asioita (Canda 2008, 30). Tilaa toiminnan haitallisuuden näkemiselle ei välttämättä ole. Uskonnollisuuteen tai hengellisyyteen pohjautuvaan vahvaan ajattelutapaa voi olla hyvin vaikea ulkopuolisen muuttaa tai puuttua. Sosiaalityön tehtäväksi voi jäädä eriävän näkemyksen esiin tuominen, avun ja tuen tarjoaminen väkivallan tekijälle ja ennen kaikkea väkivaltaa kokeneen tai kokeneiden tilanteen arvioiminen. Väkivallan puheeksi ottamisella voi olla seurauksia, joita on vaikea tietää etukäteen (Piippo 2022, 54). Hengellisen väkivallan puheeksi ottaminen voi aiheuttaa asiakkaissa erilaisia reaktioita. Puheeksi oton tilanne voi osoittautua haasteelliseksi ja se voi vaikuttaa yhteistyön jatkumiseen:

”Olen ottanut (puheeksi), jos olen nähnyt, että perheen äiti on aivan uupunut taakkansa alle, olen kehottanut hakemaan apua ja tukenut äitiä. Perheen isät eivät ole tästä pitäneet ja ovat suoraan sanoneet, että älä puutu meidän asioihin. Ja että meille ei kuulu perheen ehkäisyasiat esimerkiksi.”

”Niissä perheissä, joissa ei tätä ole vielä hyväksytty, on haastavaa ottaa puheeksi. Olen joskus tehnyt sitä, mutta usein on käynyt niin että sosiaalityöntekijä ei ole enää tervetullut kotiin.”

Puheeksi oton tilanteet eivät välttämättä suju odotusten mukaisesti. On tärkeää tarkastella puheeksi oton tilannetta jälkikäteen. Vaikka puheeksi otto ei olisi sujunut odotetulla tavalla, on sen avulla saatu mahdollisesti uutta tietoa ja tilanne voi nostattaa huolta.

Työntekijä on tavalla tai toisella saanut uuden kuvan tilanteesta, joka voi auttaa toimenpiteiden arvioimisessa. (Eriksson & Arnkil 2012, 21, 37–38.) Puheeksi oton avulla sosiaalityöntekijä voi saada paremman kuvan tilanteesta ja saada varmuutta esimerkiksi arviointi- tai päätöksentekotyöhön. Sosiaalityössä joudutaan usein kohtaamaan haastavia asiakastilanteita, joissa sosiaalityöntekijän ammattitaitoa punnitaan. Hengellisen väkivallan puheeksi ottamiseen liittyy sosiaalityöntekijöiden kokemusten perusteella useita haasteita, jotka ovat yhteydessä esimerkiksi sosiaalityöntekijän ammatillisiin taitoihin ja tietoihin. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksista on havaittavissa mahdollisesti se todellisuus, että sosiaalityöntekijät eivät ole välttämättä saaneet riittävästi ohjeita ja koulutusta siihen, miten uskonnollisten ja hengellisten asiakkaiden kanssa työskennellään ja miten heidän tarpeisiinsa vastataan (Gilligan & Furness 2006, 632). Käytännön ohjeita ja koulutusta tarvittaisiin erityisesti tilanteisiin, kun uskonyhteisö ja uskonnolliset ja hengelliset uskomukset aiheuttavat merkittäviä haasteita asiakkaan elämään.

Hengellisen väkivallan puheeksi oton haasteiden ohella sosiaalityöntekijöiden kokemuksista oli tunnistettavissa myös puheeksi ottoa tukevia ja helpottavia tekijöitä. Hengellisen väkivallan puheeksi otossa nähtiin auttavan esimerkiksi luottamuksellisen asiakassuhteen muodostuminen ja aika:

”Mutta puheeksi otto ei ole helppoa, siihen tarvitaan luottamusta ja pitkäaikaista työskentelyä.”

”Usein tulee sanoitettua esimerkkejä kaikenlaisista eri väkivallan muodoista, jolloin uhri itse jollain tasolla alkaa pohtimaan, onko hänen kokemansa fyysinen tai henkinen väkivalta hengellistä väkivaltaa. Usein keskusteluja pitää olla useita.”

Luottamuksellisuus ja pitkäjänteinen työskentely ovat tekijöitä, jotka helpottavat asiakkaan väkivallan esiin tuomista ja toisaalta myös työntekijän kynnystä ottaa asia puheeksi. On todettu, että väkivalta tulee harvoin esiin ensimmäisillä asiakaskohtaamisilla, vaan asiakkaan tilanne hahmottuu usein työskentelyn aikana (Keskinen 2005, 174). Sosiaalityössä voidaan kohdata myös tilanteita, kun väkivalta on avoimesti tunnustettu ja tunnistettu perheessä tai perheenjäsenen osalta. Tällöin työntekijän ei tarvitse varsinaista puheeksi ottoa tehdä tai aiheesta puhumisen kynnys voi olla huomattavasti matalampi:

”Se on ollut aika helppoa niissä perheissä, joissa periaatteessa toinen vanhempi on jo ”myöntänyt ja hyväksynyt” että väkivaltaa tapahtuu, kun ovat jo turvakodissa.”

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa oli havaittavissa myös tiedon helpottavan hengellisen väkivallan puheeksi ottoa. Sosiaalityöntekijät hyödyntävät työssään opittua tietoa, kokemuksen kautta saatua tietoa sekä intuitiivista arki ajattelua. Sosiaalityön arjessa nämä tiedonlajit usein sekoittuvat. (Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005, 453.) Tietämys esimerkiksi erilaisista uskonnoista ja uskonyhteisöistä sekä väkivaltailmiöstä nähtiin helpottavan puheeksi ottoa:

”Hengellisen väkivallan puheeksi ottamisessa auttaa ehdottomasti, että tuntee eri uskontoja ja uskonuuntia ja tietää mikä niille on tyypillistä ja ominaista. Ja se, ettei leimaa kaikkia jonkun uskonsuunnan edustajia tietyntylaisiksi.”

”Eniten auttaa työntekijän tietoisuus väkivaltailmiöstä ja sen näkymisestä ja siten saatu rohkeus käyttää tietoaan asiakkaan avuksi.”

Uskontojen ja uskonyhteisöihin kuuluvien ihmisten kanssa työskentely vaatii uskontolukutaitoa. Uskontolukutaidon avulla ymmärretään asiakkaan uskonnollisuuden paikkaa tämän elämässä ja eri suhteissa. Uskontolukutaito on hyödyllinen ominaisuus myös silloin, kun asiakkaan uskonnollisuus tai hengellisyys haastaa asiakaskohtaamista. Uskontolukutaidon avulla ymmärretään uskontojen moniulotteisuutta ja tarkastellaan uskontoja monitahoisesti. Uskontolukutaidon tulisi olla osa ammattitaitoa, ammatillista pätevyyttä ja ammatillisuutta. Uskontolukutaitoon kuuluu myös uskontojen ja uskonyhteisöjen roolin tunnistaminen osana monenlaisia ongelmia eli ymmärretään myös uskontojen varjopuolet. (Linjakumpu ym. 2023, 123, 20–21, 128–129.) Uskontolukutaidon avulla sosiaalityöntekijä voi parantaa omia ammatillisia kykyjä kohdata eri uskontoja ja uskonnollisia ihmisiä sekä tunnistaa ja käsitellä esimerkiksi hengellisen väkivallan tapauksia.

Uskontojen, uskonnollisuuden ja hengellisyyden erilaiset ilmenemismuodot ja niiden vaihtelevuus tulee myös tiedostaa ja tuntea, jotta ei tehdä esimerkiksi ennako-oletuksia tiettyihin uskonyhteisöön kuuluvista ihmisistä. (Loue 2017, 11). Kuten todettu, uskonyhteisön jäsenet voivat ajatella asioista eri tavoin yhteisölle tyypillisistä ja tunnetuista näkemyksistä ja toimintatavoista huolimatta. Uskontolukutaito on oleellinen osa sosiaalityöntekijöiden osaamista, tietoa ja taitoa kohdata uskonnolliset ja hengelliset asiakkaat.

Sosiaalityöntekijöiden ammatilliset tiedot ja taidot lähtevät karttumaan usein jo opiskeluaikana. Eräs sosiaalityöntekijä ehdottaa, että sosiaalityöntekijöiden tietoa ja ammatillisia kykyjä hengellisyyteen, uskonnollisuuteen ja uskontoihin liittyen voisi parantaa jo opintojen aikana:

”Ei olisi haitaksi tarjota sosiaalityöntekijöille jo opintojen aikana enemmän tietoa uskonnoista ja niiden vaikutuksesta ihmisten elämään. Uskonto on ilmeisesti aika tabu, sillä siitä puhuttiin edelleen varsin vähän. Lestadiolaisuuden lisäksi tulisi käsitellä myös muita uskontoja, Pohjois-Suomikin kansainvälistyy.”

Ammattilaisten uskontojen tuntemusta ja sen kehittämistä osana ammatillista kouluttamista sekä jatkuvana ammatillisena oppimisena on suositeltu (Oakley ym. 2019, 35). Sosiaalityöntekijöiden kokemukset hengellisestä väkivallasta puoltavat myös uskontolukutaidon kehittämistä. Uskontolukutaidon kehittämiseksi on myös yleisesti havaittu tarvetta. Viranomaisten ja yhteiskunnan eri toimijoiden ymmärrys uskonnoista on todettu olevan puutteellista. Riittävän tiedon ja muiden resurssien puute on haastanut uskontoihin ja uskonyhteisöihin liittyvien kysymysten käsittelyä eikä niihin liittyviä ongelmallisuuksia olla pystytty hahmottamaan. (Linjakumpu ym. 2023, 127.) Uskonnollisten ja hengellisten teemojen rooli sosiaalityössä vaihtelee kansainvälisesti. On tutkittu, että amerikkalaiset sosiaalityöntekijät käsittelevät todennäköisemmin uskonnollisuutta ja hengellisyyttä työssään kuin norjalaiset kollegat (Vetvik ym. 2018, 105). Se, miten suomalaisessa sosiaalityössä uskonnollisuuteen ja hengellisyyteen suhtaudutaan ja miten nämä teemat näkyvät sosiaalityön koulutuksessa, tutkimuksessa ja keskusteluissa, vaikuttavat sosiaalityön opintoihin ja käytännön työhön.

Sosiaalityön tiedonlajeihin kuuluu myös esimerkiksi oman elämäkokemuksen kautta saatu tieto. Eräs vastaaja kertoikin omasta uskonnollisesta taustasta olleen hyötyä hengellisen väkivallan tunnistamisessa:

”Itse oletan tunnistavani tilanteet siksi hyvin koska olen itsekin lähtöisin tiukasta uskonnollisesta yhteisöstä (vanh.lestadiolaisuus).”

Jos ammattilainen itse kuuluu tai on kuulunut uskonyhteisöön, on se nähty voivan parantaa merkittävästi asiakkaan luottamuksen sekä kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen kokemusta (Tervonen 2021, 171). Uskonnollinen tai hengellinen tausta voi olla voimavara,

kun työskennellään uskonnollisten tai hengellisten asiakkaiden ja aiheiden parissa. Se voi antaa myös valmiuksia kohdata asiakkaan uskonnollisuutta ja hengellisyyttä. Joissakin tapauksissa ammattilaisen uskonnollinen vakaumus tai tausta voi osoittautua myös haasteeksi, sillä se voi haastaa toisen uskontokunnan ja siihen liittyvien ongelmakohtien ymmärtämistä. Uskontolukutaitoon kuuluu oman uskonnollisen taustan tai sen puuttumisen vaikutuksen tarkastelu osana työskentelyä. (Linjakumpu ym. 2023, 125.) Sosiaalityöntekijät hyödyntävät usein työssään niin kutsuttua hiljaista tietoa, johon esimerkiksi oman uskonnollisen taustan kautta kertynyt tieto voidaan katsoa kuuluvan. Hiljainen tieto on henkilökohtaista, kokemuksiin ja tilanteisiin liittyvää tietoa, jota on vaikea ilmaista ja puhua ääneen. Hiljaiseen tietoon liittyy ihmisen toiminta, kokemus, arvomaailma ja tunteet. Hiljainen tieto auttaa esimerkiksi tekemään ratkaisuja erilaisissa tilanteissa. (Koskimies ym. 2012, 9, 3.) Hiljainen tieto voi auttaa monia sosiaalityöntekijöitä kohtaamaan hengellistä väkivaltaa esimerkiksi silloin, kun ohjeet, koulutus ja toimintamallit puuttuvat.

Sosiaalityöntekijöiden hengellisen väkivallan puheeksi ottamisen kokemuksissa ei tullut esiin kielteistä suhtautumista asiakkaan hengelliseen tai uskonnolliseen elämään puuttumiseen. Asia voi kuitenkin mietityttää silloin, kun esimerkiksi väkivallan esiintyminen ei ole selkeää. Sosiaalityöntekijöiden kokemus oli enemmänkin se, että tilanteeseen ei ole välttämättä mahdollista puuttua. Sosiaalityöntekijöiden suhtautumista uskonnollisiin tai hengellisiin interventioihin on selvitetty kansainvälisissä tutkimuksissa. Uskonnollinen tai hengellinen interventio on esimerkiksi tiedon tai kirjallisuuden tarjoamista asiakkaalle tai asiakkaan uskomuksista keskustelemista, ja sosiaalityöntekijät ovat kokeneet nämä interventiot toimiviksi. Eettisesti kyseenalaisempia interventioita ovat esimerkiksi asiakkaan kanssa tai tämän puolesta rukoilu, joihin sosiaalityöntekijät ovat suhtautuneet kriittisesti. (Gilligan & Furness 2006, 629, 633.) Tällaiset interventiomuodot on nähty rikkoivan sosiaalityön eettisiä rajoja (Bhagwan 2022, 126). Vaikka joidenkin interventiotapojen hyödyllisyys tunnustettiin hyödylliseksi, ovat ne olleet sosiaalityöntekijöillä vähän käytössä (Gilligan & Furness 2006, 617). Sosiaalityöntekijät ovat tuoneet esille hengellisten ja uskonnollisten interventioiden käyttämättömyyden syiksi esimerkiksi tiedon ja kokemuksen puutteen sekä huolen henkilökohtaisten näkemysten esittämisestä (Bhagwan 2022, 128). Tässä tutkimuksessa valtaosa sosiaalityöntekijöistä oli ottanut hengellisyyden ja uskonnollisuuden puheeksi asiakkaan kanssa, mutta he toivat myös esille esimerkiksi

tiedon ja osaamisen puutteen sekä huolen asiakkaan sensitiivisestä kohtaamisesta haastavan aiheen esille nostamista.

Tutkimuksessa selvitettiin myös sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hengellisen väkivallan puheeksi otossa hyödynnettävistä menetelmistä ja työkaluista. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin kertomaan, ovatko he hyödyntäneet hengellisen väkivallan puheeksi otossa jotakin menetelmää tai työkalua sekä pohtimaan, onko käytetty menetelmä tai työkalu ollut hyödyllinen. Jos menetelmiä tai työkaluja ei ollut hyödynnetty, pyydettiin vastaajaa pohdittamaan tähän syitä. Sosiaalityöntekijöiltä myös tiedusteltiin ajatuksia siitä, pitäisikö hengellisen väkivallan puheeksi ottamiseen kehittää jokin menetelmä tai työkalu tai mikä muu voisi auttaa hengellisen väkivallan puheeksi ottamista asiakastilanteessa. Työmenetelmäosaaminen liittyy asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaiseen arviointiin sekä asiakkaan tarpeiden mukaisten palvelujen järjestämiseen (Yliruka ym. 2018, 56).

Sosiaalityössä menetelmät ja työkalut pohjautuvat usein teoriaan. Menetelmät antavat sosiaalityöntekijälle tavan tai näkökulman lähestyä ja tarkastella asiakkaan tilannetta. (Toikko 2014, 5.) Menetelmiä ja työkaluja voidaan hyödyntää esimerkiksi asiakastyössä. Sosiaalityön menetelmiä on hyödynnetty myös sosiaalityön vaikuttavuuden mittaamisessa. Menetelmien ja sosiaalityön vaikuttavuuden vertailu on kuitenkin ongelmallista, esimerkiksi sosiaalityön menetelmien puutteen sekä sosiaalityön monitasoisen luonteen takia. (Toikko 2014, 7–8.) Sosiaalityössä hyödynnettävät työkalut ovat konkreettinen apu työn tekemiseen. Työkaluja voivat olla esimerkiksi erilaiset työskentelytekniikat tai lomakkeet. Sosiaalityön menetelmiä ovat taas esimerkiksi verkostotyö tai yhteisötyö. (Karjalainen ym. 2021, 14–15.) Kun työkalut antavat konkreettista apua työhön, menetelmät tarjoavat hieman laajempaa otetta ja lähestymistapaa työskentelyyn. Sosiaalityön käytännön työtä varten tarvittaisiin tällä hetkellä tutkittujen työmenetelmien kehittämistä eli niin sanottujen Käypä sosiaalityö -käytäntöjen kehittämistä (Pohjola & Satka 2022, 292).

Kvarfordtin (2010, 160) tutkimuksessa tuli esiin, että tietoa sosiaalityöntekijöiden toimintatavoista lapseen tai nuoreen kohdistuneen hengelliseen hyväksikäytön tapauksissa ei juurikaan ole. Tutkimuksen mukaan tätä tietoa tarvittaisiin, jotta voitaisiin parantaa ammatillisia ohjeita hengellisyyttä kunnioittavaan sosiaalityön käytäntöön. Useampi tutkimukseen vastanneista sosiaalityöntekijöistä totesi, että ei ole hyödyntänyt hengellisen väkivallan puheeksi ottona tukena mitään menetelmää tai työkalua. Sosiaalityöntekijät kertoivat kysyneensä asiasta ilman menetelmiä tai työkaluja:

”En, vaan kysynyt asiakkaalta rutiininomaisesti asiasta.”

”Rutiinikysymys PTA:n yhteydessä väkivallasta.”

”En ole käyttänyt menetelmää, ja sellainen voisi olla hyvä. Olen vain ihmetellyt ja kysynyt suoraan.”

Menetelmien tai työkalujen käyttämättömyys hengellisen väkivallan puheeksi otossa ei ole sinänsä yllättävää, sillä menetelmiä ja työkaluja suoranaisesti hengellisen väkivallan kanssa työskentelemiseen ei juurikaan ole. Huolen puheeksi otto itsessään on myös dialoginen menetelmä (Eriksson & Arnkil 2012). Menetelmien ja työkalujen käyttäminen riippuu myös työntekijästä. Jotkut työntekijät ovat innokkaampia ja tottuneempia kokeilemaan ja hyödyntämään työssään menetelmiä ja työkaluja. Sosiaalityön kotimaisessa tutkimuksessa uskonnot, uskonnollisuus ja hengellisyys ovat vielä jääneet marginaaliseen asemaan, joten menetelmien ja työkalujen kehittäminen voi olla vasta alkuvaiheessa. Amerikkalaisessa sosiaalityössä, jossa hengellisiä ja uskonnollisia aiheita käsitellään usein asiakkaiden kanssa, on myös paljon tutkimusta, koulutusta ja käytännön ohjeita aiheeseen liittyen (Vetvik ym. 2018, 123). Se, miten sosiaalityön tutkimuksessa on kiinnostuttu

Menetelmäosaaminen on yksi sosiaalityön vaativan osaamisen osa-alue (Yliruka ym. 2018, 13) eli menetelmien ja työkalujen käyttö vaatii sosiaalityöntekijältä tietoa ja osaamista. Sosiaalityöntekijät kertoivat hyödyntäneensä jotakin menetelmää tai työkalua hengellisen väkivallan puheeksi otossa:

”On niitä ollut käytössä, mutta en muista yksityiskohtia. Lasten kanssa esim lelut, kortit, ym.”

”Vaikuttamisen kehää”

”Toisinaan olen käyttänyt erilaisia väkivallan muotoja kartoittavia ja eri väkivallan muotoja kuvaavia/avaavia lomakkeita. Joskus asiakkaat ovat halunneet tutustua kirjallisuuteen.”

Vaikka juuri hengelliseen väkivallan puheeksi ottoon ei ole tiedettävästi tehty menetelmää tai työkalua, voivat muut menetelmät ja työkalut sopia hyvin myös hengellisen väkivallan puheeksi ottamiseen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (n.d) sivuilta löytyy väkivaltalomakkeita, joista esimerkiksi lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomakkeessa kartoitetaan myös asiakkaan kulttuurisen ja uskonnollisen väkivallan kokemuksia.

Monimutkaiset ja vaativat asiakastilanteet, kuten hengellinen väkivalta, vaativat usein muiden tieteenalojen tutkimukseen perehtymisen sekä palvelujärjestelmän tuntemuksen ja osaamisen lisäksi työmenetelmäosaamista (Yliruka ym. 2018, 58). Tästä näkökulmasta katsottuna menetelmien ja työkalujen hyödyntäminen voi tukea hengellisen väkivallan tapausten käsittelyä ja hengellisen väkivallan menetelmien ja työkalujen kehittäminen voisi olla perusteltua. Sosiaalityöntekijöiltä tiedusteltiin myös kokemustensa pohjalta mielipiteitä siitä, pitäisikö hengellisen väkivallan puheeksi ottamiseen kehittää jokin menetelmä tai työkalu. Muutama sosiaalityöntekijä koki, että tarvetta menetelmälle tai työkalulle ei ole:

”En käytä mitään erityistä työkalua, esim. kyselyä enkä koe siihen tarvetta.”

”En ole käyttänyt menetelmiä. En usko, että tässä asiassa mikään menetelmä auttaisi.”

Jos hengellinen väkivalta ei esimerkiksi tunnu sosiaalityöntekijästä vaikealta aiheelta ottaa puheeksi tai käsitellä, voi menetelmien tai työkalujen käyttö tuntua teennäiseltä tai turhalta. Vaikka työntekijä ei mitään konkreettista menetelmää tai työkalua hyödyntäisi, voi myös jokin menetelmällinen lähestymistapa ohjata asiakaskohtaamista tietoisesti tai tiedostamatta. Menetelmän tai työkalun käyttöä on hyvä pohtia myös asiakaskohtaisesti, kuten onko menetelmän tai työkalun käytöstä hyötyä juuri tämän asiakkaan kohdalla. Jos asiakkaalle aihe on vaikea tai työntekijälle aihe aiheuttaa epävarmuutta, voisi menetelmä tai työkalu tukea asiakastilannetta. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan tarvetta hengellisen väkivallan puheeksi ottamisen menetelmälle tai työkalulle sosiaalityöhön voisi olla:

”En ole hyödyntänyt menetelmiä mutta olen kokenut kaipaavani sellaisia. Työpaikallana ei vain ole runsas työmenetelmien käyttämisen kulttuuri eikä työnantaja tarjoa esimerkiksi tunnekortteja tai muuta vastaavaa.”

”Varmasti joku työkalu tekisi työntekemisestä systemaattisempaa. Lestadiolaisuus on helppo uskonto havaita, mutta on monia muita uskontoja, joissa uskontoon kuulumisen ei ole yhtä näkyvää.”

Muutama hengellisen väkivallan puheeksi ottoon liittyvän menetelmän kehittämisen kannalla ollut sosiaalityöntekijä myös pohti, minkälainen mahdollinen hengellisen väkivallan menetelmä voisi olla:

”Ehkä voisi olla joku ajatuskartta tai vastaava tukena siihen sanomaan, että yhteiskunnallisesti ajatellaan yksilön vapauden tarkoittavan esim. jokaisen vapautta valita, mihin usko.”

”Hengellisen väkivallan puheeksi ottaminen ja/tai näkyväksi tekeminen olisi helpompaa, jos voisi käyttää, vaikka Marak-arviolomakkeen kaltaista työkalua”

Sosiaalityöntekijöiden kokemusten perusteella hengellisen väkivallan menetelmän tai työkalun olisi hyvä antaa tukea esimerkiksi asiakkaan hengellisyyttä kunnioittavaan kohtaamiseen sekä väkivallan ja uskonnon harjoittamisen välisen suhteen kysymyksien pohjimiseen. Menetelmän tai työkalun kehittämisessä voisi siis hyödyntää sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hengellisen väkivallan kohtaamisesta ja puheeksi otosta ja muodostaa niiden pohjalta mielekäs ja sopiva menetelmä tai työkalu asiakastyötä varten. Tutkimus- ja teoretietoa hengellisestä väkivallasta voisi myös hyödyntää menetelmän tai työkalun rakentamisessa. Menetelmän tai työkalun avulla voidaan parhaimmillaan helpottaa ammattilaisten työskentelyä hengellisen väkivallan ilmiön parissa ja tehdä hengellisen väkivallan ilmiötä yhä näkyvämmäksi sosiaalityössä. Näin voidaan vaikuttaa myös hengellisen väkivallan uhrien parempaan avun ja tuen saantiin.

Sosiaalityöntekijä ehdottaa, että Marak -arviointilomakkeen kaltainen työkalu voisi olla hyödyllinen hengellisen väkivallan puheeksi ottamisessa. Marak -arviointilomake on moniammatillinen riskinarviointimenetelmä, joka on tarkoitettu erityisesti parisuhdeväkivaltaan ja väkivallan jatkuvuuteen puuttumiseen (Piispa & Lappinen 2014, 8). Moniammatillisen yhteistyön mahdollisuuksia on pohdittu myös hengellisen väkivallan kontekstissa. Esimerkiksi lapsiin kohdistuvan hengellisen hyväksikäytön ehkäisemiseksi moniammatillinen yhteistyö on nähty olevan lapsen edun ja hyvinvoinnin kannalta tärkeää. On esitetty, että uskonyhteisöjen ja niiden johtoasemassa olevien henkilöiden kanssa työskentely voisi olla hyödyllistä tai moniammatillisen viranomaisverkoston tukena voisi olla esimerkiksi neuvonantajia, jotka auttavat ammattilaisia ymmärtämään uskonnollista ja hengellistä ympäristöä. (Oakley ym. 2019, 33.) Erilaisia vaihtoehtoja ammattilaisten tukemiseen hengellisen väkivallan tapausten kanssa on siis yritetty keksiä. Aineiston

perusteella hengellinen väkivalta ei näyttäyty aivan jokapäiväisenä ilmiönä sosiaalityöntekijöiden työssä tai vähintäänkin tarve tapauksiin liittyvälle tuelle voi vaihdella, joten ammattilaisten tukena voisi toimia myös jokin konsultaatiopalvelu hengellisen väkivallan tapauksia varten. On esitetty, että osaamis- ja tukikeskusten toimijat voisivat esimerkiksi kehittää vaativien tapauksien kanssa työskentelyä varten teoreettiskäytännöllisiä viitekehityksiä, käytäntösuosituksia, menetelmiä sekä aiheisiin erikoistuneiden asiantuntijoiden osaamista (Yliruka ym. 2018, 67).

5 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä tutkimuksessa tarkoituksena oli selvittää lasten ja perheiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hengellisen väkivallan ilmentymisestä asiakastyössä, hengellisen väkivallan puheeksi ottamisesta sekä puheeksi otossa hyödynnettävien menetelmien ja työkalujen käytöstä. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa oli havaittavissa sekä yhtäläisyyksiä että eroavaisuuksia. Sosiaalityöntekijät olivat kohdanneet työssään hengellistä väkivaltaa fyysisen, henkisen ja taloudellisen väkivallan sekä seksuaalisuuteen ja sukupuoli-identiteettiin liittyvien pelotteiden ja rajoitteiden muodossa. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten monimuotoisuus kertoo hengellisen väkivallan laajuudesta sekä sosiaalityöntekijöiden kyvystä tunnistaa hengellinen väkivalta.

Tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden työskentelyalue oli määritelty ainoastaan lasten ja perheiden kanssa tehtävään sosiaalityöhön. Tästä syystä vastaajia oli hyvin erilaisista sosiaalityön tehtävistä, kuten lastensuojelusta, oppilashuollosta ja terveystieteistä. Sosiaalityön käytännön työn ja asiakaskohtaamisten luonne vaihtelee näissä tehtävissä. On siis oletettavaa, että hengellisen väkivallan muotojen esiintyvyys vaihtelee jonkin verran sen mukaan, minkälaisista, missä ja kenen kanssa lasten ja perheiden kanssa tehtävää sosiaalityötä tehdään. Oppilashuollossa hengellinen väkivalta voi hahmottua lasten kertomana kouluympäristössä, kun taas esimerkiksi lastensuojelussa tavataan huoltajia ja perheitä heidän kotonaan. Terveystieteissä voidaan havaita taas enemmän hengellisen väkivallan ja terveyteen liittyvien kysymysten yhtymäkohtia. Hengellistä väkivaltaa voidaan sosiaalityössä kohdata erilaisissa tilanteissa ja konteksteissa, joissa hengellisen väkivallan muotojen esiintyminen voi vaihdella. Aikuisten ja ikäihmisten kohtaamisessa esimerkiksi hengellisen väkivallan taloudellisen hyväksikäytön puoli voi korostua ja perheneuvolan käynnillä voi esiintyä esimerkiksi perheenjäsenen kohdistuvaa hengellistä väkivaltaa henkisen väkivallan muodossa.

Tutkimuksessa ei eritelty, minkälaisia hengellisen väkivallan kokemuksia esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä oli. Joissakin kokemuksissa oli kuitenkin selkeästi havaittavissa, mihin sosiaalityön tehtävään kokemus liittyy. Tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden työtehtävien ja -ympäristöjen vaihtelevuus lasten ja perheiden kanssa on huomioitava, kun esitellään, minkälaisista hengellistä väkivaltaa sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään. Tutkimustietoa hengellisen väkivallan esiintymisestä tietyissä

sosiaalityön tehtävissä tarvittaisiin, koska kuten todettu, hengellinen väkivalta voi esiintyä eri tavoin eri sosiaalityön tehtävissä.

Selkeästi eniten sosiaalityöntekijät kuvasivat asiakastyössä ilmenneen hengellisen väkivallan tapauksia, jotka lukeutuivat henkiseksi väkivallaksi. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan erityisesti lapsiin kohdistuu hengellisiä pelotteita, hengellisiin syihin perustuvia päätöksiä sekä uskomaan painostamista. Hengelliset pelotteet, päätökset ja painostukset voivat aiheuttaa lapsille ja nuorille haasteita kasvuun, kehitykseen, terveyteen ja hyvinvointiin. Puhutaan siis merkittävästä ilmiöstä myös lasten turvallisen kasvun ja kehityksen kannalta. Lainsäädäntö on lapsille tällä hetkellä epäoikeudenmukainen uskonnollisuuden liittyvissä asioissa. Hengellisen väkivallan ehkäisemiseksi lainsäädännön muuttaminen lapsen oikeuksien sopimuksen mukaiseksi olisi perusteltua. Sosiaalityöntekijät olivat kohdanneet myös perhesuhteissa esiintyvää hengellisiin syihin perustuvaa alistamista sekä perhe-elämän epätasa-arvoisuutta. Uskonnon tai uskonyhteisöt asettamat perhe-elämän edellytykset ja käsitykset ovat ongelmallisia erityisesti silloin, kun ne ovat ehdottomia, vaarallisia, aiheuttavat haasteita ihmisen elämään tai toisin toimiminen johtaa hengellisiin ja uskonnollisiin seurauksiin, kuten yhteisöstä eroamiseen tai erottamiseen.

Sosiaalityöntekijöillä oli hieman vähemmän yhteneväisiä kokemuksia fyysisestä ja taloudellisesta väkivallasta sekä seksuaalisuuteen ja sukupuoli-identiteettiin liittyvistä rajoitteista ja pelotteista. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset hengellisiin syihin perustuvasta fyysisen väkivallasta asiakastyössä liittyivät vahvasti monikulttuurisiin perheisiin ja kohdistui erityisesti perheen lapsiin. Eräs sosiaalityöntekijä kertoi myös seksuaalista väkivaltaa esiintyneen. Fyysisen tai seksuaalisen väkivallan kuvailuja ei ollut kuitenkaan paljoa, joka voi antaa viitteitä siihen, että näitä hengellisen väkivallan muotoja esiintyy sosiaalityössä enää hyvin vähän. Toisaalta herää kysymys siitä, jäävätkö tapaukset sosiaalityössä piiloon. Sosiaalityöntekijät kertoivat havainneensa uskonyhteisöön kuuluvien asiakkaiden kanssa työskennellessä myös kielteistä suhtautumista ehkäisyyn, tiukkoja käsityksiä perhe-elämästä, seksuaalisuuden rajoittamista sekä kielteistä suhtautumista seksuaalisuuden ja sukupuoli-identiteetin moninaisuuteen. Ehkäisykielto ja vahvat näkemykset esimerkiksi sukupuolirooleista kaventavat yksilöiden valinnanvapautta ja voivat aiheuttaa kärsimystä. Puhumattakaan esimerkiksi seksuaalisuuteen ja sukupuoli-identiteettiin liittyvistä ehdottomista näkemyksistä ja niiden monimuotoisuuden tunnustamattomuudesta.

Sosiaalityöntekijät olivat havainneet myös hengellisiin syihin perustuvaa taloudellisen väkivallan esiintymistä asiakkaiden elämässä. Taloudellista väkivaltaa uskontoon perustuen oli havaittu tapahtuneen esimerkiksi vanhempien välillä ja ikäihmisten elämässä. Tarkemmat kuvaukset taloudellisesta väkivallasta jäivät kuitenkin yleisesti puutteelliseksi. Hengellisen väkivallan ilmentymisestä taloudellisenä väkivaltana löytyi myös huomattavan vähän tutkittua tietoa. Epäselväksi jää, kuinka yleinen taloudellinen väkivalta tai hyväksikäyttö uskonyhteisöissä ja niiden jäsenten elämässä lopulta on. On huomioitava, että aineiston koko sekä tutkimukseen vastanneiden sosiaalityöntekijöiden määrä ja valikoituminen näyttävät ilmiöstä pienen osan. Tulokset ja niiden painottuminen todennäköisesti muuttuisivat sosiaalityöntekijöiden kokemusten määrän kasvaessa. Tutkimus antaa kuitenkin esimerkkejä sosiaalityöntekijöiden asiakastyössä esiintyneestä hengellisestä väkivallasta ja voi kannustaa aiheen tutkimiseen laajemmin.

Tutkimukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä kaikki eivät olleet havainneet hengellisen väkivallan esiintymistä asiakastyössä. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset hengellisen väkivallan näkymättömyydestä asiakastyössä nostaa esille huolta sosiaalityön kyvyistä ja keinoista puuttua väkivaltaan, vaikka hengellinen väkivalta luo erityispiirteillään siihen omat haasteensa. Tutkimuksessa ei ollut tarkoituksena selvittää, miten sosiaalityöntekijät puuttuvat hengelliseen väkivaltaan eikä asiaan saada aineiston perusteella vastausta. Tulosten perusteella sosiaalityöntekijät kohtaavat hengellistä väkivaltaa sen monissa muodoissa. On kuitenkin vaikea puuttua väkivaltaan, jos väkivaltaa ei havaita. Kysymys sosiaalityön keinoista havaita ja puuttua ilmiöön tulee tutkielmassa väistämättä esiin. Väkivallan tunnistamattomuus ja puuttumattomuus ei johdu yksistään sosiaalityöntekijästä ja tämän ominaisuuksista, vaan asiaan vaikuttavat monet erilaiset tekijät, kuten työolosuhteet ja työmäärä tai hengellisen väkivallan todentamisen vaikeus. Puuttumisen keinot vaihtelevat myös sosiaalityön työtehtävän mukaan. Selvää kuitenkin on, että missä tahansa sosiaalityön tehtävässä hengellinen väkivalta tulisi yhtä lailla muiden väkivallan muotojen ohella ottaa puheeksi asiakkaan kanssa. Hengellinen väkivalta on vakava ilmiö, jonka luonne aiheuttaa haasteita sosiaalityön käytännön työhön yhdessä sosiaalityöhön liittyvien valtakunnallisten haasteiden kanssa. Tässä tutkimuksessa hengellinen väkivalta näyttäytyy osittain vielä piiloon jäävältä väkivallan muodolta sosiaalityössä. Jatkotutkimusaiheena voisi olla sosiaalityön realistiset kyvyt ja keinot hengelliseen väkivaltaan puuttumiseen sekä selvitys sosiaalityöntekijöiden toimintatavoista hengellisen väkivallan tapauksissa.

Tutkimuksessa selvisi, että suurin osa vastanneista sosiaalityöntekijöistä oli ottanut hengellisen väkivallan puheeksi työssään. Puheeksi otto aloitettiin esimerkiksi väkivallan, lainsäädännön tai ihmissuhteiden teeman esiin nostamisella. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan jotkut asiakkaat puhuvat avoimesti hengellisistä ja uskonnollisista uskomuksistaan ja joillekin asiakkaille aihe voi olla haastavampi käsitellä sosiaalityöntekijän tapaamisella. Puheeksi otton tapaa ja tilannetta on hyvä suunnitella asiakas- ja tilannekohtaisesti etukäteen, jos se on mahdollista.

Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan puheeksi ottoa haastoi useampi tekijä. Sosiaalityöntekijät kokivat haasteelliseksi erottaa uskonnon toteuttamista ja väkivaltaa toisistaan tai hengellisen väkivallan muotoa väkivaltana. Tarvitaan siis hengellisen väkivallan käsitteen tarkempaa ja yhteneväisempää määrittä sekä lisää koulutustarjontaa aiheesta ammattilaisille. Puheeksi ottoa haastoi myös aiheen sensitiivinen käsittely asiakasta kunnioittaen ja loukkaamatta. Muita puheeksi ottoa haastavia tekijöitä olivat kulttuuriset tekijät, väkivallan tekijän kanssa asian käsittely sekä asiakkaiden mahdolliset kielteiset reaktiot ja yhteistyösuhteen vaikeutuminen. Hengellisen väkivallan puheeksi ottoa tukevana tekijöinä nähtiin esimerkiksi pitkäaikainen työskentely asiakkaan kanssa ja luottamuksellisen suhteen muodostuminen. Väkivalta oli helpompaa ottaa puheeksi myös tilanteissa, joissa väkivalta oli avoimesti osapuolten kesken tunnustettu. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa korostui myös väkivaltaan ja uskontoihin liittyvän tiedon ja osaamisen merkitys puheeksi otossa. Uskontolukutaidon ja aiheeseen liittyvän osaamisen kehittäminen nousivat esiin myös puheeksi ottoa tukevana tekijöinä. Eräs sosiaalityöntekijä koki myös omasta vakaumusellisesta taustasta olleen hyötyä hengellisen väkivallan tunnistamisessa asiakastyössä.

Sosiaalityöntekijöiden kokemusten perusteella voidaan todeta, että hengellinen väkivalta otetaan sosiaalityössä puheeksi, kun se tunnistetaan. Tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät olivat yleisesti ottaen tarttuneet ja ottaneet rohkeasti puheeksi havaitsemansa tai esille tulleen hengellisen väkivallan. Tulos on positiivinen, sillä väkivallan tunnistaminen, puheeksi ottaminen ja toimenpiteiden päättäminen on nähty hyvin haastavana tehtävänä sosiaalityössä. Hengellisen väkivallan puheeksi ottoa ei nähty kuitenkaan yksinkertaisena tehtävänä. Moniin sosiaalityöntekijöiden mainitsemiin puheeksi otton haasteisiin voitaisiin kuitenkin vaikuttaa esimerkiksi lisäämällä sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksia kehittää omaa asiantuntijuutta ja osaamista monipuolisesti uskontoihin ja

uskonyhteisöihin liittyen sekä uskonnollisten ja hengellisten asiakkaiden kanssa työskentelyyn. Sosiaalityöntekijöiden osaamisen kehittämällä ja monipuolisen tiedon lisäämisellä aiheesta voidaan parantaa hengellisen väkivallan uhrien tunnistamista ja kohtaamista sekä heidän tarvitsemansa avun ja tuen saamista.

Tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät eivät olleet hyödyntäneet asiakastyössään hengellisen väkivallan puheeksi ottoon tarkoitettuja menetelmiä tai työkaluja. Jotkut vastanneista sosiaalityöntekijöistä eivät olleet käyttäneet puheeksi oton apuna mitään menetelmiä tai työkaluja, vaan kysyneet asiasta suoraan. Asiasta kysyminen tai huolen puheeksi ottaminen on kuitenkin myös itsessään menetelmät. Jotkut sosiaalityöntekijät olivat hyödyntäneet puheeksi oton apuna jotakin menetelmää tai työkalua. Suurin osa sosiaalityöntekijöistä koki tarvetta hengellisen väkivallan puheeksi oton menetelmälle tai työkalulle. Sosiaalityöntekijät ehdottivat menetelmän tai työkalun kehittämistä esimerkiksi Marak-arviointityökalun suuntaan tai, että menetelmän tai työkalun avulla voisi sanoittaa asiakkaalle uskonnon vapauden merkitystä. Tulokset vahvistavat, että hengellisen väkivallan puheeksi ottoon ei näytä olevan kehitetty vielä omaa menetelmää tai työkalua tai ne eivät ole ainakaan löytäneet vielä osaksi sosiaalityön käytäntöä. Kuten todettu, monet menetelmät ja työkalut ovat varmasti toimivia ja hyödyllisiä myös hengellisen väkivallan puheeksi otossa ja tapausten kanssa työskentelyssä. Hengellisen väkivallan ilmiön erityispiirteet ja sosiaalityöntekijöiden kokemukset huomioon ottaen hengellisen väkivallan puheeksi ottamisen menetelmälle tai työkalulle voisi olla tarvetta. Kehitettävä menetelmä tai työkalu voisi pyrkiä vastaamaan niihin kysymyksiin ja ongelmakohtiin, joita sosiaalityöntekijät esimerkiksi tässä tutkimuksessa tuovat esille. Moniammatillisten toimintamallien tai konsultointimahdollisuuksien kehittämistä ja tarjoamista ammattilaisille voisi olla myös tarpeellista pohtia.

Tutkimustulosten ja aiemman hengellisen väkivallan tutkimuksen perusteella hengellinen väkivalta näyttäytyy moniulotteisena ja haastavana ilmiönä sosiaalityön tunnistaa, kohdata ja puuttua. Hengellinen väkivalta sekä uskonnot ja uskonyhteisöt kuvautuvat yleisesti melko marginaaliin jääneinä aiheina esimerkiksi kotimaisessa sosiaalityön tutkimuksessa. Tutkimuksen pohjalta jää mietittävää, miksi uskonnollisuuden ja hengellisyyden teemat ovat kotimaisessa sosiaalityön tutkimuksessa jääneet vielä piiloon. Onko esimerkiksi niin, että uskonnot, uskonnollisuus ja hengellisyys nähdään sosiaalityöstä vielä jollakin tasolla irrallisina asioina. On kuitenkin selvää, että sosiaalityössä ei voida

sulkea silmiä väkivallalta, johon liittyy keskeisesti uskonnollinen ja hengellinen ulottuvuus. Sosiaalityöntekijät joutuvat näissä tapauksissa väistämättä käymään keskustelua asiakkaan kanssa uskonnollisuudesta ja hengellisyydestä sekä niiden vaikutuksista asiakkaan elämässä. Hengelliseen väkivaltaan liittyvä tutkimus on kuitenkin selkeästi suhteellisen uutta ja hiljattain kasvattanut huomiotaan, jonka näkyminen vahvemmin myös sosiaalityön tutkimuksessa ja käytännössä tulevaisuudessa on mahdollista.

On syytä vielä peräänkuuluttaa uskontojen, uskonyhteisöjen ja niiden jäsenten uskomusten ja toimintatapojen moninaisuutta ja sen tunnustamisen merkitystä. On tärkeää tuntee eri uskontoja ja uskonyhteisöjä ja niiden perinteisiä piirteitä, mutta samalla on huomioitava uskontojen ja uskonyhteisöjen monimuotoisuus ennakkoluulojen ja asenteellisuuden rikkomiseksi ja ehkäisemiseksi. Jotta hengelliset ja uskonnolliset asiakkaat tulevat kohdatuiksi, ymmärretyiksi ja kuulluiksi mahdollisimman hyvin, tulee ammattilaisen kyetä tarkastelemaan esimerkiksi omia näkemyksiään uskontoihin, uskonnollisuuteen ja hengellisyyteen liittyen sekä näiden vaikutusta työskentelyyn. Uskontolukutaidon kehittämällä ammattilainen voi purkaa omia mahdollisia asenteellisia, ennakkoluuloisia tai ääripäistyneitä näkemyksiä, kuten että kaikki vanhoillislestadiolaiset kieltäytyvät ehkäisystä tahtomattaan tai että väkivaltaa ei voi esiintyä uskonnollisissa yhteisöissä ja perheissä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalityön tarve kohdata asiakkaiden uskonnollisuus ja hengellisyys, pohtia niiden vaikutusta asiakkaan elämään sekä lisätä tietoa ja osaamista aiheesta on myös ilmeinen.

Tutkimuksen tuloksia tarkastellessa on hyvä huomioida, että tutkimus oli suppea ja osittain rajattu. Jos tutkimus kattaisi laajemmin sosiaalityöntekijöiden kokemuksia ja rajaukset olisivat erilaiset, sosiaalityöntekijöiden kokemukset voisivat painottua eri tavalla ja ilmiöstä voisi valottua enemmän sekä samankaltaisuuksia että vaihtelevuutta. Tällöin myös kokemukset puheeksi otosta ja puheeksi oton menetelmistä tai työkaluista voisivat painottua erillä tavalla ja myös uusia näkökulmia tulisi todennäköisesti esiin. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on avata keskustelua hengellisen väkivallan esiintymisestä sosiaalityön asiakastyössä ja hengellisen väkivallan kanssa työskentelystä sosiaalityössä. Tutkimuksen toteuttamisella on myös vaikutusta tutkimuksen tuloksiin. Tutkimuksen olisi voinut toteuttaa myös perinteisellä kyselylomakkeella, jossa sosiaalityöntekijöille olisi esimerkiksi annettu konkreettisia esimerkkejä hengellisestä väkivallasta. Toisaalta näin joitakin hengellisen väkivallan ilmentymisen kokemuksia olisi voinut mahdollisesti

rajautua pois. Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijät ovat saaneet tuoda kokemuksensa esiin aiheesta niin kuin he hengellisen väkivallan, puheeksi ottamisen ja menetelmien ja työkalujen käytön ymmärtävät.

Lähteet

- Akar, Sylvia & Tiilikainen, Marja (2011) Islam. Teoksessa Korhonen, Elina & Närhi, Riikka (toim.) Uskonnot ja seksuaalisuus. Helsinki: Väestöliitto, 34–39.
- Aura, Siru (2011) Hindulaisuus. Teoksessa Korhonen, Elina & Närhi, Riikka (toim.) Uskonnot ja seksuaalisuus. Helsinki: Väestöliitto, 40–43.
- Beagan, Brenda & Hattie, Brenda (2015) Religion, Spirituality, and LGBTQ Identity Integration. *Journal of LGBT Issues in Counselling* 9 (2), 92–117.
- Bhagwan, Raisuyah (2022) The views of social work practitioners with regards to religion and spirituality at the interface of social work practice with children and adolescents. *International Journal of Children's Spirituality* 27 (2), 113–135.
- Bildjuschkin, Katriina & Ewalds, Helena & Hietamäki, Johanna & Kettunen, Hanna & Koivula, Tanja & Mäkelä, Jukka & Nipuli, Suvi & October, Martta & Peltonen, Joonas & Siukola, Reetta (2020) Väkivaltakäsitteiden sanasto. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-211-6>. Viitattu 4.10.2023.
- Demasure, Karlijn (2022) The Loss of the Self – Spiritual Abuse of Adults in the Context of the Catholic Church. *Religious (Basel, Switzerland)* 13 (509), 1–12.
- Ellis, Heidi M. & Hook, Joshua N. & Zuniga, Sabrina & Hodge, Adam S. & Ford, Kristy M. & Davis, Don E. & Van Tongeren, Daryl R. (2022) Religious/Spiritual Abuse and Trauma: A Systematic Review of the Empirical Literature. *Spirituality in clinical practice* 9 (4), 213–231.
- Ellonen, Noora & Rantaeskola, Satu (2016) Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-815-315-6>. Viitattu 3.1.2024.
- Enroos, Rosi & Mäntysaari, Mikko (2017) Sosiaalityön tutkimuksen mielekkyydestä ja missioista. Teoksessa Enroos, Rosi & Mäntysaari, Mikko & Ranta-Tyrkkö, Satu (toim.) Mielekäs tutkimus: näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin. Tampere: Tampere University Press, 7–38. <https://library.oapen.org/bitstream/20.500.12657/31012/1/640438.pdf>.
- Eriksson, Esa & Arnkil, Tom Erik (2012) Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Helsinki: Stakes. 8. uudistettu painos. 1. painos 2005.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Gilligan, Phillip & Furness, Sheila (2006) The Role of Religion and Spirituality in Social Work Practice: Views and Experiences of Social Workers and Students. *The British journal of Social Work* 36 (6), 617–637.
- Hiitola, Johanna (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyyden huostanottoasiakirjoissa. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9721-6>. Viitattu 4.11.2023.
- Honkatukia, Päivi & Myllylä, Martta (2018) Nuoret, perheväkivalta ja rodullistava kontrolli. Tarkastelussa rikosilmoitukset perheenjäsenen ja sukulaisen tekemistä pahoinpitelyistä. *Janus* 26 (3), 187–207. <https://doi.org/10.30668/janus.64884>.
- Huhtinen, Aki-Mauri & Tuominen, Juha (2020) Fenomenologia. Ihmisten kokemukset tutkimuksen kohteena. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 296–307.
- Hurtig, Johanna (2013) Taivaan taimet. Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta. Tam-

- pere: Vastapaino.
- Hurtig, Johanna & Linjakumpu, Aini (2020) Kirkko ja hengellisen väkivallan ratkaisut. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja. Helsinki: Kirkkohallitus. https://www.uskonto-jenuhrientuki.fi/wp-content/uploads/2022/11/raportti_pakattu.pdf. Viitattu 3.11.2023.
- Hurtig, Johanna & Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja (2014) Väkivallan kohtaaminen rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön kysymyksenä. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Kuopio: United Press Global, 250–281.
- Ihmisoikeusliitto (2009) Ehkäisykielto loukkaa ihmisoikeuksia. https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2014/05/IOL_Taustamuistio_vanhalestadiolaisten_ehkaisykiellosta_2009.pdf. Viitattu 13.2.2024.
- Ilvanainen, Anna (2021) Isä meidänkin. Sateenkaari-ihmisten kohtaama hengellinen väkivalta. Helsinki: BoD – Books On Demand.
- Juhila, Kirsi (n.d.) Koodaaminen. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>. Viitattu 30.1.2024.
- Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna & Liukko, Eeva & Muurinen, Heidi (2021) Osallisuutta ja toimintakykyä vahvistava aikuissosiaalityö. Opas ammattilaisille. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142555/URN_ISBN_978-952-343-648-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 13.2.2024.
- Keskinen, Suvi (2005) Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/urn:isbn:951-44-6281-5>. Viitattu 20.1.2024.
- Kettunen, Paavo (2011) Kätkeyty ja viettu. Suomalainen hengellinen häpeä. Helsinki: Kirjapaja.
- Kilpeläinen, Katariina & Ylinen, Epi & Ristolainen, Seija & Kortessalmi, Rauni (2019) Lapsiin kohdistuva väkivalta uskonyhteisöissä – kokemusasiantuntijanäkökulma. Teoksessa Korpilahti, Ulla & Kettunen, Hanna & Nuotio, Erika & Jokela, Satu & Nummi, Vuokko Maria & Lillsunde, Pirjo (toim.) Väkivallaton lapsuus. Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 518–529. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4123-6>. Viitattu 20.10.2023.
- Kinmond, Kathryn & Oakley, Lisa & Humphreys, Justin & Dioum, Mor (2019) Child abuse linked to faith or belief: an important issue for counselling practice. *British Journal of Guidance & Counselling* 47 (6), 659–668.
- Kiviniemi, Liisa & Jussila, Aino-Liisa (2022) Laadullinen tutkimus osana tutkimuksellista kehittämistä. *Oamk Journal* 79/2022. <http://urn.fi/urn:nbn:fife2022060342744>. Viitattu 10.1.2024.
- Korpilahti, Ulla & THL & Hakulinen, Tuovi & Tupola, Sarimari & HUS & Kettunen, Hanna & Lillsunde, Pirjo & STM & Aronen, Eeva & HY ja HUS (2019) Lapsiin kohdistuva väkivalta -suojaavat tekijät, riskitekijät ja seuraukset. Teoksessa Korpilahti, Ulla & Kettunen, Hanna & Nuotio, Erika & Jokela, Satu & Nummi, Vuokko Maria & Lillsunde, Pirjo (toim.) Väkivallaton lapsuus. Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 28–49. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4123-6>. Viitattu 20.10.2023.

- Koskimies, Mimosa & Pyhäjoki, Jukka & Arnkil, Tom Erik (2012) Hyvien käytäntöjen dialogit. Opas dialogisen kehittämisen ja kulttuurisen muutoksen tueksi. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-638-0>. Viitattu 14.2.2024.
- Kuusisto-Niemi, Sirpa & Kääriäinen, Aino (2005) Hiljaisen tiedon vallasta näkyvän tiedon valtaan – puheenvuoro tiedon näkyväksi tekemisen puolesta. *Janus* 13 (4), 452–460. <https://journal.fi/janus/article/view/50340>.
- Kvarfordt, Connie (2010) Spiritual Abuse and Neglect of Youth: Reconceptualizing What Is Known Through an Investigation of Practitioners' Experiences. *Journal of religion and spirituality in social work* 29 (2), 143–164.
- Kääriäinen, Juha & Ellonen, Noora & Peutere, Noora & Sariola, Heikki (2010) Lapset ja nuoret väkivallan uhreina: maahanmuuttajien ja kantasuomalaisien vertailua. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (2), 159–174. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117705>.
- Laitinen, Merja & Kempainen, Tarja (2010) Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) *Asiakkuus sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus, 138–177.
- Laitinen, Merja & Nikupeteri, Anna (2013) Kokemusasiantuntijuus väkivaltatyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 427–458.
- Lauerma, Hannu (2015) Usko, toivo ja huijaus. Rohkaisusta johdattelun kautta psykoterroriin. Helsinki: Duodecim. 2. painos. 1. painos 2006.
- Lepola, Outi (2018) Koko ajan jännittyneenä. Moniperusteinen syrjintä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kokemana. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-729-8>. Viitattu 4.2.2024.
- Lidman, Satu (2020) Taivas ja syli. Kertomus parisuhdeväkivallasta vanhoillislestadiolaisessa perheessä. Helsinki: Gaudeamus.
- Liimatainen, Minna & Rantaeskola, Satu (2022) Toiminnallinen käsikirja lähisuhdeväki valtaan puuttumiseksi ja ennalta ehkäisemiseksi. Poliisihallitus. <https://poliisi.fi/documents/25235045/33939256/Toiminnallinen-k%C3%A4sikirja-1%C3%A4hisuhdev%C3%A4kivaltaan-puuttumiseksi-ja+ennalta-est%C3%A4miseksi-v8.pdf/37a14bb7-e4fc-df1b-35ce-c3df75063e8b/Toiminnallinen-k%C3%A4sikirja-1%C3%A4hisuhdev%C3%A4kivaltaan-puuttumiseksi-ja+ennalta-est%C3%A4miseksi-v8.pdf?t=1648047132809>. Viitattu 13.12.2023.
- Lindqvist, Raija (2009) Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3527-6>.
- Linjakumpu, Aini (2015) Uskonnon varjot. Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä. Tampere: Vastapaino.
- Linjakumpu, Aini & Sakaranaho, Tuula & Konttori, Johanna & Rissanen, Inkeri & Illman, Ruth & Ubani, Martin & Tiilikainen, Marja (2023) Uskontolukutaito suomalaisessa yhteiskunnassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Loue, Sana (2017) *Handbook of Religion and Spirituality in Social Work Practice and Research*. Springer. ProQuest Ebook Central. <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland-ebooks/detail.action?docID=4882188>. Viitattu 11.11.2023.
- McClenen, Joan (2010) *Social Work and Family Violence: Theories, Assessment, and Intervention*. New York: Springer Publishing Company.
- Oakley, Lisa & Kinmond, Kathryn & Humphreys, Justin & Dioum, Mor (2019) Safeguarding Children who are Exposed to Abuse Linked to Faith or Belief. *Child Abuse Review* 28, 27–38.

- Oakley, Lisa & Kinmond, Kathryn & Humphreys, Justin (2018) Spiritual abuse in Christian faith settings: Definition, policy and practice guidance. *Journal of Adult Protection* 20 (3/4), 1–19.
- October, Martta & Hanna-Leena Laitinen (2022) Ohjeet kunnille ja hyvinvointialueille lähisuhdeväkivallan ehkäisyyn koordinaattorakenteiden ja lähisuhdeväkivallan vastaisen toiminnan järjestämiseksi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-878-1>. Viitattu 30.10.2023.
- Pekkarinen, Elina & Helander, Merike (2021) Lapsiasiavaltuutetun lausunto Opetushallituksen ohjeista koskien katsomuskasvatuksen ja uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksen sekä yhteisten juhlien ja uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä. Lapsiasiavaltuutettu. https://lapsiasia.fi/documents/25250457/56899072/LAPS_lausunto_OPH_uskonnonopetus_ohjeet_21042021.pdf/65acd737-77a8-e966-4ac4-d5c910f827f9/LAPS_lausunto_OPH_uskonnonopetus_ohjeet_21042021.pdf?t=1618991793558. Viitattu 31.1.2024.
- Piippo, Sisko (2022) Lähisuhdeväkivallan kohtaamisen rakenteet, käytännöt ja toimijuus sosiaalityössä. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4627-0>. Viitattu 10.10.2023.
- Piispa, Minna & Lappinen, Laura (2014) MARAK-moniammatillista apua väkivallan uhreille. Arviointiraportti. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-240-9>. Viitattu 2.2.2024.
- Pohjola, Anneli (2009) Yhteenveto – tabujen purkamisen kysymykset. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) *Tabujen kahleet*. Tampere: Vastapaino.
- Pohjola, Anneli & Satka, Mirja (2022) Sosiaalialan tietoperusta sosiaali- ja terveyden huollon uudessa palvelujärjestelmässä. *Janus* 30 (3), 289–295. <https://doi.org/10.30668/janus.121374>.
- Puusa, Anu (2020) Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 145–156.
- Ronkainen, Suvi (2017) Mitä väkivalta on? Teoksessa Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi (toim.) *Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Tampere: Vastapaino, 19–35.
- Rova, Maija-Leena (2022) Eroon hengellisestä väkivallasta. *Demokratiavajetta ja ihmis-oikeusloukkauksiako uskonyhteisöissä*. Helsinki: BoD – Books on Demand.
- Ruoho, Aila (2017) Pyhät, pahat ja pelokkaat. *Pelko ja itsetuhoisuus hengellisissä yhteisöissä*. Jyväskylä: Atena.
- Räsänen, Pekka (2006) Tulkintaan liittyvän mielivallan ratkaisuyrityksiä kvalitatiivisessa analyysissä. *Janus* 14 (2), 167–173. <https://journal.fi/janus/article/view/50372>.
- Salo, Ulla-Maija (2015) *Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet*. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Högbacka, Riitta (toim.) *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9786-5>. Viitattu 13.1.2024.
- Sakaranaho, Tuula & Karhunen, Kati (2018) *Maailmanuskonnot naisnäkökulmasta: johdatus aiheeseen*. *Uskonnontutkija* 2, 1–18. <file:///C:/Users/OMISTAJA/Downloads/77406-Artikkelin%20teksti-109883-1-10-20181221.pdf>. Viitattu 23.1.2024.
- Segura-April, Desiree (2016) Appropriate Child Participation and the Risks of Spiritual Abuse. *Transformation* 33 (3), 171–184.
- Sirén, Reino & Aaltonen, Mikko & Kääriäinen Juha (2010) *Suomalaisten väkivaltako-*

- kemukset 1980–2009. Kansallisen uhritutkimuksen tuloksia. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja. <http://hdl.handle.net/10138/152511>. Viitattu 12.12.2023.
- Siukola, Reetta (2014) Miten puutun lähisuhdeväkivaltaan? Esimerkkinä päihde- ja mielenterveystyö. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-178-5>. Viitattu 4.12.2023.
- Tasala, Markku (2018) Kun lyödään raamatulla. <https://www.talentia.fi/talentia-lehti/kun-lyodaan-raamatulla/>. Viitattu 8.1.2024.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023) Barnahus-hanke. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/barnahus-hanke>. Viitattu 9.11.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (n.d.) Lomakkeet väkivallan kirjaamiseen ja kartoittamiseen. <https://thl.fi/aiheet/vakivalta/tyon-tueksi/lomakkeet-vakivallan-kirjaamiseen-ja-kartoittamiseen>. Viitattu 10.2.2024.
- Tervonen, Harriet (2021) ”Mistä se tulee se syyllisyys, se tulee siitä, että on kokovika”. Lapsuuden turvattomuuden tunnekokemukset uskonnollisissa perhesuhteissa. *Janus* 29 (2), 160–175. <https://doi.org/10.30668/janus.76919>.
- Tilastokeskus (2023) Viranomaisten tietoon tulleet avopuolison tekemät perheväkivaltapaukset lisääntyivät 21,2 % vuonna 2022. Rikos- ja pakkokeinotilasto 2022. <https://www.stat.fi/julkaisu/cl8lc4yhfm4e60dukctz741r7>. Viitattu 15.1.2024.
- Timonen, Satu (2011) Ortodoksisuus. Teoksessa Korhonen, Elina & Närhi, Riikka (toim.) *Uskonnot ja seksuaalisuus*. Helsinki: Väestöliitto, 18–20.
- Toikko, Timo (2014) Johdanto: sosiaalityön menetelmiä jäljittämässä. Teoksessa Toikko, Timo (toim.) *Sosiaalityön menetelmien jäljillä*. Seinäjoki: Anja Mäntylän rahasto.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi. Uudistettu laitos. 1. painos 2002.
- Tuori, Riikka (2011) Juutalaisuus. Teoksessa Korhonen, Elina & Närhi, Riikka (toim.) *Uskonnot ja seksuaalisuus*. Helsinki: Väestöliitto, 8–13.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkauserpäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf. Viitattu 14.1.2024.
- Tökkäri, Virpi (2018) Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. (toim.) *Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö*. Rovaniemi: Lapland University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-940-7>.
- UUT ry (2023) Sateenkaari-ihmisten eheyttäminen hengellisissä yhteisöissä – yhteenvetoa viimeaikaisesta uutisoinnista. <https://www.uskontojenuhrientuki.fi/sateenkaari-ihmisten-eheyttaminen-hengellisissa-yhteisoissa-yhteenvetoa-viimeaikaisesta-uutisoinnista/>. Viitattu 28.9.2023.
- Vehkalahti, Kimmo (2014) Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. *Finn Lectura*. <https://doi.org/10.31885/9789515149817>. Viitattu 22.1.2024.
- Vetvik, Einar & Danbolt, Torill & Furman, Leola Dyrud & Benson, Perry W. & Canda, Edward R. (2018) A comparative analysis of Norwegian and American social workers' views about inclusion of religion and spirituality in social work. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought* 37 (2), 105–127.

- Villa, Janne (2013) Hengellinen väkivalta. Helsinki: Kirjapaja.
- Vuori, Jaana (n.d.) Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallönanalyysi/>. Viitattu 27.10.2023.
- Ward, David (2011) The lived experience of spiritual abuse. *Mental Health, Religion & Culture* 14 (9), 899–915.
- Yliruka, Laura & Vartio, Riitta & Pasanen, Kaisa & Petrelius, Päivi (2018) Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-117-1>. Viitattu 16.2.2024.

Virallislähteet:

- PeL Perustuslaki 1999/731
- RL Rikoslaki 1889/39
- LSL Lastensuojelulaki 2007/417
- HTL Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361
- UVapL Uskonnonvapauslaki 2003/453

Liite 1. Kyselylomake

HENGELLISEN VÄKIVALLAN PUHEEKSI OTTAMINEN SOSIAALITYÖSSÄ

Hei!

Olen Henriikka Kontu ja opiskelen Lapin yliopistossa sosiaalityötä. Teen pro gradu -tutkielmaa hengelliseen väkivaltaan liittyen. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää lasten ja perheiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tai sijaispätevien sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hengellisen väkivallan puheeksi ottamisesta sekä puheeksi otossa hyödynnettävistä menetelmistä/työkaluista.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Vastauksia ei käytetä muuhun tarkoitukseen kuin tähän pro gradu -tutkielmaan. Vastaukset anonymisoidaan eli vastaajaa ei voida tunnistaa vastauksesta. Voit peruttaa tutkimukseen osallistumisen missä vaiheessa tahansa. Toivon, että löydät hetken aikaa kyselyn vastaamiseen ja pohdit kysymyksiä avoimesti omien kokemustesi ja näkemystesi pohjalta.

Tutkielmaani ohjaa professori Kaisa Kostamo-Pääkkö Lapin yliopistosta.

Kiitos paljon jo etukäteen vastaamisesta!

HUOM! Kyselylomake voi yhdistyä sähköpostiisi, kun avaat lomakkeen, mutta tieto vastaajan sähköpostiosoitteesta ei tallennu vastauksiin tai jää muutoin vastausten kerääjälle näkyviin. Huomioithan myös, että vastaukset eivät tallennu ennen lomakkeen lähettämistä, mikäli et ole kirjautunut Google-tiliin.

Ystävällisin terveisin

Henriikka

hkontu@ulapland.fi

Hengellisellä väkivallalla tarkoitetaan henkistä tai fyysistä väkivaltaa, jonka kohteena ovat uskonyhteisön jäsenet. Väkiältä oikeutetaan hengellisillä syillä tai yksilön kuulumisella yhteisöön. Yksilön toimijuuteen, hengellisyyteen ja tulevaisuuteen vaikutetaan vahingollisesti. (Linjakumpu 2015, 66.) Hengellisillä syillä voidaan oikeuttaa esimerkiksi kuritus- tai lähisuhdeväkivalta (Hurtig & Linjakumpu 2020, 7). Hengellisellä väkivallalla pyritään vaikuttamaan yksilön ajatteluun ja toimintaan uskonnollista asemaa hyödyntämällä. Hengellisessä väkivallassa yksilön näkemykset tuomitaan opillisesti vääriksi ja yksilön toiminta halutaan korjata. (Hurtig 2013, 152–153.)

Minkälaisissa sosiaalityön tehtävissä työskentelet? (esim. lastensuojelu, perhesosiaalityö, oppilashuolto, terveystyö)

Mitä ajatuksia hengellinen väkivalta ja sen kohtaaminen työssäsi herättää?

Voit esimerkiksi pohtia, miten hengellinen väkivalta näkyy työssäsi vai näkyykö? Minkälaisissa asiakastyön tilanteissa hengellinen väkivalta on tullut esille ja miten? Mikä voisi olla syynä siihen, että hengellinen väkivalta ei ole tullut tekemässäsi asiakastyössä esille?

Oletko ottanut hengellisen väkivallan puheeksi asiakastilanteissa?

Voit pohtia, mitä ajattelet hengellisen väkivallan puheeksi ottamisesta asiakastilanteessa ja minkälaisissa tilanteissa olet ottanut puheeksi hengellisen väkivallan puheeksi ja miten. Mitkä tekijät haastavat tai auttavat hengellisen väkivallan puheeksi ottamisessa? Jos et ole ottanut hengellistä väkivaltaa työssäsi puheeksi, miksi et?

Oletko hyödyntänyt hengellisen väkivallan puheeksi ottamisessa jotakin menetelmää/työkalua?

Mitä menetelmää/työkalua olet hyödyntänyt? Jos et ole hyödyntänyt mitään, miksi et? Onko käyttämäsi menetelmä ollut hyödyllinen, miksi/miksi ei? Mitä ajattelet, pitäisikö hengellisen väkivallan puheeksi ottamiseen kehittää jokin menetelmä/työkalu? Mikä voisi auttaa hengellisen väkivallan puheeksi ottamisessa asiakastilanteessa?

Mitä muuta haluaisit kertoa aiheeseen liittyen?

Kiitos vastauksista!

Lähteet:

Hurtig, Johanna & Linjakumpu, Aini 2020: Kirkko ja hengellisen väkivallan ratkaisut. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja. Kirkkohallitus. Helsinki.

Hurtig, Johanna 2013: Taivaan taimet. Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta. Vastapaino. Tampere.

Linjakumpu, Aini 2015: Uskonnon varjot. Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä. Vastapaino. Tampere.